

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**POPÜLİST ANLAYIŞ ÇERÇEVESİNDE CHP’NİN KÜRT
SORUNUNA YAKLAŞIMI: KILIÇDAROĞLU ÖRNEĞİ**

Şeyma ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. İrfan HAŞLAK

HAZİRAN - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

POPÜLİST ANLAYIŞ ÇERÇEVESİNDE CHP’NİN
GÖZÜNDEN KÜRT SORUNU: KILIÇDAROĞLU ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma ÇETİN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

**“Bu tez 19/06/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. İrfan HAŞLAK	Başarılı
Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ	Başarılı
Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Şeyma ÇETİN

19/06/2025

ÖN SÖZ

Tezimin hazırlanma sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren, her aşamada destek veren danışmanım Prof. Dr. İrfan Haşlak'a teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, bu süreci benim için mümkün olan en verimli ve sağlıklı şekilde tamamlamama büyük katkı sağlamıştır.

Bu süreçte sürekli yanımda olan, maddi-manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman motivasyon kaynağım olan eşim Abdullah Çetin'e şükranlarımı ifade etmek isterim.

Ayrıca, çalışma sürecimde hem manevi hem de maddi anlamda büyük destekleri olan annem Behire Uysal, babam Refik Uysal ve kardeşim Nisanur Uysal'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, hayatımda önemli yeri olan eşim, ailem ve sevgili kızım Zümra Gökçe Çetin'e armağan ediyorum.

Şeyma ÇETİN

19/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: POPÜLİZMİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	7
1.1. Popülizm Tanımlanması ve Teorik Çerçevesi.....	7
1.2. Popülizmin İdeolojik Boyutu	15
1.3. Popülizmi Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	17
1.4. Popülizm ve Liderlik	29
1.5. Popülizm ve Medya.....	32
1.6. Popülizm ve Demokrasi Arasındaki İlişki.....	36
1.7. Sağ ve Sol Popülizm.....	43
2.BÖLÜM: POPÜLİZMİN TARİHSEL ÇERÇEVESİ: DÜNYADA VE	
TÜRKİYE’DE POPÜLİZMİN GELİŞİMİ	49
2.1. Popülizmin Tarihsel Çerçevesi.....	49
2.2. Abd Popülizmi.....	53
2.3. Rus Popülizmi	56
2.4. Latin Amerika Popülizmi	60
2.5. Türkiye’de Popülizmin Tarihçesi	64
2.5.1. Tek Parti Dönemi	66
2.5.2. Çok Partili Hayat ve Popülizm.....	67
3.BÖLÜM: KILIÇDAROĞLU, POPÜLİZM VE KÜRT SORUNU	75
3.1. Kısaca Geçmişten Bugüne Cumhuriyet Halk Partisi.....	75
3.2. Kılıçdaroğlu ve CHP: Liderlik, Örgütsel Dönüşüm ve Siyasi Stratejilerin Evrimi	80
3.3. Kemal Kılıçdaroğlu’nun Siyaset Stratejisi: Sol Popülizm	83
3.4. Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi CHP’si Kürt Sorununa Yaklaşım.....	85
3.5. Kemal Kılıçdaroğlu’nun Kürt Sorununa Yaklaşımı: Diyalog ve Çözüm Arayışları	91

SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	98
ÖZ GEÇMİŞ	106

KISALTMALAR

AA : Anadolu Ajansı

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP : Anavatan Partisi

CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DİTAM : Demokrasi ve İlerleme İçin Toplumsal Araştırmalar Merkezi

DP : Demokrat Parti

HDP : Halkların Demokratik Partisi

MSP : Milli Selamet Partisi

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Popülizm Yaklaşımlarının Temel Özellikleri.....	24
Tablo 2: Popülizm Yaklaşımlarına Yönelik Eleştiri Kriterleri.....	27

ÖZET	
Başlık: Popülist Anlayış Çerçevesinde CHP’nin Kürt Sorununa Yaklaşımı: Kılıçdaroğlu Örneği	
Yazar: Şeyma ÇETİN	
Danışman: Prof. Dr. İrfan HAŞLAK	
Kabul Tarihi: 19/06/2025	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 106 (ana kısım)
Dünya siyasetinin tarihsel süreçte dönüşümü ve siyasal sistemlerin giderek rekabetçi ve çok aktörlü hale gelmesi, popülizm kavramının siyasal literatürde ve pratikte önem kazanmasına yol açmıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan popülizm, tarihsel dönemlere ve coğrafi bölgelere göre farklı biçimlerde tanımlanmış ve uygulanmıştır. Akademik literatürde sıkça tartışılmasına rağmen, popülizmin tanımı konusunda ortak bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu durum, siyasal aktörlerin, hareketlerin veya söylemlerin popülist olarak nitelendirilmesinde tartışmalara neden olmaktadır. Popülizmin coğrafi ve ideolojik farklılıklar—özellikle sol ve sağ popülizm arasındaki—kavramın zayıf merkezli bir ideoloji olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu çalışma, Cumhuriyet Halk Partisi’nin eski genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun, özellikle 2017 sonrası dönemde Türkiye’nin uzun süredir çözüme ulaşamayan Kürt sorunu bağlamında izlediği siyaset anlayışının, “Kürt halk popülizmi” mi yoksa gerçek ve barışçıl bir Kürt savunuculuğu mu olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, 2023 yılında Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) tarafından düzenlenen “Tigris Diyalogları”, CHP’nin 20 Mart 2023 tarihindeki Halkların Demokratik Partisi ziyareti ve “CHP’nin Türkiye’nin Kürt Sorununa Bakışı: 22 Soru 22 Cevap” başlıklı belge detaylı olarak analiz edilecektir. Ayrıca medyada Kılıçdaroğlu ve Kürt sorunu ile ilgili yer alan söylemler de değerlendirmeye alınacaktır. Çalışma, Kılıçdaroğlu’nun siyasetini sol popülizm çerçevesinde değerlendirerek, bunun demokratik bir çözüm arayışı mı yoksa stratejik bir oy politikası mı olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.	
Anahtar Kelimeler: Kılıçdaroğlu, Kürt Sorunu, Popülizm	

ABSTRACT	
Title of Thesis: CHP's Approach to The Kurdish Problem Within The Framework of Populist Understanding: The Example of Kılıçdaroğlu	
Author of Thesis: Şeyma ÇETİN	
Supervisor: Prof. Dr. İrfan HAŞLAK	
Accepted Date: 19/06/2025	Number of Pages: vi (pre text) + 106 (main body)
The transformation of global politics and the competitive nature of political systems have significantly increased the importance of populism. Emerging in the 19th century, populism has become prominent across various political systems and remains highly relevant today. Despite frequent discussion in academic literature and political discourse, populism lacks a consensus definition, making it challenging to label political actors or events as populist. Its expression varies by historical and geographical context, often differing between left-wing and right-wing movements. Therefore, populism is often seen as a thin-centered ideology rather than a comprehensive political doctrine. This study examines whether Kemal Kılıçdaroğlu's political approach, especially after 2017 as the leader of the Republican People's Party (CHP), toward the longstanding Kurdish Issue in Turkey represents "Kurdish popular populism" or genuine political advocacy for Kurdish rights. The analysis focuses on key events and documents, including the "Tigris Dialogues" by the Dicle Social Research Center (DITAM) in July 2023, CHP's visit to the Peoples' Democratic Party (HDP) in March 2023, and the party's official declaration "CHP's Perspective on Turkey's Kurdish Issue: 22 Questions 22 Answers." Media discourses related to Kılıçdaroğlu and the Kurdish issue are also reviewed. By analyzing these sources, the study aims to determine whether Kılıçdaroğlu's politics under left-wing populism reflect a democratic effort for conflict resolution or a strategic electoral policy.	
Keywords: Kılıcdaroglu, Kurdish Issue, Populism	

GİRİŞ

21. yüzyıl siyaseti, ideolojik konumlanmalardan ziyade, lider figürlerinin söylem tarzları, temsil stratejileri ve halkla kurdukları sembolik bağlar üzerinden şekillenmektedir. Geleneksel sağ-sol ayrımı, yerini giderek daha fazla “halk” ile “elit” arasında kurgulanan siyasal karşıtlıklara bırakmakta; bu yeni siyasal iletişim biçimi de “popülizm” kavramını siyaset biliminin en çok tartışılan meselelerinden biri hâline getirmektedir. Popülizm; ideolojik bir yönelimi olan, fakat aynı zamanda söylem düzeyinde şekillenen, esnek ve bağlamsal bir siyaset yapma biçimidir. Bu bağlamda popülizm yalnızca sağ siyasal akımlar tarafından değil, sol eğilimli partiler tarafından da benimsenebilen bir strateji hâline gelmiştir. Karizmatik liderliğin, kitle mobilizasyonunun ve medyanın etkili kullanımının ön planda olduğu bu siyasal tarz, halk ile kurulan doğrudan ilişkiyi merkeze alırken çoğu zaman geleneksel temsil kurumlarını, siyasi partileri ve uzmanlığı dışlayıcı bir üslup benimser. Günümüzde popülizm; yalnızca bir siyasal araç değil, aynı zamanda demokratik temsile ilişkin krizlerin ve toplumsal kutuplaşmanın da bir belirtisi olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de de 2000’li yıllarla birlikte popülist siyasal söylemler, özellikle iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde şekillenen bu söylem, halkın iradesini doğrudan temsil etme iddiası taşıyan ve “milli irade”yi yücelten bir diskur üzerinden inşa edilmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda Türkiye’deki muhalefet partilerinin de giderek daha popülist bir söylem benimsedikleri gözlemlenmektedir. Bu söylem değişimi, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) açısından dikkat çekicidir. Zira tarihsel olarak devletçi, elitist ve merkezîyetçi bir geleneğe sahip olan CHP’nin, halkla doğrudan ilişki kurma amacıyla yeni bir söylemsel düzlem inşa etmesi, parti tarihindeki önemli bir kırılmayı temsil etmektedir. Bu dönüşüm, özellikle 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu’nun genel başkanlık görevini üstlenmesiyle hız kazanmış ve partinin ideolojik konumlanmasında önemli değişimlere neden olmuştur.

Bu tez, Kemal Kılıçdaroğlu’nun liderliğiyle birlikte CHP’nin geçirdiği bu söylemsel ve siyasal dönüşümü, özellikle popülist siyaset ve Kürt meselesi bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Kılıçdaroğlu’nun “yoksullara umut olma”, “halktan yana siyaset yapma” ve “eşit yurttaşlık” gibi temalar etrafında geliştirdiği siyasal söylem, parti programı ve kamuya açık beyanları üzerinden detaylı biçimde analiz edilecektir. Bu

söylemin, partinin uzun yıllardır mesafeli durduğu Kürt seçmenle yeni bir bağ kurma çabasıyla ne ölçüde örtüştüğü araştırılacaktır. Özellikle “22 Soru 22 Cevap” metni, 2023 yılında Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile kurulan temaslar ve Diyarbakır merkezli Dicle Diyalogları gibi girişimler, bu dönüşümün somut göstergeleri olarak değerlendirilmekte ve tez kapsamında detaylı biçimde ele alınacaktır.

Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu şudur: Kemal Kılıçdaroğlu’nun popülist siyaseti ve Kürt meselesine yönelik geliştirdiği söylem, gerçek bir demokratik dönüşüm ve ilkesel bir tutumun ürünü müdür; yoksa bu yeni dil, seçim stratejileri doğrultusunda geliştirilen araçsal bir yaklaşım mıdır? Bu temel soru etrafında şekillenen tez, Kılıçdaroğlu’nun “samimiyet” ve “strateji” ikilemi arasında nasıl bir siyaset izlediğini, söylemsel düzlemdeki dönüşümün eylem ve politik kararlar düzeyinde karşılığının olup olmadığını sorgulamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın merkezinde, CHP’nin Kürt meselesine yaklaşımındaki değişimin, partinin geçmişinden nasıl bir kopuşu temsil ettiği ve bu değişimin süreklilik arz edip etmediği soruları yer almaktadır.

Tezin ilk bölümünde, popülizm kuramı çok boyutlu bir biçimde ele alınmakta; popülizmin tanımı, ideolojik boyutu, liderlik ilişkisi, medya ile etkileşimi ve demokrasi ile olan çelişkili ilişkisi teorik düzeyde tartışılmaktadır. Bu kapsamda Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi kuramsal yaklaşımlar ile Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser gibi güncel araştırmacıların katkıları ışığında sağ ve sol popülizm ayrımı açıklanacaktır. Bu ayrım, Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP’nin hangi yöne evrildiğini değerlendirebilmek için önemli bir zemin oluşturmaktadır. Tezin ikinci bölümünde ise popülizmin tarihsel gelişimi, farklı coğrafyalarda (ABD, Rusya, Latin Amerika) aldığı biçimler ve Türkiye’deki tarihsel kökenleri incelenecektir. Türkiye özelinde, tek parti dönemi, çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti’nin halkla kurduğu ilişki, Adalet Partisi ve Anavatan Partisi gibi örnekler üzerinden popülist uygulamaların sürekliliği tartışılacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise Kılıçdaroğlu’nun liderliğinde CHP’nin geçirdiği dönüşüm, özellikle Kürt meselesi ile kurduğu ilişki çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bölümde Kılıçdaroğlu’nun söylemleri, parti programları, röportajları ve kamuya yönelik politikaları söylem analizi yöntemiyle incelenecek; söylemdeki değişimin pratikte ne derece karşılık bulduğu sorgulanacaktır. Ayrıca bu analiz, CHP’nin geçmişteki devletçi ve asimilasyoncu yaklaşımlarıyla karşılaştırmalı bir perspektifte yürütülecek ve Kürt halkıyla kurulan ilişkinin niteliği değerlendirilecektir.

Bu çalışma, sadece CHP'nin dönüşümünü değil; aynı zamanda muhalefet siyasetinde popülizmin nasıl bir işlev gördüğünü, Türkiye siyasal hayatında kimlik siyaseti ve demokrasi arasında nasıl bir gerilim alanı oluşturduğunu anlamaya yönelik kuramsal ve ampirik katkılar sunmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle tez, hem popülizm literatürüne hem de Türkiye siyasetinde Kürt meselesinin değişen konumuna ilişkin özgün bir analiz sunma iddiasındadır.

Araştırmanın Konusu

Bu tez çalışmasının temel konusu, 21. yüzyıl siyasetinde giderek artan bir biçimde önem kazanan popülist siyaset tarzının, Türkiye bağlamında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) özelinde nasıl tezahür ettiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede, özellikle 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa gelmesiyle birlikte CHP'nin söylemsel ve siyasal düzlemde yaşadığı dönüşüm analiz edilmektedir. Tezin odak noktası, Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde geliştirilen halk merkezli, eşitlikçi ve sosyal adalet temelli söylemin, CHP'nin tarihsel kimliğiyle ne ölçüde uyuştugu ya da bu kimlikten ne derece bir kopuşu temsil ettiğidir. Bu dönüşüm, popülizm kuramı çerçevesinde değerlendirilecek; özellikle CHP'nin Kürt meselesine yönelik tutumundaki değişim, söylem üzerinden çözümlenecektir. Böylece çalışma, Türkiye'de muhalefet partilerinin değişen siyasal iletişim stratejileri ile toplumsal kesimlerle kurdukları yeni ilişkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu tezin temel amacı, Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliğiyle birlikte CHP'nin söylemsel dönüşümünü inceleyerek, bu dönüşümün ilkesel ve demokratik bir değişim mi yoksa araçsal ve stratejik bir siyaset mi olduğunu sorgulamaktır. Özellikle Kılıçdaroğlu'nun “yoksullara umut olma”, “halktan yana siyaset yapma” ve “eşit yurttaşlık” gibi kavramlar etrafında şekillendirdiği siyasi söylem, hem CHP'nin kendi tarihsel çizgisi hem de Türkiye siyasetindeki genel eğilimler bağlamında analiz edilecektir. Bu kapsamda çalışma, şu temel soruya yanıt aramaktadır: Kılıçdaroğlu'nun popülist söylemi ve Kürt meselesine yönelik yaklaşımı, samimi bir demokratikleşme vizyonuna mı işaret etmektedir, yoksa bu söylem seçimsel kazançlar elde etmeye yönelik araçsal bir strateji midir? Bu soruya yanıt aranırken, CHP'nin tarihsel olarak mesafeli durduğu Kürt

seçmenle yeniden ilişki kurma çabasının ne ölçüde başarılı olduğu, söylem ile eylem arasındaki tutarlılık ve bu dönüşümün süreklilik taşıyıp taşımadığı da değerlendirilecektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Türkiye siyasetinde hem muhalefet pratiklerini hem de kimlik politikaları çerçevesinde popülizmin yükselişini anlamaya yönelik önemli bir kuramsal ve ampirik boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Popülizm, uzun yıllar boyunca çoğunlukla sağ siyasetle özdeşleştirilmiş ve özellikle iktidar partileri üzerinden analiz edilmiştir. Ancak son yıllarda muhalefet partilerinin de giderek daha fazla popülist unsurları benimsediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Kemal Kılıçdaroğlu liderliğinde geçirdiği dönüşüm, sadece ideolojik bir yeniden yapılanma değil, aynı zamanda muhalefetin yeni siyasal iletişim stratejileri geliştirme çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Bu tez, popülizmin yalnızca bir iktidar pratiği değil, aynı zamanda muhalefet siyasetinde de işlevsel bir araç hâline geldiğini göstermesi açısından önemlidir. CHP gibi tarihsel olarak devletçi ve merkezî bir çizgide konumlanmış bir partinin, halkla doğrudan ilişki kurmayı hedefleyen bir dile yönelmesi, Türkiye siyasal yaşamında anlamlı bir kırılmayı temsil etmektedir. Bu kırılma, aynı zamanda Türkiye'de temsili demokrasinin işleyişine, partiler arası rekabetin dönüşümüne ve seçmen davranışlarının yeniden şekillenmesine dair ipuçları sunmaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemli yönü, bu söylemin Türkiye'nin en temel demokratikleşme sorunlarından biri olan Kürt meselesine yaklaşımı nasıl dönüştürdüğü sorusuna odaklanmasıdır. Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde CHP'nin Kürt seçmenle yeni bir ilişki inşa etmeye çalışması, hem tarihsel bir kopuşu hem de siyasetin toplumsal kesimlerle yeniden bağ kurma çabasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'de kimlik siyaseti ile demokratik temsil arasındaki gerilimleri analiz etmek açısından da özgün bir katkı sunmaktadır.

Ayrıca bu tezin önemi, akademik literatürdeki bir boşluğu doldurmasından da kaynaklanmaktadır. Türkiye siyaseti üzerine yapılan çalışmalarda popülizm kavramı genellikle Ak Parti ve Recep Tayyip Erdoğan merkezli olarak ele alınmakta; muhalefet partilerinin popülist stratejileri ise görece daha az incelenmektedir. Aynı şekilde, Kemal

Kılıçdaroğlu'nun liderliği ile birlikte CHP'nin Kürt meselesine yönelik geliştirdiği yeni yaklaşım da yeterince derinlikli akademik analizlere konu edilmemiştir. Bu bağlamda, Kılıçdaroğlu'nun söylemleri ve eylemleri üzerinden hem popülizm hem de Kürt meselesi çerçevesinde yürütülen bu çalışma, alanyazındaki önemli bir eksikliği kapatma amacını taşımaktadır.

Sonuç olarak bu tez, hem popülizm literatürüne sol popülizm perspektifinden teorik bir katkı sağlamayı, hem de Türkiye siyasetinde muhalefetin dönüşümünü ve Kürt meselesine yaklaşımını kapsamlı biçimde analiz ederek güncel siyasal tartışmalara ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle akademik literatürdeki boşluğu doldurmanın yanı sıra, siyasal aktörler ve politika yapıcılar açısından da değerlendirilebilir öneriler sunma potansiyeline sahiptir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yapılandırılmıştır. Çalışmanın temelinde, literatür taramasına dayanan teorik ve kavramsal bir çözümleme yer almaktadır. Özellikle Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliği altında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) geçirdiği siyasal ve söylemsel dönüşümün, popülizm kuramı ve Kürt meselesi bağlamında ele alınması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, çalışma herhangi bir nicel veri analizi ya da sistematik söylem çözümlemesi içermemekte, bunun yerine kapsamlı bir literatür değerlendirmesi ve politika belgelerinin içerik incelemesine dayalı yorumlayıcı bir analiz sunmaktadır.

Çalışmada öncelikle popülizm kuramına ilişkin uluslararası ve yerli literatür taranmış; Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser gibi kuramcıların eserleri ışığında sağ ve sol popülizm kavramları değerlendirilmiştir. Bu kuramsal çerçeve, CHP'nin ideolojik dönüşümünü ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliğini anlamlandırmak için temel bir referans noktası olarak kullanılmıştır.

İkinci olarak, CHP'nin siyasal tarihinde yaşanan dönüşüm, özellikle Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlık koltuğuna oturduğu 2010 yılı sonrası döneme odaklanılarak, parti programları, seçim bildirgeleri, basına yansıyan demeçler, kongre konuşmaları, ve kamuya açık siyasal belgeler üzerinden incelenmiştir. Bu belgeler, doğrudan analiz yapılmamakla birlikte, CHP'nin halkla kurduğu ilişki biçimindeki değişimi, popülist

unsurların parti söylemine ne ölçüde yansıdığını ve Kürt meselesine yönelik tutumun nasıl dönüştüğünü ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır.

Bunların yanı sıra, medya haberleri, röportajlar, ve özellikle “22 Soru 22 Cevap” metni, 2023 yılında Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile kurulan temaslar ve Diyarbakır merkezli “Dicle Diyalogları” gibi politik girişimler de değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Bu belgeler ve gelişmeler, Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP’nin söylemsel açılımlarının ve toplumsal kesimlerle kurduğu yeni bağların analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

Çalışmanın yöntemi, esasen yorumlayıcı ve analitik bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu bağlamda, hem teorik literatür hem de politik gelişmeler tarihsel süreklilik ve kopuş perspektifinden ele alınmış; özellikle CHP’nin geçmişteki devletçi ve merkeziyetçi konumlanmalarıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Bu yöntemsel yaklaşım, doğrudan bir saha araştırmasına ya da nicel verilere dayanmasa da, siyasi aktörlerin ideolojik ve stratejik pozisyonlarını anlamak açısından kapsamlı bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda literatürde, Kemal Kılıçdaroğlu’nun popülist söylemi ve Kürt meselesine yönelik yaklaşımını birlikte ele alan çalışmaların azlığı göz önüne alındığında, bu tez, konuya yönelik kuramsal bir katkı sunma amacını da taşımaktadır.

1. BÖLÜM: POPÜLİZMİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Popülizm Tanımlanması ve Teorik Çerçevesi

Popülizm, 19. yüzyılda bir olgu olarak ortaya çıkmış, 20. yüzyılda ise siyaset bilimi literatüründe önemli bir kavram hâline gelmiştir ve günümüzde de akademik ve siyasal düzeyde önemini korumaktadır. Farklı tarihsel dönemlerde ve çeşitli coğrafi bağlamlarda ortaya çıkan popülizm, bu çeşitlilik nedeniyle tanımlanması güç, çok yönlü ve tartışmalı bir kavram olagelmıştır. Kavram üzerine çalışma yürüten düşünürlerin büyük bir kısmı, popülizmin güncelliği ve siyasal etkisi konusunda ortak bir görüşe sahip olsa da, kavramın tanımı konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Tanım konusundaki bu belirsizliğe rağmen, siyasi olaylar, olgular veya aktörler sıklıkla "popülist" olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, popülizmin siyaset bilimi literatüründe ve siyasal düşünce alanında merkezi bir yer işgal ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Popülizm kavramının tanımlanmasına yönelik çalışmalarda, kavramın zaman zaman bir siyasal tarz, bazen bir söylem, kimi zaman ise bir ideoloji ya da strateji olarak ele alındığı görülmektedir. Literatürdeki bu tanımsal çeşitlilik, kavramın kapsamını netleştirmeyi güçleştirmektedir. Bu bağlamda, 1967 yılında London School of Economics and Political Science bünyesinde düzenlenen bir sempozyumda, popülizm üzerine çalışan çeşitli düşünürler bir araya gelmiş ve kavramın farklı boyutlarını tartışmışlardır. Ancak bu toplantıya katılan akademisyenler, popülizmin farklı yönlerini ele almalarına rağmen, ortak bir tanım üzerinde uzlaşamamışlardır (Orhan, 2019: 797). Her ne kadar bu girişim sonucunda evrensel geçerliliğe sahip tek bir tanım ortaya konulamamış olsa da, söz konusu tartışmalarda dile getirilen tanımlar, ilerleyen dönemlerde yapılan popülizm çalışmalarına teorik bir çerçeve sunmuş ve önemli bir referans noktası hâline gelmiştir.

London School of Economics and Political Science’de düzenlenen tartışmanın sonucunda, popülizmin farklı tarihsel koşullarda ve coğrafyalarda ortaya çıkmasına rağmen, özellikle toplumların olağanüstü veya kriz dönemlerinde daha belirgin biçimde gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır (Toprak, 1992: 5). Bu bağlamda, popülist hareketlerin ani ekonomik, toplumsal, kültürel veya siyasal değişimlere bir tepki olarak geliştiği ifade edilebilir. Popülizm bir hareket olarak değerlendirildiğinde, genellikle

halkın çıkarlarını savunma iddiasıyla ortaya çıktığı ve bu yönüyle küçük burjuvaziye¹ karşı halkı temsil ettiği görülmektedir. Küçük burjuvazinin halktan uzaklaştığı ya da halkın çıkarlarından kopuk bir pozisyon aldığı durumlarda, popülist söylemler ve hareketler, halk adına siyasal talepleri dile getirme işlevi üstlenmektedir.

Tartışmaya katılan düşünürlerden biri olan Edward Shils, popülizmi “uzun süredir iktidarda bulunan, farklılaşmış iktidar anlayışını, mülkiyeti ve kültürü tekeline alan yönetici sınıfların toplum üzerinde yarattığı baskıya karşı halkın geliştirdiği, ideolojik boyutları olan ve her yerde gözlemlenebilen yaygın bir fenomen” olarak tanımlamıştır (Taggart, 2004: 15-16). Bu tanımdan hareketle, Shils’in popülizmi bir ideoloji olarak ele aldığı ve toplumu iki zıt grup üzerinden değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ona göre, iktidar grubunun baskısı altında kalan ve "halk"ı temsil eden kesimler, mevcut düzene karşı ideolojik bir duruş sergileyen hareketlerin arkasında toplanmaktadır. Ayrıca Shils, popülizmin sadece belirli bir tarihsel veya mekânsal bağlamla sınırlı olmadığını, aksine farklı bağlamlarda da ortaya çıkabilen evrensel bir olgu olduğunu vurgulamaktadır.

Ekonomist Peter Wiles, popülizmi bir tür inanç veya hareket biçimi olarak tanımlamaktadır (Toprak, 2014: 24). Wiles’e göre, popülizm toplumun siyasal değişim, ekonomik kriz veya kültürel reformlar nedeniyle kendi özünden uzaklaşmasına karşı verilen bir tepki olarak ortaya çıkar; bu tepki, halkın menfaatini gözeten bazı aktörlerin iktidara gelme arzusuyla şekillenir. Burada “kendine gelme” ifadesi, bir tür devrimden ziyade halk için demokrasinin varlığını ifade etmektedir. Ionescu ve Gellner’in 1969 yılında yayımlanan “Popülizm: Anlamı ve Ulusal Özellikleri” adlı derleme kitabındaki makalelerin, popülizm üzerine ampirik çalışmalar açısından bir dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. Aynı kitapta yer alan Wiles’in “Bir Öğreti Değil Bir Sendrom: Popülizm Üzerine Bazı Temel Tezler” başlıklı makalesinde ise, popülizmin yirmi dört temel özelliği ele alınmaktadır. Bu yönüyle, Wiles’in popülizm tanımı ve kavramı yirmi

¹ Küçük burjuvazi, üretim araçlarının sahibi olmayan, ancak kendi işini yapan ve ekonomik olarak ne proletarya ne de büyük burjuvazi kadar güçlü olan orta sınıf kesimi ifade eder; Marksist literatürde genellikle çelişkili konumu ve siyasi davranışlarındaki istikrarsızlığı nedeniyle önemli bir toplumsal grup olarak değerlendirilir (Demiray, 2018: 89).

dört temel özellik altında ele alması, popülizm kavramının tanımlanmasına önemli katkılar sağlamıştır (Wiles, 1969).

Wiles'a göre popülizm, halkı siyasal düzenin öznesi olarak merkeze koyar ve halkı masum, erdemli ve sağduyulu bir kitle olarak idealize eder. Bu doğrultuda halk ile elitler arasında keskin bir karşıtlık kurulur; elitler çoğu zaman yozlaşmış, çıkarıcı ve halktan kopuk bir zümre olarak resmedilir. Bu ikilik, popülist söylemin merkezinde yer alır.

Popülist liderler genellikle karizmatiktir ve halkla doğrudan bağ kurduklarını iddia ederler. Bu liderler, temsilî kurumları aradan çıkararak “halkın gerçek sesi” olduklarını savunurlar. Bu nedenle temsilî demokrasinin kurumsal yapıları (parlamento, yargı, medya vb.) güvenilirmez ve halkın iradesine engel teşkil eden yapılar olarak görülür.

Popülizm, karmaşık siyasal ve ekonomik meseleleri basite indirgeme eğilimindedir. Bu sadeleştirme çoğu zaman, uzmanlık bilgisine ve teknik çözümlere karşı bir güvensizlikle el ele gider. Bu nedenle popülist siyaset, entelektüellere ve teknokratlara karşı mesafeli, zaman zaman düşmanca bir tutum sergiler.

İdeolojik esneklik, popülizmin bir diğer belirleyici özelliğidir. Popülizm, sağ ya da sol ideolojilere eklenilebilir; belirli bir kuramsal temele dayanmak yerine, bağlamsal olarak farklı siyasal yapılara uyarlanabilir. Bu da onun farklı tarihsel ve coğrafi bağlamlarda değişkenlik göstermesine yol açar.

Popülist hareketlerde sıklıkla geçmişe yönelik nostaljik bir vurgu vardır. Geçmiş, çoğu zaman bir “altın çağ” olarak sunulur ve güncel sorunlar, bu geçmişten sapmanın sonucu olarak görülür. Bu nostalji duygusu, milliyetçi veya gelenekçi öğelerle birleşerek güçlü bir toplumsal mobilizasyon aracına dönüşür.

Toplumu organik bir bütün olarak gören anlayış, popülist siyasetin çatışmalardan ziyade birlik ve beraberlik vurgusunu ön plana çıkarmasına neden olur. Bu da farklılıkların bastırılması ya da yok sayılması sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda kültürel homojenliğin savunulması, çoğulculuğa karşı mesafeli bir tutumu beraberinde getirir.

Popülist liderlik biçimi, halkın isteklerine doğrudan karşılık verme iddiasıyla hareket eder. Bu bağlamda seçimle gelmiş liderler, halkın iradesini tek başına temsil ettikleri gerekçesiyle otoriter eğilimler geliştirebilirler. Bu durum, demokratik meşruiyetin yalnızca seçim sonuçlarına indirgenmesine ve denge-denetleme mekanizmalarının zayıflamasına yol açabilir.

Popülist söylem, sıklıkla komplo teorilerine açık bir zemin sunar. Halkın çıkarlarının görünmez güçler tarafından tehdit edildiği iddiası, düşmanlaştırıcı bir dilin kullanımını yaygınlaştırır. Bu da siyasal kutuplaşmayı derinleştirir ve “biz” ve “onlar” ayrımının sertleşmesine neden olur.

Son olarak, popülist siyaset çoğu zaman ekonomik gerçeklikten uzak, aşırı iyimser vaatlerle halk desteğini sağlamaya çalışır. Bu vaatler kısa vadede etkili olabilir, ancak uzun vadede ekonomik kırılmalıkları artırabilir.

Wiles, dünya genelinde ortaya çıkan popülist hareketleri bu temel özellikler çerçevesinde değerlendirmiştir. Wiles’in analizine göre, popülizm sistem ve elit karşıtı bir duruş sergilemekte; zayıf bir ideoloji yapısına sahip olmakla birlikte karşıtlarına karşı düşmanca tutumlar geliştiren ve lider odaklı bir hareket biçimi olarak tanımlanmaktadır. Wiles’in bu tanımları, karşılaştırmalı popülizm çalışmaları açısından önemli bir yere sahiptir ve birçok popülizm araştırmasında referans olarak kullanılmaktadır (Koroğlu, 2020: 79).

Popülizmin toplumların modernleşme süreçleri bağlamında değerlendirildiği görüşler de bulunmaktadır. Bu yaklaşıma örnek teşkil eden düşünürlerden biri de Di Tella’dır. Di Tella’nın popülizm tanımına göre, popülizm; henüz özerk ve örgütlü bir yapıya kavuşmamış bir halk kesimine dayanan, toplumun orta ve üst katmanlarında yer alan seçkin bir sınıf tarafından yönetilen, lider ile takipçileri arasında karizmatik ve kişiselleşmiş bir ilişkiyle bir arada tutulan siyasal bir hareket olarak tanımlanmaktadır (Orhan, 2019: 803). Di Tella, yöneten elit grubunu toplumun belirli katmanlarıyla sınırlandırırken, karşısında yer alan halk kesiminin örgütsüz yapısına da vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda lider, karizmatik bir figür olarak halk tarafından kişiselleştirilmiş bir konuma sahiptir. Ayrıca, popülizmi bir siyasal hareket biçimi olarak değerlendirmektedir.

Arjantinli politik kuramcı ve sosyolog Ernesto Laclau, popülizmin tanımı üzerine önemli katkılar yapmış bir düşünürdür. Laclau, popülizmin ontolojik yönlerine dikkat çekerek, kavramın ne olduğu konusunda var olan çelişkilere işaret eder. Ona göre popülizmin hareket mi, ideoloji mi yoksa siyasal bir pratik mi olduğu konusunda kesin bir tanım bulunmamaktadır (Laclau, 2022: 77). Laclau, popülizmin ne siyasetçilerin toplumu bölmek için kullandığı bir söylem ne bir strateji ne de geçmiş deneyimlerle açıklanabilecek bir kavram olduğunu savunur. Ona göre popülizm, kolektif kimliklerin ardında yatan bir mantık olarak ele alınmalıdır. Popülizm içerisinde zıtlıkları barındıran

ve toplumsal alanda sürekli işleyen bir olgu olarak görülür; böylece toplumsal nesnellik, toplumsal kimlik ve topluma ait diğer unsurları kuran bir çeşit mantık işlevi görür (Koçak, 2020: 252). Popülizmin kolektif kimliklerin oluşumuna temel teşkil eden bir mantık olarak değerlendirilmesi durumunda, bu kimliklerin oluşumunda iki temel ögenin varlığına dikkat çeker. Bunlardan biri olan “halk” unsuruna odaklanarak, bu ögenin oluşumunun arkasındaki gerçekliği anlamaya çalışır.

Laclau, popülizmin kurumsallaşması için ilk koşul olarak “talep” kavramını ön plana çıkarmaktadır. Talep sayesinde, toplum içerisindeki gruplar yalnızca pasif etkilenenler olmaktan çıkarak, aynı zamanda karar vericileri etkileyen aktörler haline gelirler. Laclaucu popülizm anlayışına göre, yöneticiler tarafından karşılanmayan talepler, “halk”ın yeniden inşasında merkezi bir rol oynar. Toplumsal grupların talepleri karşılanmadıkça, bu gruplar birbirinden bağımsız olarak kalmayıp aralarındaki mesafe giderek kapanmaya başlar. Böylece, toplumdaki farklı grupların karşılanmamış talepleri birbirleriyle eklemlenerek, popülizmin gelişmesi için gerekli zemini oluşturur. Bu süreç, toplumsal gruplar arasındaki farklılıkların bir araya gelmesini sağlayarak, kolektif bir “halk” kimliğinin oluşumuna zemin hazırlar (Özger, 2021: 334).

Popülizm kavramının tanımlanmasına yönelik literatür incelendiğinde, karşılaşılan önemli isimlerden biri de Margaret Canovan’dır. Canovan’ın popülizm tanımına göre, kavramın ilk kullanımı, Amerika Birleşik Devletleri’nde Halkın Partisi (The People’s Party) üyelerinin kendilerini bu isimle tanımlamasıyla ortaya çıkmıştır. Popülizmin doğuşu, 1890’lı yıllarda kurulan Halkın Partisi deneyimi ile özdeşleştirilmekte olup, bu siyasal hareket ABD’nin Güney eyaletlerindeki tarımsal kesimin kendi çıkarlarını korumak amacıyla başlattığı ve tarımsal radikalizmi destekleyen bir hareket olarak değerlendirilmektedir (Köroğlu, 2020: 76). Ancak Canovan, popülizmin yalnızca tarımsal bir hareket olarak sınırlanmasının yetersiz olduğunu vurgular. Ona göre popülizm, “kırsal” popülizm ve “siyasal” popülizm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kırsal popülizm, çiftçilerin yaşadığı ekonomik ve sosyal sorunlar sebebiyle ortaya çıkar, sorunun çözülmesiyle siyasetten çekilirken; siyasal popülizm ise popülist diktatörlükleri, popülist demokrasiyi, gerici popülizmi ve politikacıların popülizm biçimlerini kapsayan daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Taggart’ın “Popülizm” adlı çalışmasında aktardığı üzere, Canovan’ın belirlediği yedi kategoride ortak bir benzerlik bulunmasa da, halka hitap etme çabası ve seçkinlere karşı güvensizlik gibi ortak temaların varlığına dikkat

çekilmiştir (Taggart, 2004, s: 24-29). Popülizm kavramının geniş bir olgular yelpazesine sahip olması ve ortak bir tanımının bulunmaması nedeniyle, Canovan'ın yaptığı sınıflandırmanın önemi vurgulanmaktadır. Canovan'a göre popülizm, otoriterlik ve temsili demokrasi arasında yer alan bir tampon bölge olarak konumlandırılmaktadır (Özger, 2021, s: 332-333).

Sosyolog Gino Germani, popülizm tanımını yaparken bu olgunun bir senkronizasyon sorunu bağlamında ele alınması gerektiğine dikkat çeker (Toprak, 2013: 34). Germani'ye göre, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde, toplumun adaptasyon aşamasında popülizmin oynadığı rol önemlidir. Popülizm, özellikle halkın sesi duyulmadığında ortaya çıkarak bu boşluğu doldurmaktadır. Ancak, halkın sesini duyuran her siyasal hareketin popülist olarak nitelendirilmesi doğru değildir. Bir siyasal hareketin popülist sayılabilmesi için nesnel tarihsel ve toplumsal koşulların değerlendirilmesi gerekir. Bu açıdan popülizmin tarihsel ve coğrafi bağlamlara göre değişim gösterebilen ve bulunduğu döneme uyum sağlayabilen dinamik bir olgu olduğu ifade edilebilir (Fassin, 2018: 26).

Popülizmi tanımlama çabaları içerisinde önemli bir yere sahip olan Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser ile birlikte kaleme aldığı *Popülizm: Kısa Bir Giriş* adlı eserinde, bu kavrama ilişkin temel düşüncelerini ortaya koymuştur. Yazarlar, popülizmi toplumun “saf halk” ve “yozlaşmış elitler” olmak üzere iki homojen ve karşıt kampa ayrıldığı bir anlayış olarak tanımlar. Bu tanımda, halk erdemli ve birlik içindeyken; elitler, yozlaşmış ve halkın iradesine karşı konumlanan bir kesim olarak sunulmaktadır. Mudde ve Kaltwasser, popülizmi “ince merkezli” bir ideoloji olarak tanımlarlar; çünkü popülizm, kendi başına kapsamlı bir ideolojik yapı sunmaktan ziyade başka ideolojilere eklemlenerek varlık gösterir. Tanımın temelinde ise iki önemli kavram yer alır: Bunlardan ilki, söz konusu saf halk ve yozlaşmış elitler arasındaki ahlaki karşıtlık; diğeri ise siyasetin halkın genel iradesinin (*volonté générale*) bir dışavurumu olması gerektiği anlayışıdır. Bu doğrultuda popülizm, siyaseti halkın bölünmez, ortak iradesinin eksiksiz biçimde temsil edilmesi gereken bir alan olarak görür (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2019: 16; Köroğlu, 2020: 77).

Popülizm, zayıf merkezli (thin-centered) bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Popülizm, halkı odak noktası haline getirirken, aynı zamanda anti-çoğulculuk, demokrasi ve temsiliyet gibi kavramları da temel dayanakları arasında bulundurur. Popülizmin

değişkenliği, halk ve karşı grup yani seçkinlerin kimlerden oluştuğu, hangi ülkede ortaya çıktığı ve tarihsel süreçlerin farklılığı gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle popülizm, zayıf merkezli bir ideoloji olup diğer ideolojilere eklenilerek varlığını sürdürebilmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 16-17).

Demokratik rejimlerde ortaya çıkan popülizm, zayıf merkezli bir ideoloji olarak merkez ideolojilerle eklenilebilir. Bu bağlamda, demokratik düzen içerisinde popülizmin temsilcisi olarak halkın sesini duyurduğunu iddia eden karizmatik liderler öne çıkar. Popülist liderler, toplumun sorunlarını anladıklarını vurgular ve mevcut sorunların çözümünde dini motifler, milli duygular ve ekonomik koşulları kullanarak halkın desteğini toplamaya çalışırlar. Bu süreçte araç olarak kullanılan liderlik, amaca dönüşmektedir (Laclau, 2022: 16).

Federica Finchelstein, popülizmi halktan olanlar ile olmayanlar arasındaki keskin bir ayrım olarak tanımlamaktadır. Finchelstein'e göre, popülizm iktidarı elinde tutan ve halktan olmayan bir grup ile halktan olanların oluşturduğu diğer grup arasındaki ilişkidir. Popülizmin özünde düşmanlaştırmanın bulunduğunu vurgularken, lider kültürünün karizması aracılığıyla yasama ve yürütme organlarının işlevsiz hale getirilmesine dikkat çeker. Finchelstein, popülist anlayışın seçim demokrasisini kullanarak muhalefeti baskılayan otoriter bir rejime dönüşme sürecine işaret etmektedir (Özger, 2021: 333).

Benjamin Arditi'ye göre, popülizm ile demokrasi arasındaki ilişki gerilimli olmakla birlikte, bu gerilim aynı zamanda bir tür tamamlayıcılık içermektedir. Arditi, liberal demokrasinin baskın formunun seçim odaklı siyasal katılım modeli üzerine kurulduğunu ve bu durumun demokrasiyi tek bir biçime indirgediğini savunur. Bu indirgeme, halk ile siyasal temsil arasındaki bağın zayıflamasına yol açmakta ve ortaya çıkan bu boşluk popülizmin müdahalesine zemin hazırlamaktadır. Popülizm, halkın yeniden tanımlanması ve siyasete daha doğrudan katılım talepleriyle bu boşluğu doldurmaya çalışır. Bu bağlamda popülist söylemler, oy verme davranışı gibi seçimli katılım biçimlerine yeni anlamlar yükler. Popülist hareketler, liberal demokrasinin krizlerinden beslenirken, aynı zamanda demokratik yapının dışına çıkmadan bu yapıyı dönüştürme potansiyeline sahiptir. Demokrasi ile popülizm arasında ortaya çıkan bu gerilim, seçimlere dayalı temsil sistemi ve siyasal süreklilik yoluyla dengelenmektedir (Özger, 2021: 333).

Tüm bu tanım çalışmaları ışığında, yöntem farklılıkları bulunmasına rağmen siyasi seçkinlerin kendilerini halkın kurtarıcısı olarak konumlandırma çabası, hemen her tanımda üzerinde mutabık kalınan temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Popülizm kavramı, ortaya çıktığı coğrafi bölge ve tarihsel sürece bağlı olarak farklılıklar göstermekte olup, bu bağlamda popülizmi salt olumsuz bir kavram olarak değerlendirmek eksik ve yanıltıcı olmaktadır. Popülizmin ortaya çıkış biçiminin çeşitliliği, kavramın kesin ve evrensel bir tanımının yapılmasını zorlaştırmakta, bu durum kavramın anlaşılmasında çeşitli güçlükler doğurmaktadır. Bu nedenle, popülist olaylar, olgular ve karakterler, yani siyasi hareketler; ortaya çıktıkları tarihsel ve coğrafi bağlam dikkate alınarak analiz edilmelidir (Laclau, 2022: 15).

Popülizm kavramının zamana ve mekâna göre şekillenmesi, onun tek ve sabit bir köke sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan, popülizm “bulunduğu kabın şeklini alan” bir kavram olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, popülizmin siyasal bir tarz mı, söylem mi, ideoloji mi yoksa strateji mi olduğu konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Popülizmin belirli bir siyasi parti veya düşünceye bağlı olmaması, farklı siyasi aktörler tarafından benimsenmesini ve yön değiştirmesini kolaylaştırmaktadır. Halk ile kurduğu ilişki, büyük ölçüde liderin tutumuna bağlıdır. Her ne kadar popülizm, halkla tamamlanan bir kavram olarak ele alınsa da, bu kavramın içinde nasıl bir "halk"tan söz edildiği farklı kuramsal yaklaşımlara göre değişiklik göstermektedir. Cas Mudde'nin “saf halk” vurgusu ya da Ernesto Laclau'nun söylemsel inşa anlayışı gibi yaklaşımlar, halk kavramını tanımlama çabalarının literatürde mevcut olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, popülizm literatüründe halkın merkezde yer aldığı açıktır; ancak tüm bu farklılıklar, evrensel, sabit ve net bir halk tanımına ulaşmayı güçleştirmektedir. Dolayısıyla mesele, halk kavramının yokluğu değil; aksine, çokluğu ve değişkenliğidir. Tüm farklılıklara rağmen, burada ele alınan tanımlar temel alındığında, her tanımda iki temel kavrama rastlanmaktadır: halk ve elitler. Halk kavramı incelendiğinde, mazlum, ezilen ve yönetenlerden beklentileri olan, yani tatmin edilmeyi bekleyen bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, elitler ise halkın taleplerine duyarsız kalan ve halktan kopuk bir dünya yaratan bir grup olarak tanımlanmaktadır. Bu iki kavrama ek olarak, “lider” unsurunun da halkın temsiliyeti açısından farklı biçimlerde ele alınmasına rağmen, tanımlarda sıkça yer aldığı görülmektedir. Lider, genel olarak halkın sesini duyan ve küçük burjuvazi ile halkın istek, arzu ve şikayetlerini ileten ara katman görevi

görmektedir. Popülizm tanımlarında ortak noktalar bulunmakla birlikte, her toplumun kendi özgün dinamikleri doğrultusunda şekillendiği de ifade edilmektedir. Bu bağlamda, popülizmin kesin ve evrensel çizgilere sahip olmamakla birlikte, ortaya çıktığı topluma göre biçimlenebilen dinamik bir kavram olduğu söylenebilir.

1.2. Popülizmin İdeolojik Boyutu

Popülizm kavramının bir ideoloji olarak değerlendirilmesine yönelik yaklaşımların son dönemlerde ortaya çıktığı söylenebilir. Bir kavramın ideoloji olarak ele alınmasının gerekçeleri, popülizmin ideolojik bir nitelik taşımasının anlaşılması açısından önemlidir. Tutarlı düşünce sistemlerinden oluşan bütünlüğe ideoloji denir. Siyaset bilimciler için de büyük önem taşıyan ideoloji kavramının tanımlanması üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Popülizm alanında çalışan Mudde ve Kaltwasser (2019: 16), ideolojiyi; insanın ve toplumun doğasının yanı sıra toplumun örgütlenmesi ve amaçlarıyla ilgili sıralı fikirlerin bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, Fransız düşünür Louis Althusser'in ideoloji alanındaki çalışmaları, kavramın tanımlanması ve kavramsallaştırılması açısından önemli katkılar sunmaktadır. Althusser'e göre ideoloji, toplumsal pratiği etkileyen ve her aşamada farklı biçimlerde kendiliğinden işleyen bir olgudur. Althusser ideolojiye ilişkin üç temel tez ortaya koyar: İlk olarak, ideolojinin tarihinin olmadığı savunulur; ikinci olarak, ideoloji, bireylerin gerçeklikleri ile hayalleri arasındaki ilişkinin temsili ve bu ikili ilişkinin bir tasarımıdır; son olarak ise, ideoloji içerisinde her birey özne olarak varlık gösterir (Kazancı, 2012: 5).

Popülizmin bir ideoloji olarak kabul edilmesi için daha esnek bir tanımlama yapılması gerekmektedir. Ancak popülizmin hâlâ yoğun tartışmalara konu olması ve toplumsal hayatta aktif bir biçimde varlığını sürdürmesi, bu kavramın ideolojik bir nitelik taşıdığı ve yok sayılmaması gerektiği yönünde önemli gerekçeler sunmaktadır. Mudde ve Kaltwasser'e (2019: 16) katılan birçok sosyal bilimci, popülizmi “ince merkezli bir ideoloji” olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, popülizmin farklı görüşlere sahip siyasetçiler ve siyasi partilerle ilişkilendirilebilmesini açıklamaktadır. Liberalizm ve sosyalizm gibi kapsamlı ideolojiler, dünyanın mevcut durumu ve gelecekte nasıl olması gerektiği hakkında kapsamlı bir yapı sunarken, ince merkezli ideolojiler olarak nitelendirilen popülizmde böyle kapsamlı bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle popülizm, kalın ideolojilerle eklemlenmediği sürece toplumsal ve siyasal hayatta varlığını

sürdürmekte güçlük çekmektedir. Popülizmin modern toplumun siyasi sorunlarına tek başına yeterli ve geniş kapsamlı yanıtlar verememesi de bu durumla açıklanabilir.

Popülizm, bir ideoloji olarak ele alındığında, ana akım ideolojilerle eklemlenerek genişlemiş ve günümüze kadar gelmiştir. Popülizmin başlangıçta daha çok köylülüğü savunan bir hareket olarak ortaya çıkması, bu savı destekler niteliktedir. İdeolojilerin sosyal bilimler alanında daha fazla tartışılmaya başlamasıyla, özellikle 20. yüzyıldan itibaren, popülist ideoloji de bu gelişimden etkilenmiştir. Ancak popülizmin güçlü ve tutarlı bir morfolojiye sahip olmaması, onun ana akım ideolojiler kadar baskın bir konuma ulaşamamasına neden olmuş ve bu durum, popülizmin ince merkezli ideolojiler arasında değerlendirilmesine yol açmıştır (Toprak, 2013: 28).

Popülizmin siyasal alandaki yansıması incelendiğinde, diğer ideolojiler gibi iktidar mücadelesi taşıdığı görülmektedir. Ancak popülist anlayışta, iktidara gelmek ve bu amaç doğrultusunda kitlelerin ikna edilmesi temel hedeftir. Popülist ideolojinin varlığı bu hedef üzerine inşa edilmekte ve siyasal alandaki pratikler de bu amaç doğrultusunda şekillenmektedir. İktidarın ele geçirilmesiyle birlikte, popülist ideoloji iktidarda kalıcı olabilmek adına çeşitli söylem, strateji ve uygulamalar geliştirmektedir. Popülist anlayışta iktidara ulaşmak için aracı unsurlar² ortadan kalkmakta; halktan doğrudan destek alındığında ve genel irade sağlandığında, popülist söylem ya da pratiğin hedeflerine ulaştığı kabul edilmektedir. Ancak popülizmin ana akım bir ideoloji olarak görülmemesi nedeniyle, yalnızca iktidarı ele geçirmek yeterli olmamaktadır. Buna ek olarak, iktidarın elde edilmesi için gerekli koşullar genellikle ana akım ideolojilerin temel özelliklerine bağlı olarak sağlanmakla birlikte, popülizm yalnızca iktidar kazanmayı değil, aynı zamanda halkın genel iradesini temsil etme iddiasıyla siyasi ve toplumsal yapıyı dönüştürmeyi de amaçlar.

² Burada “aracı unsurlar” ile kastedilen; siyasi partiler, parlamentolar, bürokrasi, medya ve sivil toplum kuruluşları gibi temsili demokrasinin kurumsal yapılarıdır. Popülist söylemde bu unsurlar, halk ile lider arasındaki doğrudan ilişkiyi bozan veya halk iradesine engel olan yapılar olarak sunulmaktadır.

1.3. Popülizmi Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Popülizm, sosyal bilimciler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmış ve bu çabalar sonucunda çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Ancak popülizm kavramı söz konusu olduğunda, her tanımın üzerinde durduğu ortak nokta “elit” ile “halk” arasındaki ayrımdır. Ayrıca, popülizm birbirinden bağımsız parti, lider ve toplumsal/siyasal hareketleri³ aynı çatı altında toplayan bir kavram olarak öne çıkar. Esasında popülizm, gerçeklerle tam olarak örtüşmeyen, uygulandığında toplumsal sorunlara yol açabilecek bazı abartılı politikaları içerebilir. Popülizm kavramının ortak bir tanıma kavuşamamasının sebeplerinden biri, bu kavramın üç temel yaklaşımla farklı şekillerde ele alınmasıdır. Bu yaklaşımlar, popülizmi bir tür söylem, düşünce sistemi veya sadece stratejik bir hareket olarak değerlendirmekte ve bu nedenle uzlaşma sağlanamamaktadır. Düşünsel yaklaşım, güncel akademik literatürde popülizme yönelik en yaygın yaklaşımlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, popülizmi bir tür düşünce sistemi olarak ele almakta ve tıpkı diğer ideolojiler gibi popülizmi de ayrı bir ideoloji, yani kendine özgü bir dünya görüşü olarak değerlendirmektedir. Düşünsel yaklaşımın temelinde, popülizmin “-izm” ekiyle biten bir görüş olması gibi sezgisel bir gerekçe yer almaktadır. Bu alanda önemli çalışmalar yapan isimler arasında Mudde, Rovira Kaltwasser, Hawkins ve Müller bulunmaktadır. Örneğin, Shils’in 20. yüzyılda McCarthyizm üzerine yaptığı çalışmada popülizme dair bir tanıma yer verdiği görülmektedir. Moffit’in de aktardığı üzere, Shils popülizmi “genellikle güç, mülkiyet, üreme ve kültür üzerinde tekel sahibi olduğuna inanılan köklü, farklılaşmış bir yönetici sınıf tarafından topluma dayatılan düzene karşı bir tepki ideolojisi olarak her yerde var olan yaygın bir fenomen” şeklinde tanımlamaktadır. Benzer şekilde MacRae, popülizmin açık bir şekilde bir ideoloji olarak ele alınması gerektiğini savunurken, Canovan popülizmi “demokrasinin ideolojisi” olarak tanımlamıştır.

³ Bu bağlamda “hareketler” ifadesiyle kastedilen; belirli bir ideolojik bütünlük taşımayan, ancak halkın iradesini savunduğunu iddia eden ve mevcut siyasi düzene karşı çıkan toplumsal veya siyasi oluşumlardır. Bu hareketler, bir partiye ya da lidere bağlı olmayabileceği gibi, daha gevşek örgütlenmiş protesto grupları ya da sivil toplum odaklı mobilizasyonlar şeklinde de ortaya çıkabilir.

Bu bağlamda, popülizmin keskin sınırları olan bir ideoloji olmaktan ziyade geniş bir alana yayılabilen bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Düşünsel yaklaşımın en yaygın kabul gören tanımı ise Mudde'ye aittir. Mudde, popülizmi “toplumun nihayetinde iki homojen ve karşıt kampa ayrıldığı, saf halk’a karşı yozlaşmış elitler’in olduğu zayıf merkezli bir ideoloji” olarak tanımlamakta ve siyasetin halkın *volonté générale*’si (genel iradesi) ifadesi olması gerektiğini savunmaktadır. Popülizmin zayıf bir ideoloji olarak görülmesinin nedeni, kendi başına iktidarda kalıcı olamaması ve varlığını sürdürebilmesi için başka bir ideoloji ile eklemlenmeye ihtiyaç duymasıdır. Bu görüş, Mudde’nin yanı sıra Stanley, Albertazzi, McDonnell ve Roddujin gibi akademisyenler tarafından da benimsenmektedir.

Popülizm tanımlamalarında kullanılan kavramsal çerçeveler, başlangıçta ağırlıklı olarak Avrupa’daki popülist partilerin analizine odaklanmakla birlikte, günümüzde Latin Amerika örnekleri için de yaygın biçimde uygulanmaktadır. Müller’in popülizme ilişkin tanımı, Mudde’nin tanımıyla büyük oranda örtüşmekte ve bu iki tanımdan hareketle literatürde öne çıkan iki temel unsur bulunmaktadır. Birincisi, popülizmde halk ile elitler arasındaki karşıtlığın temel bir öge olarak vurgulanmasıdır. İkincisi ise halkın homojen, birlik içinde ve ahlaki bir “saflık” niteliğine sahip bir topluluk olarak tanımlanmasıdır. Saf popülizmin ortaya çıkış biçiminin belirsizliği nedeniyle, popülizm zayıf merkezli bir ideoloji olarak kabul edilmekte; diğer ideolojilerle içeriğinin doldurulabileceği esnek bir düşünce sistemi ya da dünya görüşü olarak değerlendirilmektedir.

Michael Freeden’in işaret ettiği üzere, popülizmin “zayıf ideoloji” olarak tanımlanması, düşünsel yaklaşım alanında kayda değer ilk metodolojik katkı olarak görülmektedir. Buna ek olarak, Giovanni Sartori’nin kavramların ikili yapısına ilişkin savı, popülizmin metodolojik olarak sınıflandırılmasında etkili olmuştur. Sartori ve takipçileri, popülizmin ikili bir kavram olduğunu ve popülist olguların ya popülist ya da popülist olmadığını öne sürer. Bu ikili ayrım, özellikle karşılaştırmalı siyaset ve parti politikaları araştırmalarında, popülizmin temel niteliklerinin belirlenmesi ve alt türlerinin sınıflandırılması için önemli bir araç sunmaktadır (Moffit, 2020: 25-30). Öte yandan, popülizm tanımlamalarında ikinci ana eğilim, kavramı bir strateji olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, düşünsel yaklaşımın eksik bıraktığı noktaları eleştirmekte; popülizmi siyasi aktörlerin bir özelliği değil, bilakis siyasette uygulanan bir

eylem biçimi olarak görmektedir. Stratejik yaklaşım, popülizmin siyasi bir pratik olduğunu vurgular. Bu çerçevede, farklı tanımlar ortaya konmuş olsa da, stratejik yaklaşıma göre popülist aktörlerin inançları, söylemleri ve davranışlarından çok, iktidarı nasıl elde edip sürdürdükleri ön plandadır. İktidarın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için kullanılan araçlar, otoriter karar mekanizmaları ve bu kararların uygulanmasına ilişkin yöntemler, stratejik popülizm çalışmalarının temel odağını oluşturur. Bu alandaki önemli araştırmacılar arasında Jansen, Weyland, Barr, Urbinati ve Roberts yer almaktadır (Moffit, 2019: 31-32).

Bu çerçevede, Weyland popülizmi “kişisel liderin, örgütsüz çok sayıda insandan doğrudan ve aracısız destek alarak hükümet gücünü ele geçirdiği veya uyguladığı siyasi bir strateji” olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık, Jansen popülizmi, “sıradan halka değer veren, elit karşıtı ve milliyetçi bir retoriği ifade eden; marjinalize edilmiş sosyal kesimleri kamuoyunda görünür kılan ve çekişmeli siyasi eylemlere seferber eden herhangi bir sürekli, büyük ölçekli siyasi proje” olarak tanımlar. Dolayısıyla, Weyland popülizmi lider odaklı bir strateji olarak değerlendirirken, Jansen daha geniş kapsamlı bir siyasi proje olarak görmektedir. Barr, Urbinati ve Roberts gibi diğer akademisyenlerin tanımları ise bu iki yaklaşımın birleşimine yakın durmakta ve popülizmin hem strateji hem de proje boyutlarını içerebileceğini vurgulamaktadır. Bu çalışmaların çoğunlukla Latin Amerika ve küresel güneydeki siyasi süreçlere odaklandığı görülmektedir⁴.

Bu tanımlar ışığında, popülizmde önemli olan unsurun kişisel liderlik ve liderin rolü olduğu söylenebilir. Stratejik yaklaşıma göre popülizm, bireysel bir siyasi aktörün benimsediği bir siyasi strateji türüdür. Düşünsel yaklaşımın savunucuları popülist fikirlerin farklı aktörler tarafından benimsenebileceğini öne sürerken, stratejik yaklaşım liderliğin önemine vurgu yapar. Stratejik yaklaşıma göre, liderlik rolünün önemi; parti değiştirmesine rağmen kitlesinde çok az kayıp yaşayan, parti politikalarının dışına

⁴ Örneğin Kurt Weyland, “Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics,” *Comparative Politics* 34, no. 1 (2001): 1–22., Kenneth M. Roberts, “Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case,” *World Politics* 48, no. 1 (1995): 82–116., Ernesto Laclau, *On Populist Reason* (London: Verso, 2005), Michael L. Conniff, ed., *Populism in Latin America* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1999).

çıkabilen ancak oy kaybını en aza indirmiş liderlerin davranışlarında gözlemlenmektedir. Bu liderler, uygun politik zemin sağlandığında politikaları ile ters düşmeyi bile göze alabilmektedir.

Stratejik yaklaşım savunucularının tanımlarındaki bir diğer önemli unsur, liderlerin halkla aracısız iletişim kurmasıdır. Popülistlerin “halk” ile doğrudan temas kurması ve araçları ortadan kaldırması; bu iletişimin ise genellikle medya aracılığıyla sağlandığı stratejik yaklaşım savunucuları tarafından ileri sürülmektedir. Ancak yapılan ampirik çalışmalar, iletişimin çoğunlukla tepeden inme olduğunu iddia etmektedir. Yine de Latin Amerika örneklerinde liderlerin çok sınıflı ittifakları birleştirerek “halk” adına hareket ettiklerini savundukları gözlemlenmektedir.

Bu yaklaşıma göre popülizmin iki temel özelliği bulunmaktadır: Birincisi, popülizm ucu açık, organize olmamış ve disiplinsiz bir hareket olarak görülür. İkincisi ise popülizmin, kitlesiyle doğrudan temas kuran büyük liderleri içeren bir kavram olmasıdır. Stratejik yaklaşım savunucuları, teorik ipuçları için çeşitli kaynaklardan yararlanır. Örneğin Jansen, popülizmi harekete geçirme biçimi olarak görürken, kavramı geliştirmek için toplumsal hareketler ve çekişmeli siyaset etrafındaki siyaset sosyolojisinden faydalanmaktadır.

Son dönemde stratejik yaklaşım araştırmacıları arasında, Weyland’ın “Bir kedi kedidir, bir köpekte köpektir ancak siyasette bağlamsal karmaşıklık ve insan yaratıcılığı sınırları yumuşatır hatta siler; sabit kavramsal kategorilerin tam olarak yakalayamadığı karma türler olabilir” görüşünden hareketle Ragin’in “bulanık küme” yaklaşımlarına dönüşmesi savunulmaktadır. Bu anlayışa göre, popülist olguyu siyah ya da beyaz olarak kategorize etmek eksik kalmaktadır. Bu nedenle popülizmi bir değer ölçeğinde 0 ile 1 arasında değerlendirmek daha uygun görülmektedir. “Tam” popülist olarak nitelendirilen ve bu ölçek üzerinde 1 puan alan örnek isim Hugo Chávez iken, Weyland’dan 0 puan alan isim Jean-Marie Le Pen olarak gösterilmektedir. Ancak bu görüşün eleştirisi, hem çok kısıtlayıcı hem de aşırı gevşek olmasıdır (Moffit, 2020: 34-35).

Popülizme dair son yaklaşım ise söylemsel-edimsel yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Diğer iki yaklaşım daha çok ampirik çalışmacılar tarafından tercih edilirken, söylemsel-edimsel yaklaşım genel olarak siyaset teorisyenlerinin tercih ettiği bir yöntemdir. Bu yaklaşımın gelişiminde 20. yüzyılın önemli siyaset teorisyenlerinden Ernesto Laclau önemli bir isim olarak öne çıkmaktadır.

Söylemsel-edimsel yaklaşımı benimseyenler, söylemin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bu bağlamda, Mouffe ve Laclau'dan etkilenen, post-yapısalcılık ve Gramsci'nin hegemonya teorilerini bir araya getiren Essex Söylem Analizi Okulu (Essex School of Discourse Analysis) söylemi, güç mücadelesinde kimliklendirme ve anlamlandırma süreci olarak tanımlamaktadır. Diğer bir grup ise Wodak ve Fairclough'dan etkilenen eleştirel söylem analizini kullanmakta; bu yaklaşım söylemin dilsel boyutları ve ideolojik etkilerine odaklanmaktadır. Ayrıca söylemi daha genel bir kavram olarak ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır⁵.

Sonuç olarak, popülizm bir tür söylemsel çerçeve veya iddia biçimi olarak görülmektedir. Araştırmacılar söylemin tanımı konusunda ayrışsa da, söylemsel-edimsel yaklaşımda ortak bir payda vardır: Siyasetin yapılandırılmasında ve işleyişinde popülizmin bir dil türü olarak ele alınması ve bu yönünün öncelikli odak noktası olarak kabul edilmesi. Moffit'e göre popülizm, bir çeşit "politik tarz"dır. Söylemsel-edimsel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, popülizmi "halkı" ve "elitleri" karşı karşıya getirme gücüne sahip bir tür söylem olarak tanımlamaktadır (Moffit, 2020: 36-37).

Düşünsel ve stratejik yaklaşımlar daha çok belirli bölgesel örnekler ve bağlamlar üzerinde yoğunlaşırken, söylemsel-edimsel yaklaşımın küresel çapta geniş ve çeşitli vakaları analiz ettiği söylenebilir. Bu bağlamda, söylemsel-edimsel yaklaşım popülizm tanımlarının farklı coğrafyalara ve kültürel bağlamlara "seyahat etme" yani uyarlanabilirlik özelliğine vurgu yapmaktadır. Yaklaşımın savunucuları, popülizmi farklı bölgelerdeki çok çeşitli vaka örnekleri üzerinden inceleyerek kavramın evrensel ve bağlama duyarlı yönlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bazı söylemsel-edimsel temsilciler, popülizmi demokrasi alanındaki mevcut sorunlara karşı potansiyel bir çözüm ya da tedavi olarak görmektedir.

⁵ Söylemi daha genel bir kavram olarak ele alan yaklaşımlar, Michel Foucault'nun bilgi ve iktidar ilişkileri çerçevesinde geliştirdiği söylem anlayışı ile Norman Fairclough, Teun A. van Dijk ve James Paul Gee gibi araştırmacıların sosyal pratikler, güç ilişkileri ve kimlik üretimi bağlamındaki çalışmalarıyla şekillenmektedir (Foucault, 1972; Fairclough, 1995; van Dijk, 1997; Gee, 2011).

Bu yaklaşımın daha iyi anlaşılması için Laclau ve Mouffe'nin çalışmaları söylemsel-edimsel yaklaşımın rehberi olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşıma göre “halk” ve “elit” kavramları sosyolojik temellere dayanmakta ve Laclau, bu iki grubun nasıl oluştuğu ve şekillendiği konusunda önemli görüşler ortaya koymaktadır. Buradaki temel dikkat çekici nokta, “halk” ve “elit” tanımları yerine, “halk”ın “elitlere” karşı nasıl inşa edildiğinin incelenmesidir. Söylemsel-edimsel yaklaşım savunucuları, siyasi aktörlerin bu kimlikleri bilinçli ve özenli biçimde inşa etmeleri gerektiğini vurgular. Bu noktada sosyal inşacı ontolojinin etkisi görülmekte; yani siyasi kimliklerin önceden var olmadığı, siyasi aktörler tarafından oluşturulması gerektiği fikri ön plandadır.

Ancak Laclau ve Mouffe'nin bu soyut tanımı eleştirilmekte; zira bu yaklaşım, konuşmacıdan ziyade konuşmacının mesajının niteliğine odaklanmaktadır. Popülizmi siyasi aktörlerin bir niteliği olarak değil, yapılan bir şey olarak görür ve bu nedenle değerlendirmeyi konuşmacıya değil, mesajın içeriğine yöneltir. Bu sebeple popülizmi ikili bir kavram olarak tanımlamak yerine, dereceli bir kavram olarak ele alır. Düşünsel yaklaşım savunucuları daha çok popülist aktörlere odaklanırken, söylemsel-edimsel yaklaşım popülizmi geniş bir fenomen olarak inceler. Ancak bu yaklaşımın ampirik çalışmalarda uygulanmasında yaşanan zorluklar, eleştirilmesinin temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Moffitt, 2020: 38-40).

Benjamin Moffitt'in *Popülizm* adlı kitabında, üç temel yaklaşımın karşılaştırıldığı kapsamlı bir tablo yer almaktadır. Bu tablo, farklı yaklaşımların benzerliklerini ve farklılıklarını anlamak amacıyla dört temel soru üzerinden analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır. Tablo kapsamında ele alınan sorular şunlardır: (a) Popülizm ikili mi yoksa dereceli bir kavram mı olarak görülmektedir? (b) Popülizm bir nitelik mi yoksa bir pratik mi olarak değerlendirilir? (c) Her yaklaşımın kilit yazarları kimlerdir? (d) Hangi bölgelerde çalışma yürütülmüştür? Bu sorular, popülist yaklaşımların sınırlarını belirlemek açısından önemli ipuçları sunmaktadır (Moffitt, 2020).

Moffitt'e (2020) göre, popülizm kavramına ilişkin temel sorulara verilen yanıtlar, farklı yaklaşımlar arasındaki temel farkları ortaya koymaktadır. İlk olarak, popülizmin ikili mi yoksa dereceli bir kavram mı olduğu sorusuna, düşünsel yaklaşım popülizmi ikili bir kavram olarak tanımlamaktadır. Buna karşın stratejik yaklaşım, bulanık küme (fuzzy set) anlayışı doğrultusunda popülizmi dereceli bir kavram olarak görmektedir. Söylemsel-edimsel yaklaşım da popülizmi dereceli bir kavram olarak kabul etmektedir.

İkinci soruya ilişkin olarak, popülizmin bir nitelik mi yoksa bir pratik mi olduđu tartıřmasında, dűřűnsel yaklařım popűlizmi bir nitelik olarak deęerlendirirken; stratejik ve sűylemsel-edimsel yaklařımlar popűlizmi siyasi bir pratik bićimi olarak ele almaktadır.

űç yaklařımın kilit yazarlarına bakıldıęında, dűřűnsel yaklařımda Cas Mudde, Cristűbal Rovira Kaltwasser, Matthew Hawkins, Margaret Canovan ve Jan-Werner Műller űne çıkmaktadır. Stratejik yaklařımda ise Kurt Weyland, Matthew J. Roberts ve Benjamin Moffit kilit isimler olarak belirtilmektedir. Sűylemsel-edimsel yaklařımın bařlıca temsilcileri ise Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Ruth Wodak ve Benjamin Moffit'tir.

Son olarak, coęrafi daęılım aćısından incelendięinde, dűřűnsel yaklařımın Avrupa ve Latin Amerika'yı kapsayan bűlgelerde yoęunlařtıęı gűrűlmektedir. Stratejik yaklařım, Latin Amerika, Afrika ve Asya gibi çeřitli coęrafyalarda uygulanırken; sűylemsel-edimsel yaklařım daha çok kűresel bir perspektife sahiptir.

Bu temel sorulara verilen yanıtlar ve yaklařım temsilcilerinin daęılımı, popűlizm çalıřmalarında kullanılan űç temel yaklařımın sınırlarını, odak noktalarını ve çalıřma alanlarını belirlemekte ve okuyucuya popűlizm literatűrűnűn yapısını anlamada űnemli ipuçları sunmaktadır (Moffit, 2020).

Yaklaşım	Popülizm Tanımı	İkili / Dereceli	Nitelik / Pratik	Kilit Yazarlar	Çalışma Bölgesi
Düşünsel Yaklaşım	Popülizm ikili, sabit nitelik	İkili	Nitelik	Mudde, Rovira Kaltwasser, Hawkins, Canovan, Müller	Avrupa, Latin Amerika
Stratejik Yaklaşım	Popülizm dereceli, siyasi strateji veya pratik	Dereceli (bulanık küme)	Pratik	Weyland, Roberts, Jansen, Moffit	Latin Amerika, Afrika, Asya
Söylemsel-Edimsel Yaklaşım	Popülizm dereceli, siyasi pratik, söylem ve kimliklendirme süreci	Dereceli	Pratik	Laclau, Mouffe, Wodak, Ostiguy, Moffit	Küresel

Tablo 1: Popülizm Yaklaşımlarının Temel Özellikleri

Kaynak: Moffit, 2020, yazar tarafından düzenlenmiştir.

Bu tablo, üç yaklaşımın hem ayrıştığı hem de örtüştüğü noktaların anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Moffit’in çalışması, farklı yaklaşımların popülist aktörleri nasıl belirlediklerini, popülizmi nasıl ölçtüklerini ve normatif boyutları nasıl tartıştıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Yaklaşımların tamamen birbirinden kopuk olmadığı; örneğin Juan Perón, Hugo Chávez, Berlusconi ve Donald Trump gibi isimlerin üç yaklaşım tarafından da popülist liderler olarak kabul edildiği görülmektedir (Moffit, 2020: 41-42).

Üç yaklaşım arasındaki temel anlaşmazlık, popülizmin ikili mi yoksa dereceli bir kavram mı olduğu konusunda ortaya çıkmaktadır. Düşünsel yaklaşım, bir vakanın popülist olup olmadığını sorgularken; stratejik ve söylemsel-edimsel yaklaşımlar, bir vakanın ne ölçüde popülist olduğunu değerlendirmektedir. Stratejik ve söylemsel-edimsel yaklaşımlar, bir vakayı oluşturan unsurlar hakkında daha geniş ve esnek bir görüşe sahiptir. Ancak bu üç yaklaşım birbirinden farklı olduğu kadar, kendi içinde de çeşitli görüş ayrılıklarına sahiptir. Düşünsel yaklaşım içerisindeki farklılıklar, yaklaşımlar arasındaki

anlaşmazlıkların önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Bu nedenle, popülizme ilişkin bu yaklaşımların detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Düşünsel yaklaşımı diğer iki yaklaşımdan ayıran bir diğer önemli özellik, çoğulculuğa bakış açısıdır. Düşünsel yaklaşım, çoğulculuk karşıtlığını popülizmin temel bir niteliği olarak görürken; stratejik ve söylemsel-edimsel yaklaşımlar için bu karşıtlık mutlak bir anlam taşımamaktadır. Bu durum, düşünsel yaklaşımın daha geniş bir vaka yelpazesini popülizm kapsamında değerlendirdiğini göstermektedir.

Bir diğer önemli ayrılık ise stratejik yaklaşımın lidere verdiği önemle ilgilidir. Stratejik yaklaşım, lidere zorunlu bir odaklanma getirdiği için sınırlı olarak değerlendirilir. Örneğin, Moffit'e göre stratejik yaklaşım, diğer iki yaklaşıma kıyasla Çay Partisi'ni (Tea Party) popülist olarak kabul etmeyecektir. Çünkü Çay Partisi'nin "lidersiz doğası" ya da birden çok etkileyici liderin varlığı, stratejik yaklaşımın bu vakaya bakışını farklılaştırmaktadır.

Söylemsel-edimsel yaklaşım ise popülizmin katı bir çoğulculuk karşıtı fenomen olmadığını savunur ve popülizmi liderler, hareketler ve partiler tarafından ifade edilebilen dinamik bir olgu olarak görür. Ayrıca, popülizm karşıtı görüşler genellikle düşünsel yaklaşım savunucuları tarafından dile getirilirken, popülist yanlısı ifadeler daha çok söylemsel-edimsel yaklaşımın temsilcileri tarafından öne sürülmektedir. Stratejik yaklaşım ise genellikle karşılaştırmalı siyaset literatüründe etkili olurken, teorik literatürde daha sınırlı bir yer bulmaktadır (Moffit, 2020: 42-44).

Popülizme dair bu üç yaklaşımın birbirinden tamamen ayrıştığını söylemek doğru değildir. Aralarındaki farklılıkların yanı sıra, önemli ortak noktaların da varlığı gözlemlenmektedir. Bu ortak paydaların en önemlisi, "halk" ve "elitler" arasındaki ayrım meselesinde üç yaklaşımın da mutabık olmasıdır. Ayrıca liderin rolüne ilişkin anlayış da her üç yaklaşım için farklı derecelerde olmakla birlikte kabul görmektedir; popülist liderin önemi üzerinde genel bir uzlaşma vardır.

Üçüncü benzerlik ise stratejik ve söylemsel-edimsel yaklaşımların popülizme ilişkin bakış açılarıyla ilgilidir. Her iki yaklaşım da popülizmi hem bir pratik olarak görür hem de aşamalı, dereceli bir fenomen olarak ele alır. Son olarak, bu üç yaklaşımın popülizmin merkezi vakaları üzerinde adil bir fikir birliği sağladığı ileri sürülmektedir. Ortak noktaları değerlendirildiğinde, bu yaklaşımların "birbirleriyle konuşabildikleri" ve karşılıklı eleştiriler yoluyla birbirlerini geliştirdikleri söylenebilir.

Moffit, popülizmin ne olduğu konusundaki akademik literatürdeki geniş yelpazenin hem uyumsuzluk hem de önemli bir anlaşma alanı barındırdığına dikkat çeker. Öncelikle, popülizm teorisyenlerinin hiçbir konuda anlaşamadığına dair yaygın düşüncenin yanlış olduğunu vurgular. Çünkü teorisyenler, fikir ayrılıklarına rağmen birbirlerinin görüşlerini inceleyip eleştirerek geliştirmektedirler. İkinci olarak, akademik literatürde üç farklı yaklaşımın bulunması, popülizmin tanımının olmadığına dair görüşün hatalı olduğunu göstermektedir. Son olarak, yazarların popülizmin tanımı konusunda henüz tam bir uzlaşı sağlayamamış olmaları, kavramın tanımsız olduğunu değil, aksine önemini ve canlılığını ortaya koymaktadır (Moffit, 2020: 43-45). Tüm bu bilgiler ışığında, popülizmi anlamaya yönelik bu üç yaklaşım, kavramın anlaşılması ve tanımlanması açısından birbirini tamamlayıcı, açıklayıcı bir rol oynamaktadır.

Popülizme dair yaklaşımlar arasında kavramın ne olduğu konusunda kesin bir görüş birliği olmadığı görölmektedir. Her yaklaşım popülizmi farklı açılardan tanımlamakta ve kavramın sınırları üzerine farklı vurgular yapmaktadır. Düşünsel yaklaşım, popülizmi ikili bir kavram olarak ele alırken; stratejik ve söylemsel-edimsel yaklaşımlar, popülizmin dereceli ve aşamalı bir fenomen olduğunu savunur. Bununla birlikte, bu yaklaşımlar popülizmin temel unsurları olarak “halk” ve “elit” ayrımını ve liderin rolünü ortak nokta olarak kabul eder. Ancak kavramın kapsamı, sınırları ve normatif boyutları hakkında devam eden tartışmalar, popülizmin ne olduğuna dair belirsizliklerin sürdüğünü göstermektedir. Bu nedenle, popülizme yönelik tanımlar ve yaklaşımlar birbirini tamamlayan, birbirine eleştirel bakan ve geliştirici bir etkileşim içindedir. Kavramın tanımının kesinleşmemiş olması, popülizmin önemini ve akademik canlılığını artıran bir unsur olarak görölmektedir.

Popülizme dair üç temel yaklaşım, hem kavramsal hem de metodolojik farklılıklar barındırdığı gibi, her biri belirli eleştirilerle de karşılaşmıştır. Bu eleştirilerin sistematik bir mukayesesinin yapılması, yaklaşımların güçlü ve zayıf yönlerinin daha net anlaşılmasını sağlamaktadır.

Düşünsel yaklaşım, popülizmi ikili bir kavram olarak tanımlaması ve çoğulculuk karşıtlığını popülizmin temel niteliği olarak görmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bu, demokratik toplumların karmaşıklığını yeterince yansıtamadığı ve popülizmin çeşitliliğini dar bir çerçevede ele aldığı yönündedir. Ayrıca, popülist olmayan siyasi

aktörlerle popülistlerin sınırlarının belirlenmesinde sert ve katı bir ölçüt kullanması, uygulamada zorluklara yol açmaktadır. Bu yaklaşımın normatif bakış açısı, popülizmin olumsuz yönlerini vurgularken, bazen kavramın politik faydalarını göz ardı ettiği ileri sürülmektedir.

Stratejik yaklaşım, lider ve siyasi aktörlerin popülizm stratejisi olarak hareket etmesine odaklanması nedeniyle sınırlı kalmakla eleştirilmektedir. Özellikle liderin zorunlu bir odak noktası olması, lidersiz ya da kolektif liderlik biçimlerine sahip hareketlerin popülist olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, popülizmin çok daha geniş ve dinamik bir fenomen olduğunu düşünen eleştirel söylemsel-edimsel yaklaşımıcılar tarafından da sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca, stratejik yaklaşımın daha çok ampirik ve kıta bazlı çalışmalarla sınırlı olması, küresel popülizm olgusunu yeterince kapsayamaması şeklinde eleştirilmektedir.

Söylemsel-edimsel yaklaşım, popülizmi soyut bir söylem ve siyasi pratik olarak ele alması sebebiyle ampirik çalışmalarda uygulanabilirlik sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu yaklaşımın teorik derinliği, somut vakaların ölçümünde ve sınırlandırılmasında güçlük yaratmaktadır. Ayrıca, bu yaklaşımın popülizmi bir dil veya söylem türü olarak görmesi, bazen siyasi aktörlerin bireysel sorumluluğunu geri plana atmakla eleştirilmektedir. Söylemsel-edimsel yaklaşımın popülizme yönelik normatif olarak daha olumlu veya nötr yaklaşımı ise, popülizmin demokratik potansiyelini vurgularken eleştirmenlerce popülizmin tehlikelerine yeterince dikkat çekmediği şeklinde yorumlanmaktadır.

Eleştiri Kriteri	Düşünsel Yaklaşım	Stratejik Yaklaşım	Söylemsel-Edimsel Yaklaşım
Popülizmin kavramsal doğası	İkili (popülist/popülist olmayan) olarak görülmesi eleştirilir. Gerçeklik daha derecelidir.	Lider odaklılık eleştirisi (lider yoksa ya da çoksa sorun olur).	Soyut, pratikten kopuk ve mesaj yerine sadece söyleme odaklı.
Liderlik yaklaşımı	Liderin rolü öncelikli, ancak liderin farklı	Liderin varlığına zorunlu odaklanma sınırlandırıcıdır.	Lider, hareket ve partiler tarafından inşa edilen fenomen

	tipleri ve yapısı tam açıklanamaz.	Örneğin lidersiz hareketleri açıklamakta zorlanır.	olarak görülür; daha esnek.
Popülizm tanımı	Normatif olarak çoğulculuk karşıtlığına vurgu yapar; bu bazen sınırlayıcı bulunur.	Çoğulculuk karşıtlığı kesin değil, bu daha esnek bir bakış açısı sunar.	Çoğulculuk karşıtlığı katı değil, popülizm bir dizi farklı pratik ve söylem içinde ortaya çıkar.
Ampirik uygulanabilirlik	Kavram basit ve ikili olduğu için ampirik ölçüm kolaylığı sağlar ancak gerçekliği basitleştirir.	Ampirik alanda kullanımı daha geniştir, ancak lider odaklılık sınırlayıcı olabilir.	Ampirik ölçümler ve uygulamalar karmaşık, soyut ve eleştirel yapısı nedeniyle zordur.
Teorik kapsam	Popülizmi daha dar ve tanımlı tutar, kavramın genişlemesi eleştirilir.	Stratejik yaklaşıma göre teorik literatürde daha az etkili, ama karşılaştırmalı çalışmalarda yaygın.	Teorik olarak güçlü ve geniştir, ancak somut vaka analizlerinde zorluk yaşar.
Normatif ve politik değerlendirme	Popülizme eleştirel ve çoğunlukla olumsuz bakar.	Genellikle nötrdür, daha çok stratejik araç olarak ele alır.	Popülizme bazen demokratik sorunlara çözüm olarak olumlu yaklaşır; normatif açıdan esnektir.
Popülizmin sınırları	Keskin sınırlar çizer, hangi hareketlerin popülist olduğu konusunda netlik sağlar.	Popülizmi bulanık bir küme olarak görür; sınırlar esnektir.	Dereceli ve aşamalı olarak görür; sınırlar sürekli müzakere halindedir.

Tablo 2: Popülizm Yaklaşımlarına Yönelik Eleştiri Kriterleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.4. Popülizm ve Liderlik

Siyasi ideolojilerin çoğunda olduğu gibi, popülizmde de liderler merkezi bir konuma sahiptir. Birçok akademisyen, popülist lideri; radikal reformları gerçekleştirme amacıyla kitleleri seferber edebilen ve partisini yönlendirebilen güçlü bir figür olarak tanımlamaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2017: 81). Popülizm kavramında lider, genellikle güçlü ve gösterişli bir karakter olarak tasvir edilir. Bu lider, konuşma tarzı ve sergilediği davranışlarla kendisini öne çıkarmaktadır. Paul Taggart, popülizmi, sıradan insanlara seslenen bir hareketin lider olarak en sıradışı bireyleri görmesi biçiminde tanımlamaktadır (Taggart, 2004: 130).

Popülist ideoloji, farklı aktörler tarafından temsil edilebilen bir yapıya sahip olduğundan, tek bir lider prototipinden söz etmek mümkün değildir. Ancak bu farklı temsil biçimlerine rağmen, belirli ortak özelliklerin varlığı da gözlemlenebilir. Bu liderler için genellikle “halkın sesi” oldukları iddiası öne çıkar. Demokratik sistemlerde faaliyet gösteren popülist liderler, halkın diliyle konuşarak hedef kitlelerine ulaşmayı amaçlarlar (Müller, 2016: 14). Bu liderler, halkın yalnızca kendileri tarafından temsil edilebileceğini savunurlar. Popülist liderlerin, meşruiyetlerini sağlamak adına kendilerini halkın temsilcisi olarak sundukları görülmektedir (Müller, 2016: 16). Bu bağlamda liderler, halkın sesi olduklarını öne sürerken, aynı zamanda mevcut siyasal krizlerin dışında konumlandıklarını iddia ederler. Popülist liderler, hem geleneksel siyasetin dışında olduklarını hem de sıradan halkın gerçek temsilcileri olduklarını ileri sürerler (Mudde & Kaltwasser, 2017: 81).

Popülizmin demokratik sistemle birlikte anılmasının nedenlerinden biri de, bu liderlerin halk adına yaptıkları konuşmalarla demokrasiye katkı sağladıkları yönündeki değerlendirmelerdir.

Popülist liderler için sıklıkla “halkın sesi” oldukları iddia edilirken, bu liderlerin halkla aracısız bir iletişim kurmaları gerektiği savunulmaktadır. Bu doğrudan iletişim, hem kullandıkları söylem hem de sergiledikleri davranış biçimleriyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Popülist liderler, halka yakın bir yaşam tarzına sahip olduklarını göstermek amacıyla gündelik hayat pratiklerini ön plana çıkarabildikleri gibi, kimi zaman dini unsurları da kullanarak bu yakınlığı pekiştirmeye çalışırlar. Popülizmin temelinde yer alan “biz” ve “öteki” ayrımı, bu iletişim biçiminde belirgin şekilde yansıtılır. Popülist liderin dili, büyük ölçüde bu ayrım üzerine inşa edilir. Kendilerini halkın savunucusu

olarak konumlandıran bu liderler, söz konusu söylem aracılığıyla siyasi rakiplerini “düşman” olarak tanımlar ve bu yolla halkı seferber etmeye çalışırlar.

Popülist liderler, birliktelik vurgusu yaparak toplumsal farklılıkları göz ardı eder ve halkı homojen bir bütün olarak tasavvur ederler. Bu halk, siyasetten uzak duran ve saf bir yapıya sahip olarak tanımlanır. Popülizmde, gerekli olmadıkça siyasete katılım arzusu bulunmasa da, bu durum iktidarın yarattığı krizlere karşı halkın tepkisiz kalması anlamına gelmez (Taggart, 2004: 15). Bu tür krizlere karşı, halkın içinden çıkan bir liderin, siyasetten uzaklaşmış bu kesimi temsil edebileceğine inanılır. Popülizmin inşa ettiği karşıt grup ise genellikle ahlaki olarak yozlaşmış elitlerden oluşmaktadır. Popülist liderler, iktidara geldiklerinde muhalefetin meşruiyetini tanımak istemezler (Müller, 2016: 15). Bu durum, onların demokrasinin gereklerini yerine getirmedikleri yönünde eleştirilmesine neden olmaktadır. Kendilerini halkın gerçek temsilcisi olarak gören bu liderler, halkın değerlerini ve duygularını yansıtan bir dil kullanarak meşruiyet arayışına girerler. Böylece mevcut krizlerden etkilenen ve temsil edilmediğini düşünen kitleler, kendi söylemini benimseyen ve kendilerine yakın hissettikleri bir lider aracılığıyla temsil edildiklerine inanırlar.

Popülist liderlerin, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla çeşitli yollar ararken aynı zamanda karizmatik bir lider profiline büründükleri gözlemlenmektedir (Müller, 2016: 37). Akademik ve popüler literatürde, popülist liderler bazı durumlarda “güçlü adam” figürüyle tanımlanmakta; bu liderler kendilerini erkeksi özelliklerle nitelendirirken, potansiyel olarak saldırgan bir yapıya sahip olduklarını da kabul etmektedirler. Her ne kadar “güçlü adam” tanımı ile popülist liderlik arasında bir ilişki kurulsa da, bu iki kavramın birbiriyle özdeşleştirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Güçlü adam tanımı daha çok otoriter rejimlerde gözlemlenen popülist liderleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Popülist liderler genel olarak güçlü söylemlere sahip, erkeksi figürler olarak resmedilmekle birlikte, siyasal tarihte kadın popülist liderlerin de var olduğu görülmektedir. Popülist liderliğe dair tanımlarda sıklıkla erkeksi karakteristik özellikler ön planda tutulurken, kadın popülist liderler farklı özellikleriyle öne çıkmaktadır. Bu liderler, örneğin anaç rolleriyle siyasi alanda kendilerini var ederken, aynı zamanda güçlü kadın imajını da sergilemektedirler. Kadın popülist liderler, temsil ettikleri halkın bir parçası gibi davranırken, aynı zamanda güçlü ve kararlı bir lider profili de çizmektedirler. Demokratik rejimlerdeki popülist liderler ise, otoriter sistemlerde tanımlanan “güçlü

adam” karakteriyle tam olarak örtüşmemektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 82-83). Bu bağlamda, popülizmin demokrasiyle kurduğu ilişki, güçlü adam figürünün dayatmacı doğasıyla çelişmektedir.

Pek çok ideolojide olduğu gibi, liderler genellikle güçlü karakterler olarak tasvir edilmektedir. Bu bağlamda, popülist liderlerin de zor kararlar almaktan çekinmeyen ve gerektiğinde ani kararlar alabilen kişiler oldukları görülmektedir. Ancak popülist liderler, diğer güçlü lider figürlerinden farklı olarak yalnızca siyaset sahnesinde söylem üretmekle kalmaz; aynı zamanda bu söylemlerin eyleme dönüştüğünü iddia ederek kendilerini tanıtır. Popülist liderler, elitler tarafından yaratıldığına inanılan kriz ortamlarından kurtulmak için bir “aciliyet duygusu” yaratma eğilimindedirler ve bu durumun cesur eylemleri zorunlu kıldığına sürekli vurgu yaparlar. Bu eylemleri gerçekleştirecek yegâne aktörün kendileri olduğunu halka sunarak, meşruiyetlerini pekiştirmeye çalışırlar (Mudde & Kaltwasser, 2019: 83).

Alman sosyolog Max Weber’in tanımladığı karizmatik otoriteye sahip liderin özellikleri ile popülist liderin karizmatik lider olarak betimlenmesi arasında belirgin bir örtüşme görülmektedir. Weber’e göre karizmatik lider, sıradışı niteliklere, karizmatik bir otoriteye ve kişisel güvene sahip bireylerden oluşmaktadır. Bu tür liderlikte kahramanlık ve bireysel liderlik vurgusu ön plandadır. Weber, karizmatik liderin siyasetin dışından gelen, kendine özgü niteliklerine dayanan ve özellikle kriz anlarında ortaya çıkan bir figür olduğunu ileri sürmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 85). Bu liderler, siyasal partileri ve temsili demokrasiyi devre dışı bırakarak oluşan temsil boşluğunu doldurmayı amaçlarlar. Karizmatik liderlik aynı zamanda halkın gönüllü takibini de mümkün kılar ve bu durum, popülist liderlerin sıklıkla benimsediği bir özelliktir (Çamurcuoğlu, 2019: 286).

Popülist liderler de karizmatik liderler gibi bir düşman figürü yaratarak, bu düşmana karşı kendilerini yüceltirler. Ancak popülist liderlerin kendilerini halktan biri olarak konumlandırmaları, onları karizmatik liderlerden ayıran önemli bir özelliktir (Müller, 2016: 52). Her ne kadar Weber’in karizmatik liderliği ile popülist liderlik arasında benzerlikler bulunsa da, iki kavramın birbirinden ayrıldığı noktalar da mevcuttur. Özellikle popülist liderin “halkın içinden biri” olma vurgusu, Weber’in karizmatik lider tanımında yer almamaktadır.

Popülist liderlerin söylemleri halk üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle mevcut iktidar dönemlerinde yaşanan krizleri kendi lehlerine kullanarak toplumsal desteği pekiştirmeye çalışırlar. Karizmatik ve popülist liderlik arasındaki ortak bir diğer nokta ise, her iki lider tipinin de kriz ortamlarını kendi lehine çevirebilme kapasitesine sahip olmasıdır. Bu liderler, kaotik dönemlerde ortaya çıkarak halkı etraflarında birleştirmeyi başarırlar. Bu bağlamda popülist lider kavramının incelenmesinde karizmatik liderliğe yapılan vurgu, popülist liderin güçlü olma arzusu ve siyasal sorunları çözmede liderliğe dayalı yaklaşımı benimsemesinden kaynaklanmaktadır (Taggart, 2004: 130).

Popülist söylemde gerçek erdemin halkta bulunduğu savunulmaktadır. Bu doğrultuda, siyasal yaşamda halkın içinden çıkan bir liderin doğru yolu göstereceğine dair bir inanç, toplumda yaygınlaştırılmak istenmektedir (Çamurcuoğlu, 2019: 286). Popülizmin seçkin karşıtlığı ise, seçkinlerin herhangi bir erdeme sahip olmadıkları varsayımına dayanmaktadır. Popülist liderler, topluma yönelik tehdit oluşturduğunu iddia ettikleri ve “günah keçisi” olarak tanımladıkları gruplara karşı durabilecek tek aktörün kendileri olduğunu ileri sürerler ve bu iddianın halk nezdinde kabul görmesini amaçlarlar (Erdoğan & Erçetin, 2019: 42).

Bu yolla, karizmatik liderin kitlesel destek toplama kapasitesi, popülizmin dinamikleriyle birleşerek iktidarda bulunan ve düşman olarak kodlanan küçük burjuvazinin bertaraf edilmesi yönünde bir zemin oluşturur. Popülist liderler, ezilen ya da dışlanmış sınıfların temsilcisi olduklarını iddia ederek halk üzerinde güçlü bir etki yaratırlar. Halkın bu liderlere duyduğu hayranlık ise, genellikle onların verdikleri vaatlerle desteklenmekte ve halkın lidere olan bağlılığını pekiştirmektedir.

1.5. Popülizm ve Medya

Popülist liderler, temsili demokrasilerde halkın gerçek temsilcilerinin bulunmadığını öne sürerler. Bu durum, temsili demokratik sistemin kendisine zarar veren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Halkın temsil edildiği varsayılan temsili demokrasilerde, bu tür iddialar neticesinde halkın sisteme duyduğu güven azalmaktadır. Bu bağlamda popülist liderler, temsili demokrasinin ortaya çıkardığı temsilcilerden ziyade, halkın doğrudan bir yansıması olarak kendilerini konumlandırırlar (Arditi, 2010: 89). Başka bir ifadeyle, popülist liderler kendilerini halkın tek ve gerçek temsilcisi olarak görürler. Bu iddia,

temsil süreçlerinde yer alan aracılardan ortadan kaldırılması düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, halk ile lider arasındaki kurumsal mekanizmaların devre dışı bırakılması ve medya aracılığıyla doğrudan, aracısız bir iletişimin sağlanması amaçlanmaktadır. Medya yoluyla kurulan bu doğrudan iletişim, popülist liderin halkla sürekli bir ilişki içinde olmasına imkân tanımaktadır.

Son yıllarda medyanın siyasal yaşam üzerindeki etkisi birçok olayla açık bir şekilde ortaya konmuştur. Halk, çeşitli gelişmeler karşısında sesini duyurmakta ve tepkisini sosyal medya araçları aracılığıyla ifade edebilmektedir. Medya sayesinde, halkın bir durumu onayladığını ya da karşı çıktığını topluca gösterebilmesi mümkün hâle gelmiştir. Bu durum, halkı temsil ettiğini iddia eden liderlerin, “halkın sesi” olma iddiasını daha kolay gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Popülist liderler, halk ile kendi aralarına bir engel koyduğunu düşündükleri kurumlara karşı tepkilidir. Bu kurumlara güven duymazlar ve bu güvensizliği söylemlerinde sıkça dile getirirler. Halkla doğrudan iletişimi zedelediğini düşündükleri kurumsal yapılara karşı çıkarak, kişisel güvene dayalı bir iletişim modeli önerirler. Bu bağlamda, popülist düşüncede liderin ön plana çıkması dikkat çekicidir. Liderlerin bu denli ön plana çıkmasının ardında, medyanın etkin bir araç olarak kullanılması yatmaktadır. Bir siyasi oluşumda popülizmin konumu, liderin kullandığı dil ve sahip olduğu özellikler doğrultusunda şekillenmektedir. Lider ise bu dili medya aracılığıyla halkla buluşturarak gerekli toplumsal desteği sağlamaktadır (Moffitt, 2020: 89–91).

Medya yoluyla kurulan bu doğrudan iletişim, popülist liderin halkla sürekli bir ilişki içinde olmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, medya yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda popülist stratejilerin etkin şekilde inşa edildiği bir alan hâline gelmiştir.

Günümüzde popülizmin yarattığı etkileri medya aracılığıyla gözlemlemek mümkündür. Çeşitli medya araçlarıyla sağlanan iletişim, liderin halka ulaşmasında etkili ve pratik bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Nitekim popülizmin, medya ile birlikte daha görünür hâle geldiği ifade edilmektedir (Moffitt, 2020: 114–115). Popülist liderler, medya aracılığıyla hitap ettikleri homojen bir halk kitlesi oluşturarak, bu kitlenin duymak istediği söylemleri dile getirirler. Bu durum, halkın lider tarafından tatmin edilmesini ve kendisini temsil edilmiş hissetmesini sağlar. Lider, halkın ihtiyaç duyduğu ya da endişelendiği konulara odaklanarak söylemini bu alanlar üzerinden şekillendirir. Halk ise, yaşadığı krizler ve

tatminsizlikler karşısında, taleplerini doğrudan dile getiren bir kurtarıcı figüre ihtiyaç duymaktadır. Popülist liderler, söylemlerini kürsü yerine medya aracılığıyla daha hızlı ve yaygın bir şekilde iletebildiklerine inanmaktadır. Ayrıca, halkın sesinin kurumsal yapılar tarafından bastırıldığını savunarak, aracısız iletişim olanağı sunan medyayı tercih etmektedirler (Erdoğan & Erçetin, 2019: 39–43)

Popülist liderlerin medya aracılığıyla halkla doğrudan ve aracısız bir ilişki kurma çabaları, özellikle sosyal medyanın yaygınlaştığı günümüzde daha belirgin bir hâl almıştır.

Sosyal medyanın yoğun biçimde kullanıldığı günümüzde, habercilik anlayışında da önemli değişimler yaşanmıştır. Doğruluk ilkesinden ziyade, hız odaklı habercilik anlayışının ön plana çıkması, popülist liderlerin etkisini artıran bir unsur hâline gelmiştir. Özellikle seçim dönemlerinde sosyal medyanın iletişim gücünü etkin biçimde kullanan popülist liderler, bu mecraayı kendi lehlerine kamuoyu oluşturmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Popülist liderin sosyal medyayı ağırlıklı olarak tek yönlü bir iletişim aracı olarak kullandığı görülmektedir; lider, iletmek istediği mesajları doğrudan halka sunmakta, ancak bu süreçte karşılıklı etkileşimi sınırlı tutmaktadır. Bu yönüyle, popülist liderin halkla kurduğu iletişim, diyalogdan çok tek taraflı bir bildirim niteliği taşımaktadır.

Popülist liderler iktidara geldiklerinde ise medyanın gücünü kendi lehlerine kullanmayı tercih ederler. Medya organlarının yönlendirilmesiyle birlikte, doğru ve tarafsız habercilik ilkeleri göz ardı edilebilmekte, medya iktidarın söylemlerini meşrulaştıran bir araç hâline gelmektedir. Bu süreçte medya yalnızca halkı bilgilendiren bir platform olmaktan çıkarak, muhalefeti bastırma ve iktidarın meşruiyetini pekiştirme amacıyla da kullanılmaktadır. Bu bağlamda televizyon, popülist liderlerin halkla doğrudan temas kurabildikleri başlıca araçlardan biri olarak öne çıkar. Her ne kadar halk ile lider arasında farklı iletişim araçları bulunsun da, özellikle gelişmekte olan ülkelerde televizyon en çok tercih edilen mecra olmayı sürdürmektedir. Popülist liderler bu durumu kendi avantajlarına çevirerek, muhalefetin meşruiyetini sorgulatmakta ve halktan daha geniş bir destek elde etmeyi hedeflemektedirler.

Medyanın sağladığı doğrudan iletişim kanalları, popülist liderlerin halkla duygusal ve sembolik bağlar kurmasını da kolaylaştırmaktadır.

Popülist liderler halka seslenirken kendilerini ya halkın bir parçası ya da doğrudan onların sesi olarak konumlandırmaktadır. Bu söylem biçimi, lider ile halk arasında duygusal bir bağ kurulmasına zemin hazırlar. Popülist lider, halkın şikâyet ettiği konuları merkeze alarak bu sorunların kaynağı olarak gördüğü seçkin grupları hedef alır. Halkla yakınlık kurmak amacıyla “kardeşlerim” gibi sıcak ve samimi hitaplar tercih edilir. Bu tarz bir dil, liderin halkla özdeşleşmesini kolaylaştırırken, oluşturduğu "biz" söylemini de pekiştirir. Popülist liderin kullandığı dil, hitap ettiği halk kitlesinin özelliklerine göre şekillenmektedir. Özellikle dini sembolleri sıkça kullanan liderler açısından, halkın sosyokültürel yapısı söylemin içeriğini belirlemede önemli bir etkindir. Halkın dini değerlere yüksek oranda bağlı olduğu toplumlarda dini motifler ön plana çıkarılırken, gelişmişlik düzeyi yüksek ve seküler eğilimleri baskın topluluklara hitap edilirken bu tür geleneksel veya dini referansların kullanımının azaldığı gözlemlenmektedir. Popülist lider için esas olan, halkın neyi duymak istediğini tespit edebilmek ve bu doğrultuda uygun söylemi inşa edebilmektir. Bu nedenle “biz” duygusunu pekiştiren popülist söylemin doğru ve etkili bir şekilde halka ulaşabilmesi açısından medyanın rolü son derece belirleyicidir (Bulut & Hacıoğlu, 2018: 203).

Popülizm medya aracılığıyla inşa edilirken, belirli temalar üzerinden şekillendirilmektedir. Bu süreçte özellikle sosyal medyanın birleştirici ve mobilize edici özellikleri liderler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Popülist söylemin sürekliliğini sağlamak adına da sosyal medyanın dinamik ve yaygın yapısından faydalanılmaktadır. Sosyal medyada öne çıkan içerikler ya da liderler, olduğundan çok daha görünür hâle gelmekte ve böylece kamuoyunda daha geniş bir etki yaratılmaktadır. Sosyal medyanın bu yöndeki işlevi, popülizmin farklı türleri için de geçerlilik arz etmektedir (Yetkin, 2020: 309).

Popülist liderler halka hitap ederken, genellikle karmaşık ve teknik ifadelerden kaçınmakta; bunun yerine halkın diline yakın, sade, açık ve anlaşılır bir söylem tercih etmektedirler. Bu tarz bir iletişim biçimi, halk ile lider arasında herhangi bir aracıya duyulan gereksinimi ortadan kaldırmakta ve doğrudan bir bağ kurulmasına olanak sağlamaktadır. Popülist liderlerle halk arasında kurulan bu doğrudan iletişimde, sosyal medya araçları önemli bir rol oynamaktadır (Şen & Altın, 2020: 286). Popülist liderlerin konuşmalarının içeriği incelendiğinde, genel olarak sosyal sorunlar ile siyasal hayattaki değişimlere odaklandıkları görülmektedir. Liderlerin bu konular karşısında sosyal medya

araçlarını da kullanarak kendilerini bir tür "kurtarıcı" ya da "kahraman" olarak sundukları dikkat çekmektedir.

Günümüzde sosyal medya araçlarının siyasetçiler tarafından yoğun biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle pek çok siyasetçinin, "X" isimli sosyal medya platformunu söylem üretmek ve kamuoyuna ulaşmak amacıyla sıklıkla tercih ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Donald Trump, söz konusu platformu etkin biçimde kullanan liderlere örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’de ise iktidar ve muhalefet partilerinin hem liderlerinin hem de parti sözcülerinin bu aracı aktif biçimde kullanarak halka ulaşmayı hedefledikleri ifade edilebilir. Ancak sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımların, yayılma hızının yüksek olması nedeniyle çoğu zaman doğruluk kontrolünden geçmeden dolaşıma girdiği ve bu durumun siyasal yaşamda bilgi kirliliğine ve karmaşaya yol açtığı da dikkat çekmektedir. Popülist liderlerin ise halkın sağduyusunu temsil etme iddiasıyla, bu mecraları en etkin şekilde kullanmaya çalıştıkları görülmektedir.

Popülist liderler, medyayı kullanma konusunda büyük bir ustalık sergilemektedir. Bu nedenle, herhangi bir kriz durumu ortaya çıktığında, bunu kendi lehlerine çevirebilme potansiyeline sahiptirler. Medya, olayları olabildiğince basitleştirerek geniş kitlelere ulaştırma eğilimindedir. Bununla birlikte, medyanın algıda seçicilik ilkesine dayalı hareket etmesi, hangi olayın önemli hâle geleceğine halkın değil, medya gücünü elinde bulunduran aktörlerin karar vermesine neden olmaktadır. Popülist liderlerin bu medya mantığını etkili biçimde kullanabilmeleri, onların siyasal ve toplumsal yaşamda daha görünür olmalarını sağlamaktadır. Günümüzde popülizmin bu denli sık konuşulmasının temel nedenlerinden biri de budur (Moffitt, 2020: 120-121). Aynı mantık, popüler kültürün oluşumunda da etkili olmaktadır. Popülist liderler, kendilerini halktan biri olarak sunabilmek için halkın yediği yemeği yer, dinlediği müziği dinler ve onların yaşam tarzlarıyla uyum içinde olduklarını göstermeye çalışırlar. Bu doğrultuda, popülist liderlerin kendi imajlarını medya araçları aracılığıyla halka aktardıkları söylenebilir (Yetkin, 2016: 74).

1.6. Popülizm ve Demokrasi Arasındaki İlişki

Popülizm ile demokrasi arasındaki ilişki, literatürde yoğun biçimde tartışılan bir konudur. Literatürdeki popülizm tanımlamalarında, bu kavramın demokrasiyle olan ilişkisine de sıklıkla değinilmektedir. Popülizm ve demokrasi kavramları birlikte ele alınmalı,

birbirinden bağımsız değerlendirilmemelidir. “Popülizm demokrasi için bir tehdit midir, değil midir?” sorusu, bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Ancak popülizmin demokrasiye yönelik doğrudan bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmek her zaman geçerli bir yaklaşım değildir. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu, büyük ölçüde bireylerin benimsediği demokrasi türüne bağlıdır.

Liberal demokrasi savunucuları açısından popülizm; kuvvetler ayrılığı ilkesine ve azınlık haklarının korunmasına yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu görüşü savunan önde gelen isimler arasında Jan-Werner Müller, Stefan Rummens ve Nadia Urbinati yer almaktadır. Öte yandan, radikal demokrasi yaklaşımını benimseyen düşünürler için popülizm, “halk”ın yeniden inşasına imkân tanıyan bir alan sunmakta ve bu sayede post-demokratik bir tabloya meydan okuyarak siyasal düzeni sarsma potansiyeli taşımaktadır. Bu görüşün öncülerinden Laclau ve Mouffe, popülizmi demokratik çoğulculuğun bir ifadesi olarak değerlendirmektedir.

Liberal düşüncüyü savunanlar açısından popülizm, otoriter yönetim biçimlerinin habercisi olarak görülürken; radikal demokratlar için popülizm, çoğulcu ve kapsayıcı bir siyasal düzenin başlangıcıdır (Moffitt, 2022: 124). Bu bağlamda Pierre Rosanvallon, popülizmi “temsili demokrasinin ideallerinin ve usullerinin sapkın bir tersine çevrilmesi” olarak tanımlamaktadır.

Popülizm kavramının demokratik dünya düzeni içerisinde ortaya çıkması, bu kavramın demokrasiyle karşılaştırmalı olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır. Popülizm, demokrasinin işlevi ve gerekliliği üzerine yürütülen tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Popülist söylemler, demokrasinin içinde kitlelerin siyasal sürece daha fazla katılımını teşvik edebilmekte ve doğrudan temsiliyete olanak tanıyan yönleriyle dikkat çekmektedir. Bu gibi işlevler, popülizmin demokrasiye katkı sağladığı yönündeki görüşleri desteklemektedir.

Örneğin Cas Mudde, popülizmi “demokratik olmayan liberalizme karşı, liberal olmayan demokratik bir cevap” olarak tanımlamaktadır (Müller, 2016: 22). Laclau ise popülizmin, demokrasinin “demokratikleşmesine” katkıda bulunan bir etkisi olduğunu savunmaktadır (Laclau, 2007: 190-191). Popülist hareketler, genellikle temsil edilmeyen veya dışlanan toplumsal kesimlerin görünürlük kazanmasını sağlamakta; doğrudan demokrasi kapsamında temsil edilmeyen bu grupların sesini duyurabilmelerine imkân tanımaktadır (Canovan, 1999: 7).

Buna karşın, popülizmi muhalefete yönelik sert tutumu ve azınlık hakları konusundaki dışlayıcı yaklaşımı nedeniyle demokrasiye zarar veren bir unsur olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur (Altıntaş & Önder, 2021: 124-125).

Popülizmin demokrasi üzerindeki etkilerine ilişkin tartışmalar sürerken, bazı görüşler popülizmin demokrasinin tek ve gerçek biçimi olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, popülizm yalnızca demokratik sistemin bir parçası değil, onun asli bir biçimi ve tamamlayıcısıdır. Bu görüşü savunan önemli isimlerden biri olan Laclau, popülizmin dışlanmış toplumsal talepleri bir araya getirerek “demokrasinin demokratikleşmesi” sürecine katkı sağladığını öne sürmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 99).

Aslında popülizmin demokrasiye etkisini değerlendirebilmek için, kavramın yükselişe geçtiği bağlam ve seçimlerdeki gücü dikkate alınmalıdır. Popülizm, belirli koşullarda demokrasi için bir tehdit oluşturabileceği gibi, sistemi dönüştürücü ve ıslah edici bir rol de üstlenebilir. Bu yönüyle popülizm, diğer ideolojiler gibi demokrasi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla popülizm kavramı, tek boyutlu değil, çok yönlü ve bağlamsal olarak ele alınmalıdır.

Bu tartışmanın sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için, öncelikle demokrasi kavramının ne anlama geldiğinin açık biçimde tanımlanması gereklidir. Zira popülizmin yalnızca demokratik rejimler üzerinde değil, otoriter rejimlerde de etkisi görülebilir. Bir rejimin demokratikleşme ya da demokrasiden uzaklaşma sürecinde popülizmin oynadığı rol açıkça gözlemlenebilmektedir.

Tıpkı popülizm kavramı gibi, demokrasi de hem akademik hem de kamusal alanda yoğun biçimde tartışılan kavramlardan biridir. Bu tartışmalar yalnızca demokrasi kavramının tanımıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda demokrasinin farklı türleri üzerine de yoğunlaşmaktadır. Demokrasi terimi, Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar/yönetmek) sözcüklerinin birleşiminden türemektedir. Demokrasiye ilişkin en bilinen tanımlamalardan biri, Abraham Lincoln’ün 1864 yılında dile getirdiği “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” ifadesidir.

Demokrasi genel olarak, halkın iktidarı doğrudan ya da dolaylı yollarla elinde bulundurarak, özgürce kendisini yönetmesini sağlayan bir siyasal mekanizma olarak tanımlanabilir (Tunç, 2008: 1115). Bu bağlamda, demokrasi kavramı esasen halkın egemenliğini esas alır. Etimolojik olarak da halkın yönettiği bir sistem anlamına gelir. Ancak modern demokrasilerde, halk yalnızca pasif bir şekilde temsil edilmeyi bekleyen

bir bütün değil; çoğulcu bir yapı içerisinde, birden fazla ve çoğu zaman birbirine karşıt görüşü barındıran bir siyasal özne olarak değerlendirilir. Bu yönüyle demokrasi, halkın çıkarlarını tek bir aktörün temsil etmesinden ziyade, farklı toplumsal kesimlerin birlikte var olduğu ve bu kesimlerin seslerinin yönetime yansıdığı bir sistem olarak tanımlanmalıdır (Moffitt, 2022: 125).

Demokrasinin farklı türleri de bulunmaktadır. Bu türler genel olarak dört ana başlık altında incelenebilir: doğrudan demokrasi, dolaylı (temsili) demokrasi, liberal demokrasi ve liberal olmayan demokrasi.

Demokrasi kavramının en belirgin özelliklerinden biri, zgr ve adil seçimlerin varlığıdır. Demokratik sistemlerde seçimlerin bu denli önemli olmasının nedeni, iktidarın şiddet veya zor kullanımıyla değil, halkın çoğunluğunun tercihiyle belirlenmesidir. Bu bağlamda, yönetici elitin belirlenmesinde halkın iradesi esas alınmakta, bu da demokratik meşruiyetin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Gündelik yaşamda demokrasi kavramının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kullanım çoğu zaman farkında olunmaksızın “liberal demokrasi” kavramına atıfta bulunmaktadır. Demokrasi ve liberal demokrasi kavramları birbirine benzer görünse de, içerik bakımından önemli farklılıklar barındırmaktadır. Demokrasi kavramı temelde halk egemenliğini, zgr ve adil seçimleri ifade ederken; liberal demokrasi, bu unsurlara ek olarak bireysel hak ve özgürlüklerin, azınlık haklarının ve hukukun üstünlüğünün korunduğu bir siyasal rejimi tanımlar. Bu rejimde, ifade özgürlüğü gibi temel hakların güvence altına alınması ve bağımsız denetleyici kurumların varlığı ön plandadır (Mudde & Kaltwasser, 2019: 100–101).

Liberal demokrasi açısından temel hak ve özgürlüklerin korunması hayati bir öneme sahiptir. Bu hakların güvence altına alınabilmesi için oluşturulan bağımsız denetleyici kurumlar ise ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde bu hakların korunmasında güçlü bir anayasa ile Yüksek Mahkeme belirleyici rol oynarken, Birleşik Krallık’ta benzer işlevlere sahip bir anayasa ya da anayasal bir yüksek yargı organı bulunmamaktadır. Buna rağmen her iki sistem de liberal demokrasinin işleyişi açısından etkili örnekler olarak kabul edilmektedir. Liberal demokrasilerde bu tür kurumların temel amacı, “ğunluğun tiranlığı” olarak adlandırılan olgudan kaçınmak; yani ğunluğun iradesinin, azınlıkların haklarını ihlal etmesini önlemektir.

Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl, demokrasinin iki temel boyut etrafında şekillendiğini ileri sürer: kamusal rekabet ve siyasal katılım. Kamusal rekabet, bireylerin tercihlerini özgürce ifade edebilmesi ve mevcut iktidara karşı muhalefet geliştirebilmesi anlamına gelirken; siyasal katılım, bireylerin siyasal süreçlere doğrudan dahil olabilmelerini ifade eder. Ancak bu iki boyutun varlığı, tek başına demokrasinin tam anlamıyla işleyebilmesi için yeterli değildir. Aynı zamanda bu boyutların mevcut sistem içerisinde korunması ve güvence altına alınması gerekmektedir. Kamusal rekabetin ve siyasal katılımın sürdürülebilirliği, çeşitli kamusal garantilere bağlıdır. Bu bağlamda ifade özgürlüğü, oy kullanma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve bu kaynaklara erişimin sağlanması gibi unsurlar, demokratik işleyişin vazgeçilmez koşulları arasında yer alır (Mudde & Kaltwasser, 2019: 101).

Popülizm kavramı, özünde demokrasiyle doğrudan bir çatışma içerisinde değildir; aksine, belirli koşullar altında onunla bir birliktelik kurabilir. Ancak bu durum, özellikle liberal demokrasi bağlamında farklı bir boyut kazanmaktadır. Popülizm, saf halk iradesini esas alır ve bu iradeyi sınırlandırabilecek herhangi bir unsura karşı çıkma eğilimindedir. Bu anlayış, “elit” karşıtı bir duruşla birlikte homojen bir “halk” tasavvurunu temel alır (Moffitt, 2022: 125). Bu nedenle popülizm, liberal demokrasinin temel taşları arasında yer alan çoğulculuk, azınlık haklarının korunması ve kurumsal denetim mekanizmaları gibi unsurları, halkın egemenliğine yönelik bir tehdit olarak görür ve bu unsurları bütünüyle reddeder. Popülist liderlerin siyasal uygulamalarında, halk egemenliği ilkesine vurgu yapılırken, liberal demokratik modelin benimsediği temel hakları güvence altına alan kurumlara yönelik ciddi eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerin odağında özellikle yargı ve medya kurumları yer alır. Popülist yönetimler, sıklıkla devlet medyasını iktidarın sözcüsü haline getirir; hatta zaman zaman bağımsız medya kuruluşlarını kapatma ya da baskı altına alma yönünde adımlar attıkları da gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, medyanın siyasal sistem içerisindeki işlevi dönüştürülmektedir. Bu durumun en belirgin örnekleri, Ekvador, Macaristan ve Venezuela gibi popülist rejimlerde gözlemlenebilmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 102).

Popülistler, temsili siyasete karşı çıkarak doğrudan demokrasiyi tercih ettiklerini vurgularlar (Taggart, 2004: 139; Çamurcuoğlu, 2019: 289). Lider ve halk arasında başka bir aracı olmamalıdır. Lider halkın istek ve şikayetlerine doğrudan ulaşmalıdır. Her ne

kadar halkı homojen ve tek bir halk fikrine sahip olsalar da bu görüş hayali kalmaktadır (Müller, 2016: 16)

Çoğunluğun yönetimi yanında azınlık haklarını korumaya çalışan liberal demokrasilerde çeşitli krizlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Popülizm ise bu krizlerden faydalanarak güç kazanmaktadır. Popülistler, özellikle nihai otoritenin seçilmemiş organların elinde bulunmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu nedenle, “halk”ın nihai otoriteyi elinde tutması gerektiğini savunurlar. Popülistler, çoğunluğun yönetiminde yaşanan bu tür ihlallerin demokrasiyi zedeleyeceğine inanmaktadır. Onlar için temel sorun, denetçileri kimin denetleyeceği sorusu etrafında şekillenmektedir. Popülistler, demos yani “halk”ın iktidarını sınırlayabilecek seçilmemiş tüm kurumlara karşı derin bir güvensizlik beslemektedir. Çünkü bu kurumların önceliğinin halkın isteği değil, kendi çıkarları olduğu düşünülmektedir. Bu durum, popülistlerin demokratik aşırılıkçılığa yakın bir tutum sergilemesine neden olmaktadır. Kuramsal olarak popülizm, demokrasiyi oluşturan iki boyuttan biri olan kamusal rekabete karşı olumsuz bir tutum alırken, siyasi katılım bağlamında olumlu bir yaklaşım göstermektedir. Popülistler, seçilmemiş kurumların seçim süreçlerine müdahale etmemesi ve medyaya erişimin kısıtlanması gerektiğini savunurlar. Bunun nedeni, siyaset alanında “paranoyak” bir perspektife sahip olmaları ve “halk” iradesine zarar verebilecek tüm tutumlardan kaçınmalarıdır. Bu paranoyak yaklaşım, popülistlerin söylemlerinde komplo teorilerine yer vermesine de yol açmaktadır. Öte yandan, siyasi katılımı desteklemelerinin sebebi, siyasi sistemin halkın taleplerine cevap veremediği durumlarda bu grupların seferber edilmesini sağlamaktır. Popülistler için halk, siyaset alanının tek ve asıl kurucusu olarak görülmelidir.

Popülistlerin halka karşı tutumları, sağ ve sol popülizm bağlamında farklılık göstermektedir. Radikal sağ popülist partilerin etnokratik bir devlet inşa etme çabasında oldukları ileri sürülmektedir. Bu partilere göre devlet, tek bir etnik topluluğa aittir ve dini ile etnik azınlıkların hakları göz ardı edilebilmektedir. Örneğin, Batı Avrupa’da yükselen Müslüman karşıtlığı ve Doğu Avrupa’daki Romanlara (Çingene) yönelik ayrımcılık bu anlayış çerçevesinde değerlendirilebilir. Öte yandan sol popülistler, yönetimle olan siyasal rekabeti önemli ölçüde azaltmayı amaçlamaktadırlar. Bu doğrultuda, Latin Amerika ülkelerinde muhalefetin rekabetini sınırlamak için yeni anayasaların hazırlanması buna örnek teşkil etmektedir. Bu tür uygulamalar, popülizmin demokrasiden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Popülizm, otoriterlik ve demokratik sistemlerin var

olduğu siyasi düzlemde her iki yöne de etki edebilen çok yönlü bir kavramdır. Bir rejimin otoriterliğe kaymasında ya da demokrasiye yönelmesinde popülizmin rolü önemli olabilir. Popülizm, demokratikleşme sürecinde halkın temsiline önemine vurgu yaparak daha liberal bir çizginin oluşmasına katkı sağladığı gibi, demokrasiye geçişi hızlandırabilir veya demokratik derinleşmeyi destekleyebilir. Ancak, popülizm rejimin otoriterleşmesine yol açıyorsa, bu durumda demokrasinin aşınması, demokratik yıkım ve baskının varlığından söz etmek mümkündür (Mudde & Kaltwasser, 2019: 105-108).

Liberal demokrasi için popülizm iki temel tehdit oluşturmaktadır. Bunlar, “halk”ı nitelendirme biçimi ile muhalefete karşı sergilediği tutumdur ve her ikisi de liberal demokrasinin gereklilikleriyle uyuşmamaktadır. Bu nedenle popülizm, liberal demokrasilerde kaçınılması gereken bir ideoloji olarak değerlendirilmektedir. Popülizm, siyasi arenada Schmittçi bir siyaset anlayışıyla sadece dostlar ve düşmanlar olmak üzere iki gruptan bahseder; üçüncü bir seçenek genel olarak kabul görmemektedir. Rummens ise, bu ayrıştırma veya muhalefeti gayrimeşrulaştırma hareketinin, popülist liderin zamanla otokratik bir lidere dönüşmesine yol açacağını belirtmektedir (Moffit, 2022: 125-127).

Popülizmin demokrasi için kesinlikle iyi ya da kesinlikle kötü olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Çünkü iktidarı elinde tutan grubun izlediği yönelimlere göre popülist tutumlar değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, popülizmin demokrasi için bir tehdit mi yoksa ıslah edici bir ideoloji mi olduğunu söyleyebilmek için mevcut iktidarın durumunu da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak gerekmektedir (Uslu, 2021: 221). Ayrıca, popülizm demokrasinin radikalleşmesine de katkı sağlayabilmektedir (Mouffe, 2019: 94). Popülizmin demokrasi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu savunan düşünürlerin, örnekler üzerinden gördükleri gibi, demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin tanımlanmasında net ve kesin bir ifadeye varılmaması gerekmektedir. Bunun sebebi ise siyasi oluşumların doğduğu bölgenin halkı, sosyolojik yapısı, ekonomik koşulları ve popülist liderin özelliklerinin bu ilişkiyi şekillendirmesidir.

Günümüz siyasal yaşamında demokrasi, birçok halk tarafından kabul görmüş bir hükümet biçimidir. Popülizm ise tam da bu nedenle demokrasiyi reddetmeyi hedeflemez. Popülist ideoloji, demokrasinin araçlarını kullanarak hedeflerine ulaşmayı arzular. Demokratik yönetimlerde halk için kararlar alan ve temsili demokrasi aracılığıyla halkın adına hareket ettiğini ileri süren bir seçkin grup bulunmaktadır. Popülizm ise halkın savunuculuğunu

aracı olmadan, doğrudan yapmayı tercih eder. Her ne kadar demokrasiyi demokratikleştirmek gibi iddiaları bulunsa da, popülistler bazen demokrasinin gerekliliklerine ters düşebilmektedir. Bu durum, popülist ideolojinin seçkin düşmanlığı ve halk adına her şeyi yapabilme iznine sahip olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle popülistlerin kimi zaman demokrasiyi geciktirici tedbirler uyguladıkları görülmektedir.

Halk merkezli bir ideoloji olan popülizm için halkın isteği büyük önem taşır. Ancak halkın isteği, demokrasi ile çelişse bile popülist liderler genellikle halkın taleplerini ön planda tutmaktadır. Ayrıca, popülizmin kutuplaştırıcı siyaset anlayışı demokratik düşünceyle çatışmaktadır. Popülist siyasetin yarattığı kutuplaşma nedeniyle ötekileştirilen gruplar zamanla ‘vatan haini’ olarak görülme noktasına gelebilmektedir. Oysa demokratik düşünce farklı görüşlere değer verir. Özellikle günümüzde popülist liderlerin baskın olması, demokrasinin bazen sekteye uğramasına yol açabilmektedir. Demokrasi, her bireyin çıkarlarına eşit değer verirken, popülizmde eşitlik yalnızca popülizm tarafından tanımlanan ‘halk’ içindeki bireylere tanınan bir haktır.

1.7. Sağ ve Sol Popülizm

Popülist ideoloji yapısı itibarıyla tek bir siyasi görünüşe sahip değildir. Hem sol kanat siyasetçiler hem de sağ kanat siyasetçiler tarafından kullanılan bir ideolojik kavram olarak karşımıza çıkar. Bir kesim, popülizmin sadece sağ siyasetle ilişkili olduğunu ve sol siyasetle ilişkisi olmadığını savunurken, özellikle Chantal Mouffe’nin popülizm anlayışının etkisiyle, popülizmin sağ ve sol popülist siyasetin ötesinde bir olgu olduğu ve her iki siyaset tarzına da uyum sağladığını ileri süren görüşler mevcuttur. Popülizmin tanım olarak her iki siyasi yaklaşımda da kendine yer bulduğu ve siyasal hayatta örnekleriyle gözlemlendiği görülmektedir. Bu nedenle, popülizm kavramının konumu belli olmayan bir yapıya sahip olduğu iddia edilebilir. Popülist ideoloji hem sağ konjonktüre eklemlenirken hem de sol konjonktörü içinde barındırmaktadır. Popülizm, sağ-sol siyaset arasında sıkışan bir ideolojiden ziyade, bu iki görüş arasında bir kurtarıcı bakış olarak da değerlendirilebilir. Popülizmin siyasal hayatta başarılı olması ise büyük ölçüde liderlere bağlıdır. Bu siyasal başarı kimi zaman sağ siyasetteki liderlerle, kimi zaman da sol kanattaki liderlerle gündeme gelmektedir (Yetkin, 2016: 71).

Popülist ideolojinin sağ-sol konjonktür üzerinden anlaşılabilmesi için öncelikle sağ-sol siyaset ayrımının neyi ifade ettiğinin ortaya konulması gerekir. Bu konu üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, sağ ve sol siyaseti birbirinden ayıran iki temel boyuttan söz edilmektedir. Birinci boyutta, sağ siyaset daha çok kurumsallaşmış özel mülkiyet haklarını desteklerken, sol siyaset ekonomik kaynakların eşit dağılımını önemser. İkinci boyuta göre ise, sağ siyaset geleneksel değerlere dayalı toplumsal ilişkilerin korunması içgüdüğü ve kamusal düzenin sağlanması için otoriter yapıyı savunurken; sol siyaset, bu geleneksel değerleri eleştirebilir ve otoritenin yarattığı hiyerarşik düzene karşı durur. Bu nedenle, sağ ve sol popülizmi birbirinden ayırmak için bu iki boyut üzerinde durulmaktadır (Şahan, 2020: 39).

Popülist partilerin yükseliş gösterdiği dönemde, aşırı sağ partilerin güç kazanmaya başlaması ve bu popülist partilerin aşırı sağ partilere özgü özellikler taşıması, popülizmin sağ siyasetle anılmasına yol açmıştır. 1990'lı yıllar ve sonrasında yaşanan bazı gelişmeler de bu görüşü destekler niteliktedir. Esasında, popülizm ile aşırı sağ siyasetin bazı özelliklerinin örtüşmesi, bu iki siyasi olgunun birbirine yakınlaştırılmasına neden olmuştur. Popülist ideolojide var olan “biz ve öteki” ayrımı toplumu iki zıt kutba bölmektedir. “Halk” grubu ile onun karşısında, “halk”tan ayrı ve dışlanan grupların varlığı, popülist ideolojide olduğu kadar aşırı sağ siyasetin mantığında da görülmektedir (Şahan, 2020: 39-40). Aşırı sağ siyaset anlayışında da tıpkı popülist ideolojide olduğu gibi, halk ile aracısız iletişim savunulmakta ve aracı kurumların ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Böylelikle siyasette gelenekselleşmiş bu kurumlara karşı bir duruş sergilenmektedir.

Aşırı sağ partilerin genel olarak karizmatik ve etkili liderlik anlayışına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu liderler tarafından mobilize edilen halk, mevcut sisteme karşı harekete geçirilmektedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin yol açtığı toplumsal bozulmaların eleştirisini, örgütledikleri “halk” grubu aracılığıyla yapmak istemektedirler. Bu özellikler açısından aşırı sağ partilerin tutumu, popülist ideolojinin ileri sürdüğü düşüncelerle örtüşmektedir. Ayrıca, popülist ve aşırı sağ partilerin seçmen tabanları da benzer özellikler göstermektedir (Şahan, 2020: 40-41). Bu tür benzerlikler, her iki olgunun birlikte anılmasına ve zaman zaman karıştırılmasına sebep olmaktadır.

Popülizm ve aşırı-sağ partiler birlikte anılıyor olsa da, bu iki olguyu birbirinden ayıran bazı temel özellikler mevcuttur. Popülizm, halkı genellikle homojen bir topluluk olarak

tanımlasa da, kimi zaman heterojen bir topluluğu da ifade edebilmektedir. Buna karşın, aşırı-sağ partiler için halk, çok keskin bir biçimde homojen bir topluluğu ifade etmektedir. Bir diğer ayrım, demokrasiye olan yaklaşımdır. Popülist ideoloji, günümüz demokrasi anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan aracı kurumlara ve elitlere karşı çıkarken, halk egemenliğinin gerçek demokrasiyi sağlayacağına inanmaktadır. Aşırı-sağ partiler ise, gerektiğinde demokrasiyi tamamen reddedebilmektedir. Ayrıca, her iki anlayışta da var olan “öteki” ile ilişkiler farklılık göstermektedir. Popülist anlayışta bu grubun kim olduğundan çok ne yaptığı önemslenirken, aşırı-sağ partiler için kimlikleri halk ile aralarındaki ayrımı belirlemek açısından önem taşımaktadır (Şahan, 2020: 41).

Taggart, sağ popülizm için yeni sağın etkisi altında iki temel özelliğin öne çıktığını belirtmektedir: “negatiflik” ve “esneklik”. Sağ popülizmin ekonomik perspektifi, genel olarak ekonomik serbestlik yanlısı bir tutum sergilemektedir. Sağ popülist anlayışta bireysel zenginlik önceliklidir ve bu nedenle devletin piyasaya müdahalesinin mümkün olduğunca sınırlandırılması istenmektedir. Ancak, tüm bu süreçte otoriter bir yaklaşımın da benimsendiği görülmektedir. Mudde ve Kaltwasser bu durumu “refah şövanizmi” olarak tanımlamaktadır (Yılmaz, 2021: 53). Bu bağlamda, popülizmin oluşturduğu “ötekiler” grubu, mevcut refah düzenini tehdit eden bir “düşman” olarak resmedilmektedir. Örneğin, sağ popülistler 2008 ekonomik krizinin sorumlusu olarak neo-liberalizmi değil, göçmenleri ve onlara yapılan yardımları göstermektedirler.

Sağ popülist siyaseti benimseyen liderler, daima halkın diline yakın konuşur ve onları anladıklarını gösterirler. Liderler, halka yaptıkları konuşmalarda siyasetin dinamiklerini gözeterek hareket ederler. Bu liderler, daima halk için çalıştıklarını vurgularken, halktan da aynı özveriyle kendilerine yaklaşmasını beklerler (Belge, 2018: 38). Sağ popülistler suçlayıcı bir mekanizmaya sahiptir; bu mekanizma aracılığıyla belirledikleri bazı günah keçileri vardır. Bu durum, azınlık gruplarına karşı dışlayıcı bir tavrın sergilenmesine neden olmaktadır (Taggart, 2004: 9). Sağ popülistler tarafından dışlanan kesimler “ötekiler” olarak nitelendirilmektedir. Sağ popülistler bireysel refahı desteklerken, ötekiler bu refahı tehdit eden ve halk tarafından yabancı olarak görülen gruplardır (Mudde & Kaltwasser, 2019: 28). Sağ popülistlere göre yaşanan ekonomik krizlerin sorumlusu, göçmen krizleridir.

Popülizm ile sağ popülizm arasındaki en belirgin farklardan biri, sağ popülistlerin toplumu üç kategoriye ayırmasıdır. Bu kategoriler; halk, elitler ve diğerleri olarak

sıralanmaktadır. Sağ popülistlerin “ötekiler” olarak nitelendirdiği kesim, toplumdaki göçmen azınlıklar ve yabancılardır. Halk ile lider arasındaki ilişkide, üçüncü kategoride yer alan bu gruplar düşman olarak görülmektedir. Sağ popülistler tarafından oluşturulan “diğerleri”, iç düşmanlar olarak da adlandırılan muhaliflerdir. Lider ile halk arasındaki iletişimin aracısız olması gerektiği ve liderin doğrudan demokrasi aracılığıyla gücünü artırması gerektiği savunulmaktadır. Sağ popülizmin bu tutumları, mevcut yönetimin faşist bir çizgiye kaymaya müsait olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak sağ popülizmin demokrasiyi ön planda tutması, bu iki görüşü birbirinden ayıran temel bir çizgi olarak kabul edilmektedir. Sağ popülistler, “sessiz çoğunluk” olarak adlandırılan grubun sesini temsil etmeyi hedeflemektedir. Bu kavram, ahlaki olarak “iyi”yi simgelemektedir (Doğan, 2019: 18). “Sessiz çoğunluk” kavramının, “halk” kavramına kıyasla daha kapsayıcı olması nedeniyle tercih edildiği söylenebilir. Sağ popülist liderler, “sessiz çoğunluk” olarak tanımlanan kitleyle oldukça yakın ilişkiler kurmaktadırlar.

Tüm bu gelişmelere ek olarak, 2000’li yıllarda yükselen sol popülist dalga, popülizmin yalnızca sağ siyasetle ilişkilendirilmesine yönelik eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünya siyasetinde sol popülizme dair örneklerin artması, popülizm ile sağ siyaset arasındaki özdeşleşme algısını değiştirmiştir. Bu bağlamda, popülizmin yalnızca sağ siyasetle sınırlı kalmayıp sol siyaset içinde de görülebilen bir ideoloji olduğu görüşü son dönemde giderek güçlenmektedir.

Sol popülizme ilişkin değerlendirmeleriyle dikkat çeken Chantal Mouffe, tıpkı Laclau gibi, popülizmi mevcut hegemonik sistemde karşılanmayan sosyal ve ekonomik taleplerin yarattığı baskı sonucu istikrarsızlaşan ve zamanla ortadan kalkabilen bir kavram olarak tanımlamaktadır. 1980’lerde neoliberal siyasetin yükselişi, popülizmin yükselişinde de belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren popülizmin siyasal yaşamda görünür hale gelmesi, bu gelişmelerle ilişkilendirilmektedir. Çünkü popülizm, neoliberalizmin yol açtığı krizlere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu hegemonya krizinin sonucu olarak halk egemenliği ve demokratik eşitliğin zayıfladığı, demokrasi kavramının ise periyodik seçimlerle sınırlı hale geldiği ve siyasal yaşamın merkez sağ ile merkez sol arasında sıkıştığı bir dönem yaşanmıştır (Mouffe, 2019: 28-29). Siyasal yaşamdaki bu kutuplaşma, arada kalan görüşlerin siyasetten dışlanmasına ve bu görüşlerin popülist ya da marjinal olarak adlandırılmasına yol açmaktadır (Şahan, 2020: 42).

Neoliberal hegemonya krizinin bir diğ er sonucu, devletin ekonomik alandan çekilmesi, özelleştirmelerin yaygınlaşması ve ekonominin finansallaşmasıyla yeni bir sınıfın ortaya çıkması, buna karşın mevcut orta sınıfın yoksullaşmasıdır (Mouffe, 2019: 29-30). Bu süreç, 2008 ekonomik krizine kadar tam olarak hissedilmemiş olsa da, 2010 yılında devletlerin kemer sıkma politikalarını uygulamaya başlaması ve küreselleşmenin etkisiyle görünür hale gelmiştir (şahan, 2020: 42). Bu gelişmeler sonucunda, sol popülist anlayış siyasal yaşamda daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Demokrasinin zamanla güvenilirliğinin azalması, bireylerin seçimlerdeki oy verme davranışlarında değişikliklere yol a arak post-politik bir duruma sebep olmuştur. Bu bağlamda, demokrasinin mevcut sorunlarından kurtulabilmesi için sol popülist anlayışa ihtiyaç duyulduğu iddia edilmektedir (Mouffe, 2019: 17). Katılımcı demokrasinin savunduğu eşitlik ve halk egemenliği kavramlarının yozlaşmış demokratik yönetimlere yeniden kazandırılması ve demokrasinin olması gereken gücü elde edebilmesi için sol popülizmin bir araç olarak işlev görebileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle sol popülizm, demokrasinin demokratikleştirilmesi amacına uygun bir mekanizma olarak görülmektedir.

Sol popülist anlayış, göçmen karşıtlığına karşı çıkararak, özel mülkiyet kavramının yerine eşitlikçi bir dağılımın getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu düşünceler, sol popülizmin hareketlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Uslu, 2019: 259).

Esasında hem sağ hem de sol popülizm, halkın mevcut düzen tarafından cevapsız bırakılan taleplerini karşılama iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Mouffe'ye göre, sağ ve sol popülizm bu iddia ile birlikte halk ve elitler arasında antagonistik bir sınır çizer (şahan, 2020: 43). Sağ ve sol popülizmi birbirinden ayıran temel noktalar; halkın karşılanmayan taleplerine verdikleri yanıtlar ile “biz” ve “onlar” olarak tanımladıkları iki grubun niteliğidir. Sağ popülist anlayış için gerçek demokrasinin tesis edilmesi gerektiği savunulurken, bu durum milliyetçilikle bağdaştırılabilmektedir. Sağ popülist liderler, demokrasinin sağlanması adına gerektiğinde otoriter adımlar atmaktan çekinmemektedir. Bu bakış açısına göre, bu tür adımlar demokrasinin korunması için gerekli ve eleştirilemez olarak görülmektedir.

Öte yandan sol popülist anlayış, daha çok eşitlikçi bir siyasi söylem benimsemektedir. Sol popülizmde savunulan “biz” anlayışı daha kapsayıcı olup, demokratik halk egemenliğinin yeniden tesisini hedeflemektedir (Mouffe, 2019: 34-36). Sağ ve sol

popülizmdeki “biz” anlayışları birbirinden farklıdır; sağ popülizmde “biz” anlayışı daha çok etnik ve sosyolojik referanslara dayanırken, sol popülizmde “biz” anlayışı, radikal demokrasi talebinde bulunan, eşitlikçi ve kozmopolit vatandaşlığı da içerebilen bir kavramdır (Şahan, 2020: 43).

Mouffe’ye göre neoliberalizmin yol açtığı hegemonya krizinden kurtulmanın iki farklı yolu bulunmaktadır. Bunlardan biri, demokrasinin yeniden inşası sürecinde sağ popülizmin yükselişidir; ancak sağ popülizm, otoriter bir rejime kayma riski taşımaktadır. Sağ popülist liderlerin muhalefete karşı izledikleri baskın tutumlar, demokratik yönetimin otokratik bir yönetime dönüşmesine yol açabilir. Bu nedenle, sağ popülizm krizden doğrudan kurtarıcı bir çözüm olarak değil, aksine demokrasinin zedelenmesi riski taşıyan bir olgu olarak görülmelidir.

Diğer yol ise radikal demokrasi tesisini hedefleyen ve halk egemenliğine dayalı anlayışa sahip sol popülizmdir. Sol popülistler, demokrasinin araçlarının yeniden tesis edilmesi ve halkın demokratik sisteme olan güveninin artırılması gerektiğini savunmakta; böylece demokrasinin demokratikleştirilmesi yoluyla neoliberalizmin yol açtığı sorunlardan etkilenen demokrasi kavramının yeniden yapılandırılabilirliğini ileri sürmektedir.

Bu çerçevede, Mouffe sağ popülizmi hegemonya krizinden kurtarıcı bir yol olarak değil, kriz sürecinde karşı karşıya olunan bir risk olarak konumlandırırken; sol popülizmi ise bu krizden çıkış için önerilen demokratik dönüşüm aracı olarak değerlendirmektedir.

2. BÖLÜM: POPÜLİZMİN TARİHSEL ÇERÇEVESİ: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE POPÜLİZMİN GELİŞİMİ

2.1. Popülizmin Tarihsel Çerçevesi

Popülizm kavramının bazı akademik çalışmalarda demokrasinin “aynadaki yansıması” olarak tanımlanması, bu olgunun demokrasi fikri kadar eski olabileceğine dair iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştur (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1860). Kavramsal geçmiş oldukça eskiye dayansa da, popülizm genellikle köklü ve tutarlı bir ideoloji olarak değerlendirilmemektedir. Popülist hareketlerin birbirinden bağımsız biçimde gelişmiş olması, bu hareketler arasında bütünlüklü bir ideolojik bağ kurulmasını zorlaştırmaktadır. Ancak, popülizmin günümüze kadar ulaşmasını sağlayan temel unsur, ideolojik yapısıyla diğer ideolojilerle eklemlenebilme kapasitesidir (Mudde & Kaltwasser, 2017: 7). Popülizm, belirli bir ideolojiye sıkı sıkıya bağlı olmayan, aksine farklı ideolojik zeminlerde şekillenebilen esnek bir siyasal yaklaşımdır. Bu esneklik, popülizmin farklı toplumsal ve siyasal bağlamlara uyum sağlamasını mümkün kılar. Popülist söylemler, hem sağ hem de sol ideolojik çerçevelerde yeniden üretilebilmekte, bu yönüyle farklı siyasi aktörler tarafından benimsenebilmektedir. Bu yönüyle popülizm, tarihsel süreçte farklı ideolojilerle bütünleşerek varlığını sürdürebilmiştir. Nitekim ABD ve Rusya gibi örneklerde ortaya çıkan popülist hareketler, farklı dönemlerde farklı ideolojik çerçevelerle birleşerek küresel siyasette etkili olmayı başarmıştır.

Popülizm, 19. yüzyılda Çarlık Rusyası’nda ortaya çıkan Narodnik Hareketi ile tarih sahnesine çıkmıştır. Her ne kadar bu hareket sosyal-devrimci bir nitelik taşısa da, halkın doğrudan bu sürecin öznesi olmadığı, hareketin öncülüğünü aristokrat ve entelektüel grupların üstlendiği görülmektedir (Müller, 2016: 107). Söz konusu gruplar, Rus köylülerini Çar yönetimine karşı örgütleyerek siyasal ve toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak Çar rejiminin bu girişimi bastırmasıyla hareket sona ermiştir. Her ne kadar isim olarak doğrudan “popülist” ifadesi kullanılmasa da, Narodnik hareketi halkın yanında olduğunu iddia eden bir entelektüel muhalefet olarak değerlendirilmektedir. Bu entelektüel grubun, halkın taleplerini siyasal düzleme taşıyarak köklü bir değişim arayışında olduğu ifade edilmektedir (Moffitt, 2020: 31).

Popülizm, tarihsel süreçte ilk olarak Çarlık Rusyası’nda ortaya çıkmış olsa da, bir siyaset yapma biçimi olarak kurumsallaşmasında Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulan

Populist Party'nin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. 1892 yılında kurulan bu parti, başta Ortabatı ve Güney eyaletlerinde faaliyet gösteren çiftçileri iktidara karşı harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Bu hareket, çiftçilerin taleplerini siyasal zemine taşıyarak somut kazanımlar elde etmelerini hedeflemiştir (Belge, 2018: 7). Populist Party, esasen 1870-1890 yılları arasında ortaya çıkan Grangers ve Greenbackers gibi çiftçi hareketlerinin bir devamı niteliğindedir ve bu hareketler, popülizmin Amerika'daki tarihsel köklerini oluşturmaktadır (Toprak, 2013: 32). Başlangıçta Demokrat Parti'ye karşı halkçı bir alternatif olarak ortaya çıkan bu hareket, zamanla farklı ideolojik anlamlar kazanmıştır. Sol merkezli bir köy partisi niteliğindeki People's Party, Demokratlara ve Cumhuriyetçilere karşı üçüncü bir yol arayışının ifadesi olarak ortaya çıkmıştır (Çarkoğlu, Elçi, Erol & Paksoy, 2022: 325). Bu bağlamda söz konusu çiftçi hareketleri, popülizmin siyasal bir gelenek haline gelmesinde öncü rol oynamıştır.

Mudde, bu iki hareketin temelinde köylülük hareketinin yattığını ifade etmektedir. Köylülük, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın esasen tarımsal faaliyetler yoluyla sağlanabileceğini savunmaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2019: 3). Her iki hareketin de mevcut siyasi düzendeki aksaklıkları giderme amacı taşıdığı ve bunu temelli bir düşünce ile gerçekleştirebileceğini ileri sürmektedirler.

Popülizm kavramı, akademik literatürde farklı coğrafi bölgeler ve tarihsel dönemlerde ortaya çıkan üç ideal tip üzerinden incelenmektedir. Birinci ideal tip, 19. yüzyılda birbirinden bağımsız ancak neredeyse eş zamanlı olarak ABD ve Rusya'da ortaya çıkan ve tarımsal reformu hedefleyen popülizmdir. İkinci ideal tip, 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika'da ortaya çıkan ve "sosyo-ekonomik popülizm" olarak adlandırılan formdur. Bu tür, özellikle Arjantinli Juan Perón'un şahsında somutlaşmıştır. Üçüncü ve son ideal tip ise 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve hâlen etkisini sürdüren Avrupa popülizmidir. Avrupa popülizmi, içerik bakımından yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığını merkeze alarak siyaset yürüten bir anlayış olarak öne çıkmaktadır (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1860–1861).

Canovan ise popülizm kavramını birçok tanımın içinden iki temel kategoriye ayırmaktadır. İlk kategori, çiftçilerin köktenciliği, köylü hareketleri ve entelektüel tarımsal sosyalizmi kapsayan "tarımsal popülizm"dir. İkinci kategori ise "politik popülizm"dir; bu başlık altında popülist diktatörlükler, popülist demokrasi, gerici popülizmler ve politikacı popülizmi gibi alt türler yer almaktadır (Laclau, 2005: 19).

Popülizm kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni bir anlam kazanarak yeniden yükselişe geçmiştir. Bu dönemde yükselen yeni popülist anlayış, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan People's Party'nin benimsediği tarımsal ve ekonomik temelli popülizmden önemli ölçüde farklılaşmıştır. People's Party'nin benimsediği retorikten ayrılan bu yeni yaklaşımın başlangıcı, McCarthycilik⁶ ile ilişkilendirilmektedir.

Bu yeni popülizm anlayışının yükselişi, 20. yüzyılın ortalarında Amerikan siyasetinde etkili olan Barry Goldwater ve Alabama Valisi George Wallace'ın başkanlığa aday olmalarıyla devam etmiştir. Wallace, beyaz ırkın üstünlüğünü savunan söylemleriyle dikkat çekmiş; siyasetçilerin Afro-Amerikanlara yönelik “yumuşak” yaklaşımlarını sert biçimde eleştirmiştir. Ayrıca, siyasetçileri “halkın hizmetkârı” olmak yerine “halkın efendisi”ne dönüşmekle suçlamıştır (Finchelstein, 2019: 273). Bu dönemde şekillenen ve 1960'lı yıllardan günümüze kadar etkisini sürdüren Amerikan popülizmi, ırkçı ve aynı zamanda “halkçı” bir retoriği birlikte içeren bir söylem biçimi olarak öne çıkmaktadır.

Popülizm kavramı, bir iktidar ideolojisi olarak ilk kez Latin Amerika'da somut biçimde hayat bulmuştur. Dünyanın diğer bölgelerinde popülizm iktidar pratiği olarak henüz gelişme aşamasındayken, Latin Amerika'da 1930'lu yıllardan itibaren uygulanan ekonomi politikaları sayesinde popülist aktörler iktidara gelmeyi başarmıştır (De la Torre, 2017: 33). Bu bağlamda, 1929 Ekonomik Buhranı ile popülist hareketler arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. 1930 sonrası dönemde ekonomik sorunların daha görünür hâle geldiği Latin Amerika'da, daha önce siyasal sistemin dışında kalan geniş toplumsal kesimlerin, popülist liderlerin aracılığıyla siyasal sürece dahil edildiği gözlemlenmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 496). Modern anlamda popülist rejimlerin, tarihsel olarak ilk kez Latin Amerika'da bu dönemde ortaya çıktığı ifade edilebilir.

⁶ McCarthycilik, 1950'li yıllarda ABD Senatörü Joseph McCarthy'nin öncülüğünü yaptığı ve özellikle komünistlere karşı yürütülen cadı avı niteliğindeki kampanyaları ifade eder. Bu dönem, hükümet ve kamu kurumlarında komünist unsurların bulunduğu iddialarıyla yoğun bir siyasi paranoya ortamı yaratmış, ifade özgürlüğü ciddi ölçüde kısıtlanmıştır (Güner, 2014: 68-69).

Latin Amerika’da popülizm, temsili demokrasi içinde bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkmış ve halk ile lider arasında aracısız bir ilişki biçimiyle kendini göstermiştir (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1861). Bu duruma en önemli örnek ise Perón rejimidir (Mudde & Kaltwasser, 2019: 496). Öte yandan, Batı Avrupa’da popülizm olgusu daha eski dönemlere dayanmamaktadır. Batı Avrupa’da popülist partilerin ortaya çıkışı 1980’li yıllara rastlamaktadır. Bu bölgede popülizmin yükselişinde; çeşitli toplumsal dönüşümler, ekonominin ve kültürün küreselleşmesi ile bölgedeki göçmen sayısındaki artışa karşı oluşan siyasal direnişin simgesi olarak sağcı partilerin ortaya çıkışı etkili olmuştur (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1861).

Popülizm kavramının ortaya çıkışı, dünya üzerindeki Güney ve Kuzey yarımkürelerde farklı bağlamlar ve süreçler içinde gerçekleşmiştir. Popülist siyaset, Güney yarımkürede askeri gelişmelerle şekillenirken; Kuzey yarımkürede ise faşizm kaynaklı soykırımcı şiddetle hem bağlantılı hem de bu şiddete bir tepki olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Finchelstein, 2019: 97). Kuzey yarımkürede popülizmin ortaya çıkışı incelendiğinde iki temel görüş öne çıkmaktadır. Bir görüş, Amerikan Devrimi’nin popülizmin doğuşunda belirleyici olduğunu savunurken, diğer görüş ise küresel bir perspektifle İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle ilişkilendirmektedir (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1861).

Popülizmin ortaya çıkışı konusunda net bir tarih vermek ya da belirli bir tarihsel dönemi kesin olarak işaret etmek zordur. Çünkü popülizm kavramının doğuşu, bölgesel farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda, önemli olan popülizmin ne zaman ortaya çıktığını tespit etmekten çok, ortaya çıkışında etkili olan faktörleri belirlemektir. Popülizmin ortaya çıkış örnekleri incelendiğinde, kavramın temsili demokrasi içinde kök saldığı görülmektedir. Her ne kadar popülizm ile demokrasi arasındaki ilişki farklı yaklaşımlar çerçevesinde tartışılabilir, bu ilişkinin organik bir bağ olduğu kabul edilmektedir (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1862). Popülizmin farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda ortaya çıkışında etkili olan unsurları anlamak için genel bir kanıya varmak yerine, ülke özelinde örneklerin incelenmesi daha doğru olacaktır. Bu nedenle, popülizmin ilk ortaya çıktığı bölgeler olan Amerika, Rusya ve Latin Amerika popülizmi örneklerinin analiz edilmesi, popülizmin tarihçesinin aydınlatılması açısından faydalı olabilir.

2.2. ABD Popülizmi

Popülizmin örneklerini ülkeler üzerinden inceleyen pek çok düşünür gibi Peter Worsley de popülizmin bir siyasal kültür olduğu görüşündedir. Worsley, popülizmi bir ideoloji ya da örgütlenme biçimi olarak değerlendirmemektedir (Sarıkaya, 2022: 210). Bu nedenle, dünyadaki popülizm örnekleri farklılık göstermektedir. Popülizmin ülkelerde farklı tezahür etmesinin temel sebebi, onu tetikleyen argümanların, toplumsal yapının, tarihsel gelişimin, küresel konumun, gelir ve eğitim düzeyinin farklı olmasıdır. Her durumda ortak olan ise seçkin karşıtlığı ve toplumu bütünsel bir varlık olarak görme eğilimidir. Popülizmin örneklerinden biri olan ABD popülizmi de bu iki temel özelliği taşımaktadır. Özellikle “ABD popülizmi” ifadesinin anlam kazanması, ABD siyaseti ile popülizm arasındaki yakın ilişkiye bağlıdır. Taggart’ın da belirttiği gibi, “Popülizmi biraz olsun anlamaksızın ABD’deki siyaseti anlamak zordur; ABD’deki popülizmi anlamaksızın da popülizmi anlamak imkânsızdır” (Kurtbağ, 2020: 146).

ABD siyasetinde popülizmin etkileri açıkça gözlemlenebilir. 19. yüzyıldan itibaren Amerikan siyasetinde kalıcı bir unsur haline gelen popülizm, halk ile elitler arasında sürekli ve karşılıklı bir mücadele süreci olarak varlığını sürdürmektedir. ABD’de popülizm özellikle kırsal kesimle özdeşleşmektedir. Popülizmin, halktan başlayarak üst mercilere doğru ivme kazanarak yayıldığı görülmektedir. Bu nedenle, ABD’deki popülizmi tam anlamıyla kavramadan, genel popülizm kavramını anlamak güçleşmektedir (Kurtbağ, 2020: 146).

Amerikan popülizminin tarihine bakıldığında, 19. yüzyılda sanayileşmenin hızlanmasıyla birlikte yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu popülist hareket, ilk olarak tarımsal reform talepleri ekseninde ortaya çıkmıştır (Fedayi & Yıldırım, 2019: 1806). ABD, 1800’lü yılların sonlarında sanayileşme sürecinde ekonomik büyüme yaşasa da, bu durum kendi halkındaki üretici çiftçileri zor bir konuma sokmuştur. Zamanla tarımsal sıkıntıların artmasıyla Grange ve Çiftçi İttifakı gibi bazı gizli örgütlenmeler oluşmuştur (Gurbanlı, 2020: 19). Mevcut sorunlara çözüm getirememeleri üzerine, ABD siyasetinde üçüncü parti konumunu alacak olan People's Party kurulmuştur (Sırma, 2019: 10). Her ne kadar bu popülist hareketler belli bir yükseliş kaydetmiş olsa da, iktidara geçmekte zorlanmışlardır. Örneğin, 1892 yılında kurulan People's Party seçimlerde başarılı olamamıştır. People's Party’de olduğu gibi, sıradan insanların çıkarlarını elitlere karşı savunan Amerikan popülizmi, siyasi alanda halkı etkin şekilde harekete geçirme

konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum tarihsel bir anomali olmamakla birlikte, zamanla Amerikan demokrasisi içinde bu tür eğilimlerin giderek sönme eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir (Gould, 2016).

People's Party'de "halk" olarak nitelendirilen çiftçi kitlesi, devrimci bir hareketi değil, reform çağrısını benimsemektedir. 18. yüzyılın başlarında mevcut ekonomik düzenden olumsuz etkilenen küçük çiftçiler tarafından başlatılan bu reform talebi, Rusya'daki ayaklanmalardan farklı olarak halkın odağa alındığı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. 1892 yılında Omaha'da kurulan People's Party'nin konuşmacısı Ignatius Donnelly'nin yaptığı konuşmada popülist bir söylemin izlendiği görülmektedir. Konuşmanın temel unsurları, seçkin karşıtlığı, zengin sınıf eleştirisi, ahlaki yozlaşma ve mevcut düzende yaşanan yoksulluk gibi konulardan oluşmaktadır (Taggart, 2004, s: 34-36). Aşağıdan yukarıya doğru ivme kazanan bu sol eğilimli hareket, kırsal kesim ve çiftçilere hitap ederek popülist bir karakter taşımaktadır (Beriş, 2022: 1).

Sanayileşmenin etkisiyle, zengin kesime uygun kredi olanakları ve özgürlükler sağlanırken, çiftçiler ezilen taraf konumuna itilmiştir. Bu nedenle, taleplerini dile getirmek isteyen çiftçiler, ABD siyasetindeki bu üçüncü parti aracılığıyla seslerini duyurma fırsatı bulmuştur. Ancak bu popülist parti, yalnızca çiftçi taleplerini temsil etmekle kalmamış; aynı zamanda kadınların parti içinde ilk kez söz sahibi olmasının önünü açarak, kadınların siyasete katılımını sağlamıştır (Gurbanlı, 2020: 19). Zamanla, bu popülist siyasi yükselişin yerini bir tür gerileme aldığı gözlemlenmektedir.

ABD siyasetinde popülizmin yükselişi, ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak açıklanmaktadır. Ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin artmasıyla halkın bu duruma karşı tepkisi güçlenmiş ve popülizm siyaset sahnesinde daha görünür hale gelmiştir. Ancak bu süreç, halkın demokrasinin geleceğine dair kaygılarını da artırmıştır (Yiğenoğlu, 2017, s: 112-113). Halkın yaşadığı bu kaygı, onu bir lidere inanma ve bu lidere koşulsuz güven duyma eğilimine yönlendirmektedir. Halkın bu kaygılı halini anlayıp yönlendirebilen kişi ise siyasi arenada lider konumuna yükselmektedir.

ABD popülizmi incelendiğinde, iki temel popülizm türüyle karşılaşılmaktadır: liberal-ilerlemeci popülizm ve sağ-muhafazakâr popülizm. 19. yüzyılda, çiftçilerin öncülüğünde gelişen ve Halk Partisi olarak bilinen popülist hareket, aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen bir popülizm örneği olarak liberal popülizm kategorisine dahil edilebilir. Ancak 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, sağ-muhafazakâr, yani muhafazakâr ve tepkisel bir

popülizm biçimi ortaya çıkmıştır (Kurtbağ, 2020: 146). Amerikalı tarihçi George H. Nash, bu iki popülizm türü arasındaki farkı şu şekilde ifade etmektedir: Liberal-ilerlemeci popülizmin hedefi Wall Street'in büyük sermaye çevreleri ve bankerler iken, sağ-muhafazakâr popülizm ise hükümeti, liberal politikaları destekleyen kesimleri, liberal aydınları ve akademik çevreleri hedef almaktadır. Büyük sermayenin ve Wall Street'in etkisinin belirgin olduğu dönemlerde liberal-ilerlemeci popülizm öne çıkarken, hükümetin büyüüp müdahaleci hale geldiği dönemlerde sağ-muhafazakâr popülizmin etkisi artmaktadır (Nash, 2016).

Popülizmin ikinci yükselişi ile 2008 küresel mali kriz arasındaki ilişki incelendiğinde, istihdam kayıpları ve alt-orta sınıfı derinden etkileyen ekonomik çöküşe rağmen Wall Street ve finans kurumlarının sorumluluk almadan temize çıkmaları önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, halkın temsili demokrasiye olan güveninin zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Temsili demokrasiye yönelik bu güvensizlik, popülist hareketlerin ortaya çıkması için yeterli bir zemin oluşturmuştur. Benzer krizler, neoliberalizme karşı toplumsal bir muhalefetin yükselmesine yol açarken, bu muhalefetin stratejik olarak nasıl örgütleneceği sorusunu gündeme getirmiştir. Örneğin, 2011 Krizi popülizm açısından gerçekleştirilebilen önemli bir protesto hareketi olarak öne çıkmış; böylece siyasi arenada daha önce geri planda kalan aktörlerin seslerini duyurması için uygun bir zemin yaratmıştır (Doğan, 2022, s: 36-45). Neoliberalizmin bu aktörlere verdiği vaatlerde başarısız olması, mevcut siyasi yapının eleştirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Amerikan siyasetinin önemli figürlerinden Donald Trump, popülizmi kullanarak siyaset sahnesinde kendine yer edinmiştir. Trump'ın hem sağ hem de sol kesimleri kapsayan politikaları, Amerikan siyasetinde üçüncü bir yol olarak değerlendirilmiştir (Kurtbağ, 2020, s: 151-152).

Popülizmin Amerikan siyasetindeki tezahürünün değişiminde iki önemli olay etkili olmuştur: Donald Trump siyaseti ve Brexit süreci. 2008 ekonomik krizi sonrası ABD'nin zor bir döneme girmesi ve mevcut siyasal iktidarın bu sorunlara karşı etkili çözümler üretememesi sonucunda toplumsal bir tepki ortaya çıkmıştır. Bu tepkiyi etkin biçimde yorumlayarak kendi lehine çeviren Cumhuriyetçi Parti lideri Donald Trump, sunduğu ekonomik ve siyasal vaatlerle Beyaz Saray'ın başkanı olmayı başarmıştır (Karagül, 2020: 120). Popülist liderlerin önemli özelliklerinden biri olan halkı anlama ve yönlendirme yeteneğine sahip olan Trump, yalnızca Amerikan siyasetiyle sınırlı kalmayıp birçok ülke

siyasetinde de ses getiren bir popülist figür haline gelmiştir. 2016 Kasım ayında başkan seçilen Trump, halkın temsili popülist anlayışa uygun biçimde gerçekleştirmiştir. Toplumu “biz” ve “onlar” şeklinde ayrıştıran Trump’ın siyasal söylemi, halkın ortak bir paydada buluşmasını engellemiş; böylece “diğerleri” olarak nitelendirilen kesimler bu siyaset anlayışında göz ardı edilmiştir (Fassin, 2018: 18).

Trump’ın siyasetinde önemli bir yer tutan “America First” (Önce Amerika) sloganı, onun popülizmi nasıl kullandığını ve Amerikan halkının kendisini önemli ve öncelikli gördüğüne dair algısını güçlendirmiştir. Trump’ın, Amerikan halkının çıkarlarını önceliklendirdiğini vurgulayan söylemi, dış politika, ticaret ve ekonomi gibi alanlarda gerçek refahın sağlanması gerektiği mesajını taşımış ve bu tutum başkanlık seçimlerini kazanmasında etkili olmuştur (Karagül, 2020: 121). Özellikle popülist söylemi sayesinde Hillary Clinton’a karşı net bir zafer elde ettiği görülmüştür.

Amerikan siyasetinde popülizmin, mevcut düzenin sorunlarına karşı düzeltici bir işlev gördüğü söylenebilir. ABD’de demokraside yaşanan çeşitli aksaklıklara tepki olarak Trumpizm’in ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Kurtbağ, 2020: 158). Trump’ın siyaseti, halkı merkezine alması, “Make America Great Again” sloganının geniş kitleler üzerinde yarattığı etki, özellikle mavi yakalı işçilerde umut oluşturmaları ve göçmen karşıtlığı ekseninde “yerli Amerikan halkı” inşasının vurgulanması popülizmin somut örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Trump, mevcut krizleri fırsata dönüştürerek elit kesimi ve Amerikalı olmayan grupları karşı cepheye yerleştirmiştir. Zengin bir kesimden gelmesine rağmen halka yönelik güvenceler sunarak, tipik bir popülist lider gibi kitleleri rahatlatmıştır. Medyayı etkin biçimde kullanarak destekçilerine ulaşmayı başarmış, böylelikle kitle mobilizasyonu ve doğru medya stratejileri sayesinde siyaset sahnesinde arzuladığı başarıyı elde etmiştir (Erçetin & Erdoğan, 2020: 55-56).

2.3. Rus Popülizmi

Popülizm tarihçesinde önemli bir yere sahip olan diğer bir örnek ise Rus popülizmidir. Amerikan popülizminde etkilerin aşağıdan yukarıya doğru ilerlediği görülürken, Rusya’da popülizm yukarıdan aşağıya doğru seyretmiştir. 19. yüzyılda ortaya çıkan Narodnik hareketi, Rusya’da monarşiye karşı halk egemenliğini savunan; aydınların Çar yönetimine karşı halkı bilinçlendirme ve halkla yakınlaşma çabası olarak tanımlanmaktadır (Köroğlu, 2020: 74).

Narodnik hareketi, 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ve demokrasi ile halkçılığı besleyen bir harekettir (Taggart, 2004: 61). Bu hareketin doğmasında, halk ile seçkinler arasındaki farkın zamanla artması etkili olmuştur. Bu durum, bazı aydınların kendilerini halkı yönlendirme göreviyle yükümlü görmesine ve toplumdaki çeşitli aksaklıkları gidermeye yönelik çabalarına zemin hazırlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise bir grup entelektüel, Çarlık Rusya yönetimine karşı halkın değerlerini ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Başlangıçta üniversite öğrencileri arasında yayılan bu düşünce akımı, zamanla köylüler arasında da destek bulmaya çalışmış ve monarşiye karşı halk yönetimini savunmuştur (Köroğlu, 2020: 76).

Narodnikler hareketinin ismi, Rusça'da "narod" kelimesinden türemiş olup, "halk" veya "millet" anlamına gelmektedir (Köroğlu, 2020: 76, Toprak, 2013: 25). Amerikan siyasetinde olduğu gibi Rus siyasetinde de, uygun koşullar oluştuğunda ortaya çıkan bu hareket, popülist hareketlerin ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar bu iki hareket farklı coğrafyalarda gelişmiş olsa da, her ikisinin temelinde "halk" kavramının erdemli bir değer olarak görülmesi ve bu fikrin savunulması bulunmaktadır (Orhan, 2019: 800).

Narodnik hareketi, kitlelerin eğitilmiş olarak tanımlanan seçkin gruptan daha üstün olabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca bu hareket, kapitalizmin Rus topraklarına nüfuz etmesine karşı bir direnç olarak değerlendirilmekte ve sosyalizme ulaşma arzusunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Taggart, 2004: 62). Halk, topraklarının zamanla değer kaybetmesine tepki göstermiş ve kapitalist düşünceye karşı bir duruş sergilemiştir. Halkın bilinçlendirilmesini ve yönlendirilmesini amaç edinen aydın kesim, bu topraklarda başarı sağlayamamış olsa da, hareket birçok ülke tarafından örnek alınacak kitlesel bir harekete öncülük etmiştir (Haspolat & Yıldırım, 2021: 63).

Burada bahsedilen entelektüel popülizm, sancılı bir adaptasyon sürecinden kaynaklanmaktadır. Toplumdaki değişimin öncüsü olan bu sancının sebebi, ekonomik kaynaklı olabileceği gibi toplumsal ve düşünsel boyutlar da taşıyabilir. Toplumu dönüştüren bu tür etmenler, Rusya'nın ideolojik dönüşümünde de gözlemlenmektedir. Rus popülizmi ise özünde "halktan olma" ile "güçlü devlet" arasındaki çatışma olarak tanımlanan iki temel varsayıma dayanmaktadır (Gafarlı, 2018: 68). Bu iki düşüncenin temeli ise Rus aydınları tarafından atılmıştır.

Avrupa’da ortaya çıkan karışıklıklar ve isyanların etkisiyle köleliğin kaldırılması ile hak ve özgürlükler alanında atılan adımlar, mevcut siyasal düzlemde “halktan olma” fikrinin benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Çar⁷ ise mevcut sistemde değişiklik yapmak amacıyla toprakların yeniden tahsisini sağlamış ve kölelik sistemini ortadan kaldırmıştır. Ancak halk, Çar’ın bu adımlarını samimiyetsiz bulmuş ve atılan reformların adaletsiz olduğunu ileri sürmüştür. Halkın gösterdiği tepkiye karşılık, Çar sert yönetimine geri dönme eğiliminde olmuştur. Bu noktada entelektüel grup, halkı bilinçlendirme ve halka doğru yaklaşma çabası içine girmiştir (Kalkan, 2020: 39-41).

Alexandr Herzen, Rus popülizmine önemli katkılar yapmış isimlerden biridir. 19. yüzyılda Slavofil hareketini Batılı tarzda yeniden yorumlayarak, Rus topraklarındaki devrimci düşüncenin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Slavofil hareketi, 1850’li yıllarda ortaya çıkmış ve Rus halkının duygularını besleyerek toplumu manevi olarak yenilemeyi amaçlayan, dini ve romantik bir hareket olarak tanımlanabilir. 1848 Devrimi’nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Herzen, Londra’ya yerleşerek özgür Rus basınıni kurmuştur. Kurduğu iletişim araçları sayesinde fikirlerini hem Rus devrimcilere hem de muhafazakar kesimlere ulaştırmayı başarmıştır. Herzen’in Rus popülizminin temellerini attığı düşüncelerinde, devletin bir araç değil zorunluluk olduğu görüşü yer alır; demokrasiye şüpheyile yaklaşmış ve halkın devrim yoluyla özgürleşeceğini savunmuştur (Taggart, 2004: 62-63). Ayrıca Herzen, siyasal eylemin siyasal kurumların önünde tutulması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu popülist örnekte, köylünün aklını nasıl kullanacağına dair verilen tavsiyelerin halktan olmayanlar tarafından sunulması, halkta yalnızca şekilsel bir dönüşüm arzusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çar’a karşı sadakat duyan köylünün teslimiyet duygusu ağır bastığından, halka yönelik bu hareket başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü aydınların beklediği; isteklerini açıkça ifade eden, bunlar için dimdik duran ve düşüncelerini ne olursa olsun savunan köylü profili burada mevcut değildi. Aksine, köylüler bu

⁷ Burada söz edilen Çar, 1855–1881 yılları arasında hüküm süren II. Aleksandr’dır. Serfliği (köylü köleliği) 1861 yılında kaldırmasıyla tanınan II. Aleksandr, reformlarıyla Narodnik hareketin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

entelektüelleri Çar'a ihbar etmekten çekinmemiştir. Rusya'da halk, adalet, erdem ve ahlak gibi kavramları temsil eden ve sessiz çoğunluk olarak tanımlanan bir gruptur (Kalaycıoğlu, 2019).

“Toprak ve Özgürlük” hareketi, köylülerin devlete karşı daha şiddet eğilimli bir biçimde örgütlenmesiyle, “Halka Doğru” (Narodnik) hareketinden ayrılmaktadır. Bu hareket, net sınırları olan, idealize edilmiş bir yapıya sahiptir. Köylülerin toprak kazanımı, devlet müdahalesinin azaltılması, imparatorluğun parçalanması ve *Obşçina* (köylü cemaati) kurumunun korunması, hareketin temel ilkeleri arasında yer almaktadır (Taggart, 2004: 66–67).

Zamanla Rus popülizminin kamuoyunda karşılık bulamadığı ve etkisini giderek yitirdiği gözlemlenmektedir. Bu durum, Rusya'daki siyasal kültürün popülist hareketlerin kurumsallaşmasına izin vermemesiyle ilişkilendirilebilir. Her ne kadar Rusya'da gelişen bu popülist örnek, tarihsel bir başlangıç olarak önem arz etse de, şiddete yönelmesi meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Öte yandan, bu hareket yalnızca Rus siyasal gelişimini etkilemekle kalmamış; Osmanlı topraklarında ve özellikle 20. yüzyıl başlarındaki devrimci akımlarda da etkisini hissettirmiştir (Köroğlu, 2020: 76).

Tarihsel süreç içerisinde Rusya'daki popülist söylemler biçim ve içerik açısından önemli dönüşümler geçirmiştir. 19. yüzyılda köylülüğü merkeze alan Narodnik popülizmi, 20. yüzyılda Sovyetler Birliği'nin ideolojik çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Sovyet sisteminin çözülmesinin ardından ise ülkede ideolojik boşluk ve kimlik krizinin ortaya çıkması, yeni tür bir popülist söylemin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Vladimir Putin, ülkenin siyasi ve toplumsal bütünlüğünü koruma amacıyla yeni bir liderlik stratejisi geliştirmiştir. Bu strateji, Rus milliyetçiliğini ve imparatorluk dönemine yönelik nostaljiyi içeren güçlü söylemlerle beslenmiştir (CINGİ, 2016). Putin'in söylemleri, “biz” ve “ötekiler” ayrımına dayalı halkçı bir yapı inşa ederken, muhafazakâr değerler ile otoriter yönetim anlayışını birleştiren bir popülist siyaset pratiğini ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışta halk, doğal bir bağla birbirine bağlı ve homojen bir yapı olarak sunulmakta; bu grubun dışında kalanlar ise tehdit unsuru olarak kodlanmaktadır. Siyasal alanda halkın doğrudan katılımı sınırlı tutulmakta; buna karşın, “biz” grubuna ait olmak bir ayrıcalık olarak değerlendirilmektedir (ÇELOV, 2022: 101–110).

Rus popülizmi, iç siyasette olduğu kadar dış siyasette de önemli bir etkiye sahiptir. Baskıcı rejimiyle bilinen Putin yönetimi, dış siyasette de etkili bir rol oynamaktadır. Putin, demagojik söylemlerle geçmişten gelen siyasal geleneği sürdürme eğilimindedir (Gafarlı, 2018: 1-5).

Rus popülizmi, başlangıçta bir köylü hareketi olarak ortaya çıkmış; zamanla gelişmiş, değişim göstermiş ve günümüzdeki biçimini almıştır. Bu süreç, Türkiye’de ortaya çıkacak popülist hareketlerin de temel dayanağını oluşturmuştur. Popülizm örnekleri arasında Rus popülizminin, özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir öncü niteliği taşıdığı söylenebilir. Bu nedenle, Rus popülizmini anlamaya çalışmak, diğer popülist hareketlerin tarihsel ve düşünsel arka planını kavramak açısından önemlidir. Dolayısıyla, Rus popülizminin doğru ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

2.4. Latin Amerika Popülizmi

Popülizmin ikinci dalgası, 20. yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. Latin Amerika popülizmi açısından ise bu dönem, popülizmin bölge topraklarında yeni yeni ortaya çıkışı anlamına gelmektedir. Moffitt’in popülizm tanımında özellikle vurguladığı üzere, popülizmin yükselişi genellikle bir kriz veya kargaşa sonrasındaki dönemlerde kendini gösterir. Latin Amerika popülizmi de tam olarak böyle bir ortamın ardından doğuş sürecine girmiştir. 1929’da yaşanan ve birçok ülkeyi derinden sarsan ekonomik kriz, popülist liderlerin bu krizi kendi lehlerine çevirmelerinde önemli bir etken olmuştur.

Ekonomik krizin etkileri Latin Amerika’da giderek belirginleşmiştir. Yoksulluk ve işsizlik gibi olumsuz faktörler, bölgedeki popülist hareketlerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Köyden kente göç eden nüfusun mobilize edilmeye çalışıldığı bu popülist hareket, esasen kent yoksullarının hareketi olarak tanımlanabilir. Di Tella, Latin Amerika popülizmine odaklanarak, bu hareketlerin ortaya çıkış nedenlerini ve süreçlerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemiştir. Di Tella’ya göre, popülizm, seçkinler ile kitleler arasındaki ilişki bağlamında anlaşılmalıdır (Taggart, 2004: 17).

Latin Amerika’da ortaya çıkan popülist hareketler, genellikle anti-empyralist bir karakter taşımaktadır. Kent yoksullarını milliyetçi bir zeminde bir araya getiren bu popülist hareketler, örgütlenme kapasitesi sınırlı olan kitleleri başarılı bir şekilde mobilize etmeyi başarmıştır. Arjantin’de Peron, Brezilya’da ise Foroj, bu hedef doğrultusunda etkili liderlik sergilemiştir. Bu popülist liderlerin odaklandığı kitleler, kolaylıkla

örgütlenebilen ve liderin yönlendirmesine açık gruplar olarak tanımlanabilir. Söz konusu popülist örneklerde, kitlenin kimliği kadar liderin rolü ve önemi belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Kalaycıoğlu, 2019).

Latin Amerika popülizminde önemli bir referans noktası olarak kabul edilen Arjantin'deki Peron yönetimi, ekonomik kriz sonrası oligarşik mevcut yönetime karşı geliştirdiği politika ve söylemlerle iktidara gelmiştir. Peron'un muhalefet ettiği hükümet, "Concordancia" olarak adlandırılan, zenginleri önceliklendiren ve yoksulları marjinalize eden bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Peron'un ekonomik politikaları ve popülist söylemi, böyle bir siyasal ortamda ortaya çıkmıştır. Peron'un liderlik tarzı ile eşi Evita'nın "yoksulların annesi" olarak görülmesi, bu popülist hareketin yükselişinde önemli etkenlerdir. Ayrıca, Peron'un siyasi mücadelesi kapsamında hapis yatması, onun siyaset sahnesinde güç kazanmasına katkı sağlamıştır.

Peron, dışlanmış kesimleri siyasete dahil etmeyi başararak güvenilir bir lider haline gelmiştir. Ekonomik sıkıntı yaşayan halk için çalışma şartlarında iyileştirmeler yapmış, ücretleri düzenlemiş ve sosyal yardım programlarını genişleterek halkta umut yaratmıştır. Peron yönetimi, "hakiki halk" kavramını işçi sınıfı ve dışlanmış alt kesimlerle tanımlarken, yozlaşmış elitler grubunu ise emperyalist bağlantılara sahip, oligarşik yönetim yanlısı entelektüel sınıf olarak konumlandırmıştır. Yönetim, muhalefeti etkisiz hale getirmiş ve medya araçlarını etkin şekilde kullanarak ifade özgürlüğünü kısıtlamıştır. O dönemde medyaya erişimin sınırlı olması nedeniyle, halk üzerinde doğrudan etki yaratmanın en etkili yol olduğunu bilen Peron, bu yöntemle amacına ulaşmıştır.

Bu nedenle, Peron'un attığı adımların dönemin siyasal ve toplumsal koşulları bağlamında değerlendirilmesi önemlidir (Yılmaz, 2019: 435-436). Genel olarak Peron yönetimi, dışlanmış kesimleri siyasete dahil eden ancak liberal demokrasinin temel unsurlarından biri olan siyasal muhalefeti büyük ölçüde yok eden bir yönetim biçimi olarak siyaset sahnesinde yer almıştır.

Peron, halkla güçlü bir özdeşleşme içerisinde siyaset yürütmüştür. Bu durum, ona karşı olan muhalefetin, vatan karşıtlığı olarak algılanmasına yol açmıştır. Peron'a göre elit grup, sömürgeci güçlerden oluşurken, ulus ise halkın gerçek temsilcisi olarak konumlandırılmıştır. Peron'un karizmatik liderliği, Arjantin'de Peronizm rejiminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Her iki siyasi cephe tarafından eleştirilere maruz

kalmasına rağmen, Peron kendisini halkın sesi olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2020: 97-98).

Latin Amerika'daki popülizmin ikinci dalgasının 1930'lu yılların sonlarına doğru başladığı görülmektedir. Bu dönemde korporatizme doğru belirgin bir yönelim söz konusudur. İkinci dalga, özellikle Getulio Vargas'ın ikinci iktidar dönemi olan 1951-1954 yılları arasında yükselişe geçmiştir. 1929'daki Ekonomik Buhran'ın ardından Brezilya'da mevcut hükümete yönelik bir askeri darbe gerçekleşmiş ve Rio Grande do Sul valisi Getulio Vargas yönetimi devralmıştır. Vargas, ekonomik krize karşı korporatist politikalar uygulayarak, sanayileşme sürecinde yükselen işçi sınıfını devlet kadrolarına entegre etmiş ve böylece Brezilya'nın modern kapitalist ilişkilerinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Akgemci, 2018: 73-74).

1950 seçimlerini kazanan Vargas, bu seçime katılma konusunda istekli olmadığını belirtmiştir. Ancak kendisine ihtiyaç duyulduğu için seçimlere katılma kararı aldığını vurgulamıştır. Vargas, kendisini yozlaşmış siyasetçilerden ayırarak, ihtiyaç duyulan lider imajını yaratmış ve böylece popülist siyaseti mevcut siyasi sistem içinde etkin kılmıştır. Ülkedeki ekonomik sorunlara karşı fiyat denetimleri uygulamayı ve böylece ücret artışını kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Ayrıca, ekonomik krize sebep olan sömürücü gruplara karşı sömürülen işçi sınıfını örgütlemeye çalışmıştır (Taggart, 2004: 77). Vargas'ın seçilmesi, Brezilya'da popülist siyasetin kök salmasının başlangıcı olmuş ve Latin Amerika'nın popülizmin ana vatanı haline gelmesine öncülük etmiştir.

Latin Amerika ülkelerinden Peru'da popülist siyaset, Alberto Fujimori yönetimiyle ön plana çıkmıştır. 1980 ekonomik krizini fırsat bilen Fujimori, 1990 yılında "Sizin gibi bir başkan" sloganıyla başkan seçilmiştir. Böylece temsil ettiği siyasi anlayışla halkın yanında olduğunu göstermiştir. Fujimori, ordunun ve kitlelerin desteğini almasına rağmen, arkasında güçlü bir siyasi parti bulunmaması sebebiyle siyasi geleceği zayıf kalmıştır. "Değişim 90" adlı partisini tecrübesiz ve yetersiz kişilerle kurması nedeniyle 1995'te eski partisindeki isimlere yer vermeden "Yeni Çoğunluk" adlı yeni bir parti kurmuştur. Bu girişimden de beklediği sonucu alamayan Fujimori, "Bağımsız Cephe Peru 2000" adlı parti ile nüfuzunu artırmaya çalışmış ve başkanlık seçimlerini kazanmıştır. Ancak zamanla liderliğini kaybedeceğini anlayan Fujimori, rüşvet iddiaları nedeniyle görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Babasının siyasi mirasını kızı Keiko Fujimori devralarak, destekçilerini bir araya toplamayı başarmıştır (Mudde & Kaltwasser, 2019:

60-61). Fujimori yönetimi, sağ popülizmin yükselişinin bir örneği olarak elitlere karşı siyaset yürütmüş ve ülkedeki ekonomik krizden sorumlu tuttuğu elit grubu hedef almıştır (Tahincioğlu, 2020: 29).

Bir diğer Latin Amerika ülkesi Venezuela’da Hugo Chávez yönetimi ile sol popülizm ülkede kök salmıştır. Farklı popülist yaklaşımlar bulunsa da, bunların tamamı benzer bir eksen üzerinde ilerlemiştir. Chávez’in yardımcılığını yapan ve günümüzde de ülkedeki popülist siyaseti sürdüren Nicolás Maduro, bu geleneğin devamını sağlamaktadır. Chávez, 1998 seçimlerinde iktidara gelerek 1999-2013 yılları arasında sol popülist anlayışla siyasi sahnede etkili olmuştur. Göreve gelir gelmez ilk icraat olarak anayasa değişikliğine gitmiş, bu değişiklik döneminin en radikal dönüşümlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu yeni anayasa, “toplumsal haklar”ın korunması yönünde önemli adımlar içermiştir. Chávez’in bu reformları gerçekleştirmesindeki temel motivasyon, toplumdaki ezilen sınıfın yüceltilmesi olmuştur. Beklenmedik ve köklü adımlarla hareket eden Chávez, bir anlamda devrim gerçekleştirmiştir. Birçok ülkenin uluslararası kuruluşların dayattığı ekonomik reçeteleri uygulamaya çalıştığı dönemde, Chávez’in toplumsal refahı önceliklendiren politikaları örnek teşkil etmiştir (Telek, 2017).

Chávez, halk tarafından sorgulanamaz ve itaat edilmesi gereken bir lider konumuna getirilmiştir. Siyasi alanda attığı adımlar devrim niteliği taşıırken, toplum refahını ön planda tutması da onun popülist bir lider olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Halkla bütünleşmesini sağlayan söylem ve tutumları sayesinde Chávez, Latin Amerika’da hâlâ sevilen ve saygı gören bir lider olarak anılmaktadır (Karana & Yangın, 2023: 108-110).

Latin Amerika’da farklı popülist türlerin varlığı gözlemlenmektedir. Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkiyi anlamak açısından örnek teşkil eden Latin Amerika popülizmi, lider kültürünün mevcut siyasi düzende ne denli etkili olduğunu da göstermektedir. Bölgedeki popülist siyasetin siyasal yapıda baskın hale gelmesi, liderin karizmatik gücünün halk üzerindeki yansımasıyla yakından ilişkilidir (Yılmaz A. G., 2019: 428-429). Lidere olan bağımlılığın zamanla zorunluluğa dönüşmesi ve halk refahının lidere olan itaatle sağlanması, demokratik sistemler için önemli bir tehdit unsuru teşkil eder. Halk ile lider arasındaki bu bağımlı ilişki çoğunlukla görünmez kılınsa da, Latin Amerika’daki popülizm örnekleri bu durumun açık bir şekilde var olduğunu ortaya

koymaktadır. Bu nedenle, bölgedeki popülizmin demokrasiye fayda mı yoksa tehdit mi olduğu hâlâ tartışmaya açık bir konudur.

2.5. Türkiye’de Popülizmin Tarihçesi

Türkiye’de popülizm olgusu, popülizmin temel düşünsel özellikleri dikkate alındığında, kronolojik olarak üç ana eksen üzerinde incelenebilir: halk, elitler ve milli irade. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın başlarından itibaren siyasal yaşamda iki farklı kültürün mücadelesini yaşamıştır. Bir yanda elit grubu temsil eden saray kültürü, diğer yanda ise seçkin grubun dışında kalan halk kültürü bulunmaktadır. Popülist ideoloji ise bu iki kültür için sahiplenilecek ya da dışlanacak bir pozisyon olarak görülen “milli irade” kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu düşüncenin savunucuları olarak İttihat ve Terakkiperverler ön plana çıkmaktadır. Hatta bu partinin ve Türkiye’nin ilk popülist yazılarından sayılan *Halka Doğru* dergisinin ilk sayısında Ziya Gökalp bu duruma vurgu yapmaktadır (Çarkoğlu, Elçi, Erol & Paksoy, 2022: 329). Ancak Türk siyasal hayatında popülizm tek bir çizgide ilerlememiştir. Zafer Toprak’ın da ifade ettiği üzere, popülizmin gelişimi Türk siyasetinde iki temel evreden oluşmaktadır: Birinci evre, tek partili dönem öncesinde başlayarak halkçılık ile bütünleşen dönem; ikinci evre ise çok partili hayata geçişle birlikte başlayan dönemdir (Toprak, 1992: 17).

Halkçılık kavramının Türk siyasal hayatına girişi, II. Meşrutiyet dönemiyle başlamıştır. Bu süreç, popülizm kavramının da Geç Osmanlı dönemi ve erken Cumhuriyet Türkiye’sinde yavaş yavaş ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Sertkaya, 2022: 35). Ancak halkçılık kavramı, popülizmin tamamını karşılamaktan uzaktır. Her ne kadar bu iki kavram arasında bazı benzerlikler bulunsun da önemli farklılıklar mevcuttur. Popülizm denildiğinde akla doğrudan “halk” kavramının gelmesi veya halka seslenmenin ön planda olması, popülizm için net ve evrensel bir tanımın bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, halkçılığın popülizmle eşanlamli olduğu anlamına gelmez. Tam aksine, halkçılık, popülizmi besleyen öncü bir ideolojik akım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, halkçılık anlayışında görülen “halka rağmen halk için” yaklaşımı, popülist anlayışla çelişmektedir. Halkçılıkta çoğulcu (plüralist) bir anlayış hakim değildir; aksine, halkın menfaatleri adına halka söz hakkı tanımayan, halkın siyasal katılımını sınırlandıran ve karar süreçlerinde sorgusuz itaat bekleyen bir anlayış vardır. Bu anlayış, halk için ve halka

rağmen en doğru kararların verildiği veya düşünüldüğü iddiasını taşımaktadır (Sunar, 1985: 2077).

Osmanlı Devleti'nin çok etnikli yapısı ve geniş coğrafyada hüküm sürmesi nedeniyle, ulus-devlet modeline uygun olmadığı bilinmektedir. Devletin özellikle kırsal kesimlerindeki işletmeler uzun süre kapitalizme karşı direnç göstermiştir. Ancak kapitalizmin yaygın etkisi, bu işletmelerin de zamanla çözülmesine ve dönüşmesine yol açmıştır. Bu süreç, popülizmin temel dinamiklerinin oluşmaya başladığı bir zemin olarak değerlendirilebilir (Toprak, 2013: 43-44).

1870'li yıllara gelindiğinde, popülizmin Osmanlı topraklarındaki etkileri görünür hale gelmiştir. Bu dönemde özellikle Rus popülizminin Osmanlı aydınları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Osmanlı'daki popülizm anlayışı da tepeden halka inme biçimindedir; yani aydınlar, halkın biçimlendirilmesinde aktif rol üstlenmelidir. Bu bağlamda, halk olarak özellikle köylülerin eğitilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu anlayışın etkisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerinde açıkça görülür. Cemiyetin çıkardığı *Halka Doğru* dergisinde Ziya Gökalp, halkçılık düşüncesine yer vermiştir. Gökalp, halkın çoğunluğunu köylülerin oluşturduğunu ve onların yaşam biçiminin devletin resmi yapısından farklı olduğunu ifade eder. Gökalp ve Ahmet Ağaoğlu gibi düşünürlerin savunduğu ise halk arasında ayrıştırıcı değil, birleştirici bir yapının gerekliliğidir (Çarkoğlu, Elçi, Erol & Paksoy, 2022: 329).

Halkçılık kavramına yönelik farklı düşünsel yaklaşımlar bulunmakla birlikte, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura, Émile Durkheim'ın solidarist ve korporatist yapıya dayalı halkçılık anlayışını benimsemektedir. Bu anlayış, mesleki temsil fikrinin sosyolojik yapının oluşumunda belirleyici bir rol oynadığını savunur. Osmanlı Devleti'nde bu düşüncenin yansıması, ahi teşkilatları ve loncalar gibi kurumsal yapılar üzerinden gerçekleşmiştir. Bu iki oluşumun incelenmesiyle, halkçılığa yönelik bir popülist uyarlama yapılmaya çalışılmıştır. Böylece, muasır medeniyet seviyesine ulaşma hedefinin gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür.

Osmanlı'da popülizmin bir diğer önemli katkısı ise demokrasi açısından olmuştur. Zira mevcut siyasal sistem, halkın doğrudan temsiline olanak tanımamaktaydı. Popülizm sayesinde, halk temsiline yönelik bir kapı aralanmış ve bu anlayış Geç Osmanlı'dan Tek Parti Dönemi'ne kadar varlığını sürdürmüştür.

Ulus-devlet yapısına uygun olmayan Osmanlı Devleti'nde, tabandaki toplumsal ve kültürel farklılıkların aşılabilmesi için yeni bir rejime duyulan ihtiyaç açıldı. Bu doğrultuda öncü düşünürler, yeni bir toplumsal tabanın oluşturulmasını önermiştir. Bu süreçte ise, ayırım gözetmeksizin “halka rağmen halk için” anlayışı benimsenmiştir (Baykan, 2017: 165). İlk aşamada halkın bilinçlendirilmesi; ardından ise demokratik sürece katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Halkın bilinçlendirilmesi sürecinde, popülizmin entelektüel yaklaşımı hâkim olmuştur. Toplumdaki farklılıkların giderilmesi amacıyla “halkçılık” kavramı kullanılarak bir birlik oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türk toplumundaki Batı eksenli değişim ve dönüşüm süreci II. Meşrutiyet döneminde başlamış, ancak beklenen başarıya ulaşamamıştır. Bu başarısızlığın temel nedenleri arasında, toplumun bu değişime henüz hazır olmaması ve siyasal sistemin değişimi destekleyecek yapısal olgunluğa erişmemesi yer almaktadır. Bu yenilik hareketinde Jön Türklerin rolü büyüktür. Jön Türkler, eskiyi yeniyle; dini bilimin yerine; Osmanlıcılığı ise milliyetçilikle değiştirmeyi amaçlayan politikalar benimsemişlerdir. Ancak toplumun değişime direnci, Jön Türklerin bu hedeflerini gerçekleştirmesinde engel teşkil etmiş ve sonuç olarak hareket istedikleri başarıyı elde edememiştir.

Halkçılık ve popülizm arasındaki ilişki birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Halkçılık kavramı, toplumu bir bütün olarak ele alır ve bu bütünün birlikte gelişmesi gerektiğini savunur. Bu gelişim, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki sorunlara gerçekçi çözümler üretilmesiyle mümkün olur. İşte tam bu noktada popülizm devreye girmektedir. Eğer bu sorunların çözümleri, yalnızca halka hoş görünmek amacıyla sunuluyorsa, burada popülist bir siyasetten söz etmek mümkündür. Popülizm için halkın gelişimi bir amaç değil, bir araçtır. Ayrıca, halkın sorunlarına yönelik çözümlerin, söylemin halkın seviyesine indirgenerek oluşturulması da popülist siyasetin karakteristik bir özelliğidir.

2.5.1 Tek Parti Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nden farklı bir siyasi yapılanmayı benimsemiştir. Yönetim, siyasi bir partinin temsili aracılığıyla halka dayandırılmıştır. Cumhuriyetin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın savunduğu ilkelerden biri olan halkçılık ilkesi, popülizmle ilişkilendirilebilir. Halkçılık ilkesi, halkın kanunlar önünde eşit olduğu, sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum inşasını hedeflemektedir. Muasır medeniyet seviyesine ulaşmanın temel unsurlarından biri olarak

halkçılık görülmektedir. Bu doğrultuda toplumun yönlendirilmesi, yani eğitilmesi gerekmektedir. Tek Parti Dönemi'nde hâkim olan bu anlayış, mevcut popülist eğilimlerin bir süreliğine gerilemesine neden olmuştur. Zira siyasetçiler açısından toplumun sorunlarına yönelik çözümlerden çok, toplumun iyiliği adına eğitilmesi ve çağdaş medeniyet seviyesine erişmesi öncelikli görülmüştür.

Halkın eğitimini bir görev olarak benimseyen laik asker ve bürokratik kesim, kendilerini aydın sınıf olarak konumlandırmıştır. Bu süreçte halkın eğitilmesinde halkevleri, halkodaları ve köy enstitüleri gibi kurumlar önemli roller üstlenmiştir (Karaömerlioğlu, 2001: 283). “Halka rağmen halkçılık” anlayışı doğrultusunda resmi bir Batılılaşma hareketi başlamış, bu süreçle birlikte sağ kanatta popülist hareketin ilk kıvılcımları ortaya çıkmıştır. Her ne kadar uzun süre siyasi alanda bir sessizlik hakim olsa da, Türk siyasetinde çok partili yaşamın temelleri Menderes ile başlayacak olan sağ popülist harekete dayanmaktadır. Sağ kanadın savunduğu “Kemalist aydın-elit” karşıtlığı, halkın siyasette ihtiyaç duyduğu boşluğu doldurma amacı taşımıştır. Şerif Mardin'e göre, Demokrat Parti (DP) ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) arasındaki çekişme, popülistler ile bürokratlar arasındaki mücadeleyi yansıtmaktadır (Çarkoğlu, Elçi, Erol & Paksoy, 2022: 330).

2.5.2. Çok Partili Hayat ve Popülizm

1950 yılında gerçekleştirilen genel seçimle birlikte CHP'nin iktidarı sona erdi. Bu seçimde Demokrat Parti (DP), oyların %55'ini alarak mecliste çoğunluğu elde etti. Aslında, DP'nin bu başarıda uyguladığı popülist yaklaşımın önemli bir etkisi olmuştur. DP kendisini halkın temsilcisi olarak konumlandırırken, CHP'yi ise karşı çıkılması gereken elit bir grup olarak tasvir etmiştir. Menderes'in bu popülist tutumu, iktidardan indirildiği dönem ve sonrasında da devam etmiştir.

1954 yılında Menderes'in bir konuşmasında, CHP “kötü” olarak tanımlanmıştır. Menderes, CHP'nin bir azınlığı temsil ettiğini ve bu azınlığın çoğunluk iradesi üzerinde tahakküm kurmaya çalıştığını ileri sürmüştür. Ona göre, bu CHP'li elitler sürekli olarak halk iradesini, yani Demokrat Parti'yi, tehdit etmektedir. Menderes böylece CHP'nin demokrasiye inanmadığını ve küçük bir azınlık olmalarına rağmen milli iradeyi hiçe saydıklarını vurgulamıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2014a: 463).

Demokrat Parti'nin g tt     popülist anlayış, "patronaj sistemine dayalı ılımlı popülizm" olarak tanımlanabilir (Sunar, 1983: 2084; Baykan, 2017, s: 168-169). 1950-1958 yılları arasında, DP destek verdiği iller ve kasabalarda fabrikalar kurmuş; Marshall Yardımları aracılığıyla Ziraat Bankası üzerinden çiftçilere kredi sağlanması gibi uygulamalarla ekonomik tabanını geni letmi tir ( zkan, 2004, s: 35-36, 39-40; Sunar, 1990: 753). Ancak 1958 sonrasında ortaya çıkan ekonomik kriz, DP'nin kaynaklarının tükenmesine ve halk desteğinin azalmasına neden olmuştur. Bu durum, DP'nin popülist siyasetinde yeni bir evrenin ba lamasına yol açmış; "plebisiter ve otoriter popülizm" anlayışı 1958 sonrası dönemde etkili olmuştur (Sunar, 1983: 2084). DP'nin baskıcı ve sınırlayıcı tutumları, askeri müdahalenin ka ınılmazla masına zemin hazırlamıştır. Halka rağmen halkçılık anlayışına dayanan bu siyaset, 27 Mayıs 1960 darbesiyle sona ermiştir.

Menderes'in ba lattı ı siyasal popülizmin bayrağını, Anavatan Partisi (AP) ile birlikte Süleyman Demirel devralmı tır. Demirel'e göre AP, doğrudan Türk milletinin içerisinden çıkan değerli bir partidir. Bu nedenle AP, Demokrat Parti'nin (DP) devamı niteliğinde bir parti olarak görülmekte ve halk için önemli bir siyasal aktör olarak kabul edilmektedir. AP, DP'nin devamı ve koruyucusu olarak değerlendirilir (Türk, 2017, s: 608, 612; Türk, 2018: 49). AP'nin icraatlarına bakıldığında da bu süreklilik ilkesinin izleri açıkça görülmektedir. AP, tıpkı DP gibi ülke genelinde yaygın bir patronaj a ına sahipti ve halkın dini değerleri ile duyguları siyasetinde önemli bir yer tutmuştur. DP'nin sanayi teşvikleri ve çiftçilere yönelik sübvansiyon politikaları gibi uygulamalar, AP'nin seçim stratejilerine göre  ekillenmi tir. Ancak her iki partinin popülist yaklaşımı arasında ince ama önemli bir fark bulunmaktadır. DP'nin popülizminde halk, daha çok ezilen ve mağdur edilen köylü topluluğunu temsil ederken; AP'nin popülizminde halk, Müslüman-Türk kimliğine sahip bir topluluk olarak tanımlanmış ve bu grup, devlet elitlerinin mağdur ettiği milli iradenin ta kendisi olarak temsil edilmiştir (Savaş, 2020: 331). AP'nin iktidarda olduğu dönemde ise "askeri vesayet"nin devam ettiği gözlemlenmekte; milli irade söylemi ise bu vesayet kurumlarına karşı duru un meşruiyet kaynağı olarak kullanılmaktadır (Aydın ve Taşkın: 242-243).

Anavatan Partisi'nin (AP) popülist anlayışında, karşıt elit grup belirli kişi ya da kurumları temsil etmekten ziyade, milli iradeye karşıt olan hayali bir toplumsal kesim olarak tasvir edilir. AP için elit grup, halkı cahil gören ve milli iradeye engel olmaya çalışan bir zihniyeti simgeler. Bu grup, Demokrat Parti'yi (DP) deviren "elitist zihniyet"nin devamı

olarak görülmekte ve şimdi de AP'yi devirmeyi amaçlayan bir tehdit unsuru olarak tanımlanmaktadır. AP'nin popülizminde elit grubun temsilcileri sadece sivil ve asker bürokratlar ile aydınlardan oluşmaz; aynı zamanda dış tehditler ve bu gruplarla iş birliği içinde bulunan solcu partiler ve gruplar da bu elitist yapı kapsamında değerlendirilir. Süleyman Demirel'in milli irade söylemi altında kendisini milletin bir parçası olarak konumlandırması, bu yaklaşımın önemli bir parçasıdır. "Çoban Sülü" ve "Baba" gibi tasvirler, AP ile milli iradenin özdeşleşmesini simgelemekte ve partinin bu anlayış içerisindeki popülist kimliğini güçlendirmektedir (Türk, 2018: 52).

O dönemde Türk siyasetinde iki farklı popülist yaklaşım mevcuttu. Bunlardan ilki, Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) temsil eden Bülent Ecevit'tir. Ecevit, "Ortanın Solu" anlayışı çerçevesinde popülist bir duruş benimsemiştir. Halkı, adaletsizlik, yoksulluk, baskı ve sosyal eşitsizliklerle mücadele eden köylü, işçi ve gecekondu sakinleri gibi ezilen kesimlerden oluşan bir grup olarak tanımlar (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006: 183). Ecevit'in siyasal çatışma analizinde ise halk ve elitler arasındaki kutuplaşma yerine, ezenler ve ezilenler ayrımı ön plana çıkar. Bu yaklaşım, Ecevit'in "Karaoğlan" olarak anılmasıyla CHP'ye popülist bir kimlik kazandırmıştır (Esmer, 2008, s: 80-82).

Ecevit, sadece Anavatan Partisi'nin siyasetini eleştirmekle kalmaz; aynı zamanda Demokrat Parti (DP) ve Anavatan Partisi'nin yükselişine katkı sağlayan "sahte" solcu aydınları da hedef alır. Ona göre, bu aydınlar halkı anlamaktan uzak siyasi yaklaşımları nedeniyle sağ siyasetin güçlenmesine zemin hazırlamışlardır. Ecevit, bu tür solculara karşılık, halka saygı gösteren ve halkla birlikte hareket eden gerçek solculara ihtiyaç olduğunu vurgular (Erdoğan, 1998, s: 29-30; Yetkin, 2010: 66). Sağ popülizmin aksine, Ecevit'in sol popülizminde halkın siyasal güçlenmesinden çok ekonomik kalkınma önceliklidir. Bu nedenle, Ecevit'in sol popülist söyleminde temsil edilmesini istediği halk kesimi; köylüler, işçiler ve gecekondu sakinlerinden oluşmaktadır. Asıl amaç ise bu kesimlere sosyal adalet ve eşitlik sağlanmasıdır (Esmer, 2008, s: 70-78). Böylece Ecevit ve CHP'nin "halka rağmen halk için" anlayışı anlam değiştirerek, halkı da yanına alan ve halk için çalışan bir karakter kazanmıştır.

Anavatan Partisi'nin karşısında konumlanan ikinci popülist hareket, Necmettin Erbakan tarafından temsil edilmiştir. Milli Görüş hareketi ile Erbakan, sağ kanatta ayrı bir popülist parti ve siyasi anlayış geliştirmiştir (Aytaç & Elçi, 2019: 93). Erbakan'ın popülist yaklaşımında bazı farklılıklar öne çıkar. Demokrat Parti'nin popülizminde toplumun

dışlanan kesimini temsil eden tek bir halk kavramı bulunurken, Erbakan için halkı temsil eden grup yalnızca tek bir millettten oluşmaz. İslami değer yargılarını benimseyen her Müslüman birey, milletine bakılmaksızın “halk” kategorisine dahildir (Aslandaş & Bıçakcı, 2006: 154). Bu popülist anlayışta elit grubun temsili ise belirli bir statükonun oluşturduğu gruba atfedilir. Bu elitler, kapitalist düzenin kurucuları olarak görülen Siyonist Batı devletleri ile onların destekçisi olarak kabul edilen Anavatan Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’dir. Erbakan’a göre, halkın gelişimi ülkenin sanayileşmesiyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla, ülkenin sanayileşmesine engel olan bu elit gruba karşı mücadele edilmelidir. Batılılaşmayı hedefleyen partiler de Erbakan’ın gözünde bu elit grubun bir parçası olarak kabul edilir. Bu bağlamda CHP ve AP, Erbakan’ın değerlendirmesinde birbirinin aynısı iki parti konumundadır (Türk, 2018: 135).

1980’li yıllarda Türk siyaset sahnesine yeni bir isim olarak Turgut Özal çıkmıştır. Özal, faydacı siyasal popülizm anlayışı ile Türk siyasal hayatına farklı bir soluk getirmiştir. Her ne kadar Özal’ın popülizmi üzerine çeşitli tartışmalar bulunsun da, kimi otoriter kimi muhafazakâr yönleriyle siyasete etkili biçimde katılmıştır (Yıldız, 2018, s: 42-54). Özal’ın popülist anlayışında halk, tıpkı Süleyman Demirel’de olduğu gibi Müslüman-Türk toplumundan oluşmaktadır. Özal, elit olarak tanımladığı 1980 öncesi siyasetçileri ve bürokratik vesayeti eleştirerek halk merkezli bir siyaset anlayışı geliştirmiştir. Bu yaklaşım, bazı yorumcular tarafından temsili demokrasiye yönelik bir mesafe olarak da değerlendirilmiştir⁸. Özal’ın hedef gösterdiği elitler ise 1980 darbesi öncesi siyasetçiler olmuş; özellikle Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş bu grup içerisinde yer almıştır. Özal’ın başvurduğu referandumlar ve Kanun Hükmünde Kararnameler, onun otoriter popülizminin birer yansıması olarak değerlendirilir (Ahmad, 1995: 274; Yıldız, 2018, s: 43-44). Özal’ın bu otoriter tutumu benimsemesinin temelinde halka duyduğu güvenden kaynaklanmaktadır. Ona göre,

⁸ Özal’ın temsili demokrasiye doğrudan karşı çıktığını söylemek yerine, söylemlerindeki “halkın iradesi” vurgusunun temsili kurumlara duyulan güvensizliğe işaret ettiği öne sürülebilir. Bu bağlamda, popülist liderlik tarzı içinde bu tür bir mesafe okunabilir.

elitlere karşı halkın aklını sadece ve sadece halkın kendisi temsil edebilirdi. Bu nedenle doğrudan referanduma giderek halkın görüşünü almak en doğru yol olarak görülmüştür. Özal, doğrudan halka ulaşmayı amaçlarken kendisini de halktan biri olarak göstermeye özen göstermiştir. Bu nedenle, İslam temelli muhafazakâr bir popülist anlayışı benimsemiştir. Bu muhafazakâr popülizmde elit grup, Kemalist anlayışı benimseyen ve kendini laik olarak tanımlayan bürokratik yapıyı temsil etmektedir. Özal, bu elit gruba karşı çıkmış ve karşıtlığını dini değerleri ön plana çıkararak ifade etmiştir. Örneğin, Çankaya Köşkü'nde Cuma namazlarına katılması, cami ve türbe ziyaretlerinde bulunması ile başörtülü annesiyle çeşitli şehir gezileri yapması, onun popülist siyasetinin somut göstergeleridir. Bu davranışlar aracılığıyla, Kemalist bürokratik yapının dışladığı kesimlerin temsilcisi olduğunu vurgulamış ve bu kesimlerin siyasete katılımını teşvik etmeyi amaçlamıştır⁹ (Yıldız, 2018, s: 52-54).

Özal'dan sonra siyasi sahnede popülist lider olarak değerlendirilebilecek bir diğer isim, eski Refah Partili İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. 2000 yılında okuduğu bir şiir nedeniyle aldığı 10 ay hapis cezası, Erdoğan'ın Türk siyasal hayatında yeni bir ivme kazanmasına zemin hazırlamıştır. Erdoğan'ın popülist hareketle yükselmesinin sebeplerinden biri, Türkiye'deki siyasal yapının bu tür popülist çıkışlara elverişli olmasıdır. Türkiye'de siyasi yapı, herhangi bir partinin popülizm aracılığıyla öne çıkıp güçlenmesine uygun bir zemin sunar. Mevcut siyasal düzen içerisinde her zaman bir elit grup varlığını sürdürmüştür. Bu elit grubun, milli güvenlik gerekçesiyle siyasal alanı sınırlandırması, siyasi yapının belirli aktörlerini dışlamasına yol açmıştır. Bu dışlanma, dışlanan aktörlerin elit gruba karşı cephe almalarına neden olmuş; böylelikle siyasal yaşamda olması gereken demokrasi ve hoşgörü tam anlamıyla yerleşememiştir. Erdoğan, 2000'li yıllarda dışlanan İslami kesimin sesi olduğunu ilan ederek siyasal yaşama katılmış ve Türk siyasetindeki popülist dinamiklere yön vermiştir (Kamrava,

⁹ Bu davranışlar, liderin halkla doğrudan ve sembolik bir bağ kurma çabasının göstergesidir. Dini ve kültürel değerlerin öne çıkarılması, halkın kendini dışlanmış hissettiği elitlere karşı bir duruş ve karşıtlık ifadesi olarak değerlendirilir. Böylelikle, lider halkı temsil ettiğini ve onun değerlerini savunduğunu simgelemekte; bu da popülist siyaset anlayışının karakteristik bir özelliğidir.

1998: 279). 1998 yılında, okuduğu bir şiir nedeniyle verilen hapis cezası ve ardından Refah Partisi'nin aynı yıl Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması sonucunda Erdoğan, yaklaşık üç yıl süreyle siyaset yapması yasaklanarak mevcut siyasal alanın dışında bırakılmıştır. Bu süreçte hem yasal olarak hem de Refah Partisi tarafından dışlanması, Erdoğan'ın popülist bir siyasi figüre dönüşmesinin zeminini hazırlamıştır. Siyasal statüko tarafından dışlanan Erdoğan, kendi kişisel mağduriyetini halkın yaşadığı mağduriyetle özdeşleştirmiş; siyasal İslam'ın yıllardır süregelen mağduriyetinin temsilciliğini bizzat üstlenmiştir.

Erdoğan, popülist ideolojiyi kullanırken diğer sağ popülist partiler gibi laik ve otoriter sivil-askeri bürokrasiyi açıkça karşısına almıştır. Halkın iradesini temsil etme iddiası doğrultusunda, halk iradesini yok sayan bu sivil-askeri bürokrasiye karşı kararlı bir duruş sergilemiştir. Erdoğan'ın söylemlerinde, tıpkı diğer sağ popülist liderlerde olduğu gibi, millet ve milli irade kavramları ön plandadır (Akman, 2010: 8-9). Erdoğan'ın söylemlerinden ve siyasi pratiğinden hareketle, kendisi ve liderliğini yaptığı AK Parti'nin milli iradenin tek ve gerçek temsilcisi olduğu görüşünü benimsediği söylenebilir. Bu partiye ve şahsına yönelik yapılan siyasi müdahaleler ise doğrudan milli iradeye yapılmış saldırılar olarak değerlendirilir. 2007 yılında yaşanan cumhurbaşkanlığı krizi ve AK Parti'ye açılan kapatma davası gibi müdahalelere karşı Erdoğan, milli iradeyi korumanın en etkili yolunun erken seçimlere gitmek ve referandumlar aracılığıyla doğrudan halka danışmak olduğunu savunmuştur.

2010 yılı, Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin popülist söyleminde önemli bir değişim sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren, ordunun sivil siyaset üzerindeki vesayetinin kırılması süreciyle birlikte, siyasal söylemde “elit” kavramının anlamı ve kullanım biçimi önemli ölçüde dönüşmüştür (Selçuk, 2016: 576). Önceleri askerî ve bürokratik seçkinleri ifade eden “elit” kavramı, AK Parti'nin tek parti iktidarını pekiştirmesiyle birlikte siyasal alanda daha geniş ve kapsayıcı bir anlam kazanmıştır. Yeni söylemde elitler, milli iradeye karşı çıkan, dış güçlerle iş birliği yaptığı iddia edilen aktörler olarak tanımlanmıştır. Bu kavramsal değişim, muhalefetin meşruiyetinin sorgulanmasına ve siyasal kutuplaşmanın derinleşmesine yol açmıştır (Aytaç & Elçi, 2019).

Bu bağlamda muhalif aktörler “iç düşman” olarak damgalanmış, iktidar-millet dikotomisi keskinleşmiş ve “millet” kavramı homojen, iktidara koşulsuz destek veren bir topluluk

olarak sunulmuştur. Medya, akademi ve sivil toplum kuruluşları gibi alanlarda eleştirel seslerin marjinalleştirilmesi ise “dış güçlerin uzantıları” olarak nitelendirilerek toplumdaki farklılıkların siyasetten dışlanması sağlanmıştır (Aytaç & Elçi, 2019).

Bu gelişmeler, popülist söylemin otoriterleşme eğilimlerini yansıtan önemli göstergeler olarak değerlendirilebilir. İktidar, toplumsal çoğulculuğu “millet-düşman” karşıtlığı üzerinden yeniden tanımlarken, siyasal katılımı bu ikili karşıtlık çerçevesinde sınırlandırmıştır. Ancak bu sürecin dinamikleri Türkiye'nin özgül tarihsel, sosyo-politik ve ekonomik koşullarıyla şekillenmekte olup, dönüşümün kapsamı ve sonuçları daha kapsamlı ve çok boyutlu analizlere ihtiyaç duymaktadır.

Bu bağlamda, 2010 sonrası dönemde yaşanan söylem değişikliklerinin etkileri, yalnızca iktidar-muhalefet ilişkileri çerçevesinde değil, aynı zamanda Türkiye'deki demokratik kurumların işleyişi ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri açısından da incelenmelidir.

Popülizm, yalnızca siyasi liderlerin söylem tercihleriyle sınırlı bir siyaset tarzı değildir; aksine, toplumların yapısal sorunları ve tarihsel koşullarıyla yakından ilişkili bir strateji olarak ortaya çıkar. Türkiye gibi devlet merkezli ve kaynakları sınırlı ülkelerde, popülizm genellikle siyasetin kurumsal sınırlarını aşarak, doğrudan halkın kısa vadeli taleplerine hitap eden bir mobilizasyon biçimine dönüşmektedir. Bu tür toplumlarda popülist aktörler, siyasetin dışında kalması beklenen yargı, eğitim ve din gibi alanları da siyasal söylemin içine çekerek devletin çeşitli araçlarını kitlesel destek üretmek için kullanırlar. Türkiye'de popülizm, aynı zamanda bir iktidar değiştirme stratejisi olarak işler; çözilemeyen yapısal sorunların yarattığı temsil krizlerinde popülist söylemler, yeni bir çoğunluk yaratma amacıyla öne çıkar. Bu bağlamda, farklı siyasi anlayışlara sahip liderlerin de aynı siyaset tarzı olan popülizmi kendi siyasal projelerine uyarlamaya çalıştıkları görülmektedir. Sağ, sol ya da muhafazakâr çizgide yer almalarına rağmen liderler, popülizmi halkla doğrudan bağ kurma, mevcut elitleri eleştirme ve kitlesel destek mobilize etme amacıyla kullanmışlardır. Bu çerçevede, popülizmin lider bazlı değil, yapısal bir eğilim olduğunu göstermek amacıyla, liderler arasında dereceli bir karşılaştırma yapılması daha sağlıklı olacaktır. Örneğin, Ecevit'in 1970'lerde ekonomik kriz ve siyasal kutuplaşma ortamında geliştirdiği halkçı söylemi güçlü bir popülist karakter taşıırken (0.7), Erbakan'ın 1990'lardaki ahlak ve düzen söylemi ile kitlesel mobilizasyonu daha yoğun bir popülist pratiğe işaret eder (0.8). Özal ise neoliberal politikalarla sistem içi çözümler üretirken popülist unsurları daha sınırlı ölçüde

kullanmıştır (0.5). Bu ölçeklendirme sayesinde, popülizmin Türkiye’de nasıl bir süreklilik ve bağlamsal çeşitlilik içinde geliştiği somut biçimde görülebilir.

3. BÖLÜM: KILIÇDAROĞLU, POPÜLİZM VE KÜRT SORUNU

3.1. Kısaca Geçmişten Bugüne Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye'nin en köklü siyasi partilerinden biri olup, 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde "Halk Fırkası" adıyla kurulmuştur (Zürcher, 2004: 183). 1924 yılında "Cumhuriyet Halk Fırkası" adını alan parti, 1935'te bugünkü adını almıştır. CHP, Cumhuriyet'in ilk yıllarında modernleşme ve devletin kurumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamıştır. 1923-1946 yılları arasında tek parti olarak Türkiye'yi yöneten CHP, bu süreçte birçok reform gerçekleştirmiştir. Bu reformlar arasında harf inkılabı, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, hukuk ve eğitim sisteminin modernleştirilmesi gibi köklü değişiklikler bulunmaktadır (Ahmad, 1994: 45). Cumhuriyet Halk Partisi, cumhuriyet tarihinin en eski partisi olmakla beraber partinin tarihi Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi ile özdeşleşmektedir. Gazi Mustafa Kemal, ilk olarak 6 Aralık 1922'de gazete muhabirlerine verdiği demeçte Halk Fırkası adı ile bir partinin kurulacağından bahsetti. Bunun üzerine halkta merak uyandıran bu durumu gidermek için bir Batı Anadolu gezisine çıktı. Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesi için 1 Nisan 1923'te karar verildi. Bunun üzerine Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olarak Mustafa Kemal Atatürk 8 Nisan 1923'te dokuz maddeden oluşan bir seçim beyannamesi yayınladı. Bu beyannamede belirtildiği üzere milli egemenliğin sağlanması için yeni bir siyasi oluşuma gidileceği ve bu siyasi oluşumun adının Halk Fırkası olacağı bahsedilir. Meclisteki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkasına dönüşeceği belirtilir (Salep, 2020, 1100). Cumhuriyet Halk Partisi, 9 Eylül 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile beraber Halk Fırkası adı ile kuruldu. 11 Eylül'de Atatürk partinin başkanı seçildi. Tüm gereklilikler sağlandıktan sonra partinin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na verildi. Partinin ilk kongresi Sivas Kongresi kabul edilirken, kuruluş tarihi olarak da İzmir'in kurtuluş tarihi baz alınır. Bunun sebebi ise partinin milli mücadele ile olan bağlarının ortaya çıkartılmak istenmesidir (Uyar, 2016: 21). Kurulduğu tarihten 1950'li seçimlerine kadar iktidarda kalan parti modern bir toplum oluşturma amacı gütmekteydi. Geleneksel kurumları yıkarak bir Türk Devrimi gerçekleştirmek istedi. 1950 seçimlerini kaybeden CHP, o tarihten sonra ya ana muhalefet partisi ya da iktidar ortağı olmayı başardı.

1923 seçimlerinin Müdafaa-i Hukuk Grubu adayları tarafından kazanılması sonucunda Millet Meclisi'nde bulunan vekiller Halk Fırkası ile ilgili görüşme sağlamak için 7 Ağustos 1923 tarihinde toplandı. Halk Fırkası tarihi kökeninin 4-11 Eylül arası gerçekleşen Sivas Kongresine dayandırıyor olsa dahi görüşmelerin neticelenip parti tüzüğü'nün kabulü 9 Eylül 1923 tarihidir ve Halk Fırkası'nın kuruluş tarihi olarak kayda geçer (Salep, 2020: 1100). 10 Kasım 1923 yılında Halk Fırkası'nın başına "cumhuriyet" kelimesinin eklenmesi ile partinin ismi Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olarak değişti (Cumhuriyet Halk Partisi 1938: 6). Halk Fırkası'nın kuruluş amacı halkın için milli iradeyi savunmak ve Türkiye'yi ileriye götürmektir (Cumhuriyet Halk Partisi, 1962: 18). Parti daima hakimiyetin sahibinin millet olduğu ve kanun üstünlüğü'nün vurgusunu yapmıştır.

29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal Atatürk cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. Bunun üzerine parti işlerini yürütebilmek üzere bir fırka genel başkan vekilliğine ihtiyaç duydu. İsmet İnönü fırka genel başkan vekilliği görevini icra etti (Salep, 2020: 1101). Parti ilk kurultayını 15 Ekim 1927'de gerçekleştirdi. Atatürk, kendi el yazısı ile kaleme almış olduğu ve altı günlük olan nutkunu bu kurultayda gerçekleştirdi (Cumhuriyet Halk Partisi, 1938: 6; Salep, 2020:1101). İl kurultayda partinin altı okundan dördünü oluşturan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık ve laikliğin esasları kabul ediliren 10-11 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirilen üçüncü kurultay ile birlikte devletçilik ve inkılapçılığın esasları kabul edilmiştir. Böylece partinin altı oku oluşmuş ve 5 Şubat 1937'de bu altı prensip Anayasaya dahil edilmiştir. Parti hedeflediği politikaları "Kemalizm" prensipleri olarak bildirmiştir. Bu düşüncenin kabulü ise CHP'nin IV. Büyük Kurultayı'nda gerçekleşti (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935: 2).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin adı zamanla değişime uğramıştır. Parti siyaset sahnesine ilk çıkışı olarak kabul gören tarik olan Sivas Kongresi'nden 9 Eylül 1923 tarihi arasında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak anıldı. 9 Eylül'den sonra 10 Kasım 1924 tarihine kadar ise partinin adı Halk Fırkası olarak geçmekteydi. 10 Kasım 1923'ten sonra ise 1935 yılına kadar ise partinin ismi Cumhuriyet Halk Fırkası olarak kabul gördü (Cumhuriyet Halk Partisi 1962: 19; Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl İdare Kurulu 1962: 10; Cumhuriyet Halk Partisi 1963: 14- 15; Tökin F. H. 1965: 68- 69). 1935 yılından sonra ise dilde yapılan düzenleme sonrasında fırka kelimesi kaldırıldı ve bu sebeple partinin ismi Cumhuriyet Halk Partisi oldu (Turan 2000: 44)

Mustafa Kemal Atatürk hayatta iken çok partili siyasal hayata geçiş denemesinde bulunmak istemiştir. Bu doğrultuda kurulmasına öncülük ettiği ve desteklediği Türk siyasal hayatının ikinci partisi olan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1924'te Ankara'da kuruldu. Bu çok partili hayata geçiş denemesi çok başarılı olamadı. Fırka 5 Haziran 1925 yılına kadar ayakta kalmayı başarabildi (Tökin F. H. 1965: 69- 71). Yine partinin kurucu lideri olan Atatürk'ün desteği ile ikinci bir çok partili siyasal yaşam denemesi gerçekleşti. İkinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 yılında kuruldu. Fakat bu partinin de ülkenin iç huzurunu bozma sebebi ile kullanılacağı korkusu partinin kapanmasına sebep oldu. Cumhuriyet Halk Partisi 1950'lere kadar mevcut siyasal sistemde tek parti yönetiminde oldu. Bu şartlar partinin demokratik eğilimleri ile ters düşse de mevcut şartlar tek parti yönetimini zorunlu kıldı. Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminde çok partili yaşama kadar askeri ve sivil bürokrasi baskı uyguladı. II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik ve sosyal sorunlar da bu baskıların iyice artmasına sebebiyet verdi. Bu sebepler CHP'yi halkın gözünde, halka uzak olanların partisi konumuna getirdi (Yücekök, 1983: 124-125). CHP yönetimindekiler de zaman zaman bu durumu göz önüne alarak gerekli tedbirleri almaya çalıştı. CHP'nin tek parti olarak iktidarda olduğu dönemde, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı köklü bir dönüşüm geçirmiştir. 1930'larda Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi muhalefet girişimleri kısa süreli olmuş, ancak çok partili hayata geçişin temelleri atılmıştır. 1946'da Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla Türkiye'de çok partili demokrasiye geçiş süreci hızlanmışır (Çavdar, 1991: 67). 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesiyle CHP muhalefete düşmüş ve 27 yıl boyunca iktidardan uzak kalmışır. 27 Mayıs 1960 darbesiyle Demokrat Parti iktidardan düşürölmüş ve yeni anayasa hazırlanarak 1961 seçimleri gerçekleştirilmiştir. CHP, bu dönemde siyaset sahnesinde yeniden güçlenmeye çalışmış, özellikle 1970'lerde Bülent Ecevit'in liderliğinde "ortanın solu" politikası benimsenmiştir (Zürcher, 2004: 214). Ecevit'in liderliği döneminde CHP, emekçi sınıflara hitap eden, sosyal adalet ve demokratik hakları savunan bir çizgiye yönelmiştir. 1973 seçimlerinde CHP birinci parti olmuş ve Millî Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Ancak 1980 darbesiyle birlikte tüm siyasi partilerle beraber CHP de kapatılmışır (Ahmad, 1994: 132).

1980 darbesinin ardından CHP, uzun süre siyasi yasaklarla karşı karşıya kalmış, ancak 1992 yılında yeniden açılmışır. Partinin yeniden açılmasındaki öncü isim Deniz Baykal

olmuştur. Çoğu partinin siyasi yasaklar sebebi ile açılmasına rağmen, merkez sol tek bir çatı altında toplanılarak yeniden demokratikleşme yönünde bir adım atılmıştır.

1990'larda CHP, merkez solun en önemli temsilcisi olarak siyasi hayatına devam etmiştir. Ancak, 1995 seçimlerinde başarısız bir performans sergileyerek oy oranında ciddi düşüş yaşamıştır. 1995 genel seçimlerinde söz konusu siyasi partinin oy oranında ciddi düşüş yaşaması, bir dizi iç ve dış faktörün etkileşimiyle açıklanabilir. Bu durum, özellikle partinin siyasi stratejilerindeki eksiklikler, ekonomik konjonktürün olumsuz seyri ve seçmen davranışlarındaki değişimler gibi dinamiklerle ilişkilendirilmektedir. Birincisi, 1990'lı yılların ortalarında Türkiye'de yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve yüksek enflasyon, iktidar partilerinin performansını doğrudan etkilemiştir. Seçmenlerin ekonomik memnuniyetsizliği, oy tercihlerinde belirleyici olmuş ve bu durum, söz konusu partinin seçim başarısını sekteye uğratmıştır. İkincisi, partinin siyasi söylem ve ittifak stratejilerindeki zayıflıklar, seçmen tabanında güven kaybına yol açmıştır. Özellikle koalisyon pazarlıklarındaki belirsizlikler ve liderlik krizleri, partinin seçim performansını olumsuz etkilemiştir. Son olarak, 1995 seçimleri öncesinde yaşanan siyasi kutuplaşma ve yeni partilerin seçim yarışına girmesi, geleneksel seçmen kitlesinin bölünmesine neden olmuştur (Balcı, 2007 : 126; Altan, 2005, s: 185-186). Bu durum, söz konusu partinin oy oranlarının beklenenden daha düşük çıkmasına yol açmıştır. 1999 genel seçimlerinde ise barajı aşamayıp parlamento dışında kalmıştır.

CHP, 2002 genel seçimlerinde Deniz Baykal liderliğinde barajı aşarak tekrar Meclis'e girmiştir. Ancak, bu dönemde güçlü bir iktidar alternatifi oluşturmakta zorlanmıştır. 2007 seçimlerinde oylarını artırmaya rağmen AK Parti'nin güçlü iktidarı karşısında beklenen başarıyı elde edememiştir. Bu süreçte parti içi çekişmeler ve lider değişimleri CHP'nin istikrarını olumsuz etkilemiştir (Zürcher, 2004: 290). İktidar olmaktan uzak olan parti, bu sefer de parti içi karışıklıklar sebebi ile yıpranmıştır. Tüm bu olaylar partiyi halkın gözünde olumsuz konuma getirmiş ve partiye duyulan güvenin sarsılmasına sebep olmuştur.

2010 yılında Deniz Baykal'ın istifasının ardından CHP Genel Başkanı olan Kemal Kılıçdaroğlu, partiyi daha kapsayıcı ve reformist bir çizgiye yönlendirmiştir. Kılıçdaroğlu, parti içinde demokrasi ve şeffaflığı artırmayı hedefleyerek farklı kesimlere hitap eden politikalar geliştirmiştir (Ahmad, 1994: 241). Özellikle Kürt meselesi, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler konusunda daha ılımlı bir söylem geliştirmiştir.

Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde, merkezîyetçi parti yapısının esnetilmesi ve yerel örgütlerin karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi, parti içi demokrasinin güçlendirilmesi yönünde önemli adımlar olarak kayda geçmiştir. Aday belirleme mekanizmalarında yerel örgütlerin etkinliğinin artırılması, kadın ve gençlik kollarının politik karar süreçlerinde daha görünür hale gelmesi, parti meclisi toplantılarında farklı görüşlere daha fazla söz hakkı tanınması gibi uygulamalar, CHP'nin geleneksel hiyerarşik yapısında bir dönüşüm yaratmıştır. Kılıçdaroğlu döneminde, CHP'nin Kürt meselesine yaklaşımı, "güvenlikçi söylem" yerine "çözüm odaklı ve diyalog temelli" bir çizgiye evrilmiştir. Bu bağlamda, "ulusal birlik" vurgusunun yanı sıra, kültürel hakların tanınmasına yönelik adımların desteklenmesi, kürt siyasi hareketiyle doğrudan diyalog kanallarının açık tutulması, anadilde eğitim ve yerel yönetimlerin yetki genişliği gibi konularda esnek pozisyonlar alınması, partinin bu alandaki politikalarını yeniden şekillendirmiştir (Kömürcü, 2011, s: 4-6).

Kılıçdaroğlu'nun siyasi söyleminde, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi önemli bir yer tutmuştur. İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün savunulması, cinsel yönelim ve cinsiyet çeşitliliği haklarına yönelik daha açık destek verilmesi, ayrımcılık karşıtı söylemin güçlendirilmesi, CHP'nin toplumsal muhalefet içindeki konumunu farklılaştırmıştır (Engin, 2015, 845). Kılıçdaroğlu'nun liderlik stratejisi, CHP'yi merkez sol bir parti olmanın ötesinde, demokratikleşme ve insan hakları ekseninde daha kapsayıcı bir siyasi hat üzerine konumlandırmıştır. Ancak, bu politikaların seçmen tabanındaki karşılığı ve parti içindeki muhalefetin etkisi, dönüşümün sınırlarını belirlemiştir.

2019 yerel seçimlerinde CHP'nin İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirleri kazanması, yalnızca bir seçim başarısı olarak değil, kentsel siyasetin dönüşümü açısından da kritik bir eşik olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'ın aday gösterilme süreçlerinde parti içinde yaşanan uzlaşmacı yaklaşım, CHP'nin yerel dinamiklere uyum sağlama kapasitesini ortaya koymuştur. Ancak, 2023 genel seçimlerinde Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanlığı adaylığına odaklanan stratejisi, seçmen tabanındaki parçalı yapıyı yönetmekte yetersiz kalmış ve sandık başarısızlığıyla sonuçlanmıştır (Bozyel, 2023). Bu süreç, CHP'nin koalisyon yönetimi ve seçim ittifakları konusundaki zaaflarını da görünür kılmıştır.

Kılıçdaroğlu'nun liderliğine yönelik tartışmalar, 2023 sonrasında parti içinde yönetsel bir krize dönüşmüş ve özellikle genç kanat tarafından liderlik değişimi talepleri

yoğunlaşmıştır. Buna rağmen, CHP'nin 2024 yerel seçimlerine hazırlık sürecinde büyükşehir belediyelerindeki icraatlarını öne çıkaran bir söylem benimsemesi, seçmen nezdindeki yerel yönetim güvenilirliğini sürdürme çabası olarak okunabilir (Turan, 2024: 68). Ayrıca, parti içinde kadın aday kotası ve katılımcı aday belirleme mekanizmaları gibi demokratikleşme adımları, uzun vadeli bir siyasal dönüşümün sinyallerini vermektedir (Kiriş & Gül, 2010: 200).

Türkiye siyasetinde muhalefetin ana aktörü olarak CHP, 2024 itibarıyla hem iç yenilenme hem de toplumsal tabanını genişletme stratejileri arasında denge kurma mücadelesi vermektedir. Ancak, yerel yönetimlerdeki başarı ile ulusal ölçekteki performans arasındaki makasın kapatılamaması, partinin geleceği açısından temel bir çelişki olarak öne çıkmaktadır.

CHP, Türkiye'nin en köklü siyasi partisi olarak kuruluşundan günümüze kadar çeşitli evrelerden geçmiş, ideolojik ve yapısal dönüşümler yaşamıştır. Tek parti döneminden çok partili hayata, darbe süreçlerinden günümüz siyasi dinamiklerine kadar geniş bir yelpazede etkinlik göstermiştir. Bugün itibarıyla CHP, muhalefetteki en büyük parti olarak, özellikle demokratik reformlar, sosyal adalet ve özgürlükler konusunda etkin bir rol oynamayı sürdürmektedir.

3.2. Kılıçdaroğlu ve CHP: Liderlik, Örgütsel Dönüşüm ve Siyasi Stratejilerin Evrimi

Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010'da CHP Genel Başkanı olması, Türk siyasi tarihinde hem partinin iç dinamikleri hem de ulusal siyaset açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Zürcher, 2004: 290). Bu dönüşüm, Panebianco'nun (1988) "parti örgütlenme modelleri" teorisi bağlamında incelendiğinde, CHP'nin merkezîyetçi yapıdan sivil toplumla bütünleşen bir modele evrildiği görülmektedir. Panebianco'ya göre, partilerin tarihsel süreçteki örgütsel değişimleri, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle şekillenir (Panebianco, 1988: 112). Kılıçdaroğlu döneminde CHP'nin benimsediği bu yeni strateji, katılımcı demokrasi anlayışını ön plana çıkarmış ve parti içi karar alma mekanizmalarını daha şeffaf hale getirmiştir.

Bu süreçte, CHP'nin geleneksel seçmen tabanının yanı sıra kentli, genç ve farklı sosyo-ekonomik kesimlere ulaşma çabası dikkat çekmektedir. Özellikle 2010 sonrası Türkiye siyasetinde yaşanan kutuplaşma, CHP'nin toplumsal ittifaklar kurma stratejisini daha da

önemli kılmıştır (Turan, 2024: 61). Panebianco'nun "kitle partisi" ve "seçmen odaklı parti" ayrımına bakıldığında, Kılıçdaroğlu'nun CHP'yi her iki modelin unsurlarını harmanlayan bir yapıya kavuşturduğu söylenebilir. Bir yandan taban örgütlenmesini güçlendirirken, diğer yandan medya ve sosyal ağlar üzerinden doğrudan seçmenle iletişim kurma yöntemlerini benimsemiştir.

Ancak bu dönüşümün CHP içinde bazı gerilimlere yol açtığı da gözlemlenmiştir. Geleneksel CHP'liler ile yeni siyaset anlayışını savunanlar arasındaki ideolojik ayrışmalar, partinin örgütsel bütünlüğünü sınavan bir faktör olmuştur (Kaldırımoglu Türkoğlu, 2023: 245). Panebianco'nun vurguladığı gibi, partilerin kurumsal kimliklerini değiştirme süreçleri, iç çekişmeleri ve liderlik otoritesini test eden bir sınav niteliği taşır (Panebianco, 1988: 145). Kılıçdaroğlu'nun liderliği, bu anlamda hem reformist bir hamle hem de parti içi dengeleri koruma çabası olarak değerlendirilebilir.

Max Weber'in otorite tipleri çerçevesinde Kılıçdaroğlu liderliği, "rasyonel-hukuki" otorite ile "karizmatik" öğelerin ilginç bir bileşimi olarak görülebilir (Weber, 1978: 215). TÜİK ve Sosyal Sigortalar Kurumu'ndaki bürokratik geçmişi, liderlik tarzına teknik ve pragmatik bir karakter kazandırmıştır. Ancak 2013 Gezi Parkı protestoları ve 2017 "Adalet Yürüyüşü" gibi eylemlerde sergilediği performans, liderliğin karizmatik boyutunu güçlendirmiştir (Kaldırımoglu Türkoğlu, 2023: 157). Parti içi muhalefet açısından bakıldığında, Kılıçdaroğlu'nun reformları CHP'nin geleneksel "ulusalcı kanadı" ile önemli gerilimler yaratmıştır. 2014'teki "İkinci Grup" tartışmaları, Katz ve Mair'in (1995: 15) "kartel partisi" kavramıyla açıklanabilecek merkeziyetçi eğilimleri ortaya koymuştur.

Kılıçdaroğlu döneminde CHP, Batı Avrupa sosyal demokrasilerinde görülen "üçüncü yol" arayışlarına benzer bir ideolojik dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde toplumsal haklar alanında LGBTİ+ hakları ve kadın kotası gibi konular parti programına dahil edilmiştir. Ayrıca Kürt sorununda geleneksel "üniter devlet" vurgusundan "demokratik çözüm" söylemine doğru bir evrim gözlemlenmiştir. Bir diğer önemli dönüşüm, ön seçimlerin yaygınlaştırılması ve gençlik örgütlenmelerinin güçlendirilmesi gibi demokratikleşme adımlarında kendini göstermiştir. Ancak, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapısının özgün koşulları bu dönüşümün sınırlarını belirlemiştir.

Bu dönüşüm süreci, partinin seçim performansı üzerinde doğrudan etkiler yaratmıştır. 2011 genel seçimlerinde %25 oy oranıyla sınırlı bir başarı elde edilmiş (Zürcher, 2004:

310), ancak 2019 yerel seçim zaferi, İYİ Parti ve HDP ile kurulan taktiksel ittifaklar, kentsel dönüşüm ve çevre politikaları gibi ortak söylemler sayesinde mümkün olmuştur. Fakat İmamoğlu ve Yavaş'ın karizmatik aday profillerinin, Kılıçdaroğlu'nun ulusal ölçekteki liderlik tarzıyla örtüşmediği, 2023 genel seçim sonuçlarında daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum, bir tür liderlik ve seçmen uyumsuzluğuna işaret etmektedir. Devletçi refleks, Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP'de (2013-2023) üç aşamalı bir evrim geçirmiştir. İlk dönem (2015 öncesi), partinin geleneksel "ulusalcı çizgi"sinin hakim olduğu; terörle mücadele söyleminin, Kürt meselesinin demokratik boyutlarını gölgelediği bir evreyi kapsamaktadır. Ancak 2015-2018 döneminde, HDP'nin meclise girişi ve çözüm sürecinin toplumsal etkileriyle birlikte, CHP'nin "demokratik çözüm" vurgusunu güçlendirdiği gözlemlenmiştir. Bu süreçte, TBMM Komisyon Raporları'nda (2021: 34) kayıt altına alınan tartışmalar, partinin "anayasal vatandaşlık" temelinde, ancak devletin üniter yapısını koruyan bir uzlaşma arayışını yansıtmaktadır.

2019 sonrasında ise stratejik bir paradigma kayması yaşanmış ve CHP, İmamoğlu ile Yavaş'ın kazandığı büyükşehirler üzerinden "yerel yönetimler vasıtasıyla diyalog" modelini benimsemiştir. Özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu ilçelerde geliştirilen sosyal projeler, partinin "hizmet siyaseti" ile kimlik taleplerini dengelemeye çalıştığı hibrit bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ancak bu çabalar çoğunlukla seçim odaklı stratejiler olarak kalmıştır.

Bu çerçevede, Kılıçdaroğlu dönemi CHP'sinin Kürt politikası; "devlet partisi" kimliğinden sıyrılma çabasıyla tutarlı olmakla birlikte (Kaldırımoglu Türkoğlu, 2023: 255), tarihsel kökleri olan ideolojik çekinceleri tamamen aşamadığı için "kontrollü reformizm" olarak nitelendirilebilir. TBMM tutanaklarındaki (2023/567) "eşit vatandaşlık" vurgularına rağmen, özerklik tartışmalarına mesafeli duruş, partinin dönüşümünün sınırlarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Kılıçdaroğlu'nun 2010-2023 yılları arasındaki CHP genel başkanlığı dönemi, partinin pek çok paradoksla yüzleştiği bir süreç olmuştur. Sosyal demokrat kimlik ile ulusalcı söylem arasındaki ideolojik belirsizlik, özellikle Kürt meselesi ve laiklik politikalarında net bir tutum eksikliğine yol açmıştır. Kılıçdaroğlu'nun liderlik tarzının, partinin geleneksel tabanını koruma ile yeni seçmen kitlelerine ulaşma çabası arasındaki dengeyi sağlamakta zorlandığı görülmektedir. 2015-2023 arasındaki seçim başarısızlıkları ise parti içinde ciddi bir özeleştiri ve örgütsel huzursuzluk sürecini

beraberinde getirmiştir. CHP'nin bu dönemde yaşadığı temel kriz, merkez sol bir parti olarak kalkınmacı söylemlerle ulusal güvenlikçi politikalar arasında sıkışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sıkışmışlık, 2017 anayasa referandumu sürecindeki belirsizlikten, 2023 seçimlerindeki "altılı masa" ittifakının ideolojik uyumsuzluğuna kadar uzanan bir dizi örnekle somutlaşmış; kısa vadeli seçim kazanımları sağlansa da partinin uzun vadeli ideolojik kimliğini aşındırdığı görülmektedir.

3.3. Kemal Kılıçdaroğlu'nun Siyaset Stratejisi: Sol Popülizm

Türkiye siyasi tarihinde muhalefet stratejileri, iktidar-muhalefet ilişkilerinin dinamikleri bağlamında sürekli bir dönüşüm geçirmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı olmasıyla birlikte parti, geleneksel seküler-Kemalist söylemden daha kapsayıcı bir sol popülist söyleme evrilmiştir.

Popülizm, siyaset bilimi literatüründe "halk" ve "seçkinler" arasındaki karşıtlık üzerinden tanımlanan bir söylem stratejisidir. Sol popülizm ise bu ayrımı ekonomik eşitsizlikler ve sosyal adalet vurgusuyla birleştirir. Kılıçdaroğlu'nun CHP'si, bu bağlamda yoksulluk ve adaletsizlik söylemiyle ekonomik eşitsizliği merkeze alan bir dil, halkın gerçek temsilcisi iddiasıyla iktidar karşıtlığı, yolsuzlukla mücadele gibi ahlaki bir üstünlük söylemi geliştirmiştir (Altunoğlu, 2014: 46). Bu strateji, CHP'nin geleneksel Kemalist seçmenin ötesinde kent yoksulları ve gençler gibi yeni kesimlere ulaşma çabasıyla örtüşmektedir. Kılıçdaroğlu'nun 2010'larda kullandığı "Biz %99'uz" söylemi, Laclau'nun (2005) popülizm teorisi bağlamında analiz edilebilecek stratejik bir siyasi anlatıydı. Bu söylem, "ayrıcalıklı azınlık" (AK Parti) ve "mağdur çoğunluk" (halk) karşıtlığı üzerinden, Gezi Protestoları gibi heterojen muhalefet gruplarını ortak bir kimlikte birleştirmeyi amaçladı (CHP, 2013). Laclau'nun "boş gösteren" kavramına uygun şekilde, "halk" terimi farklı toplumsal kesimlerin taleplerini kapsayacak esnek bir çerçeve sundu. Kılıçdaroğlu Gezi Parkı Eylemleri sonrasında yaptığı Grup Toplantısı Konuşmasına bakıldığında bu farklı siyasi görüşe sahip yurttaşların her birine eşit mesafede olduğunu şöyle dile getirir:

"Ak Parti'ye oy veren yüzde 49 yurttaş bizim yurttaşımız, biz onları da seviyoruz, onların da bizim başımızın üstünde yeri var. Onlar bu ülkenin onurlu insanları. Elbette ki siyasi görüşü olur. Herkes şu veya bu gerekçeyle bir partiye oy verebilir; ayrıştırmak değil, bölmek değil, birleştirmek gerekiyor. ..“Ayyaş, çapulcu” bu lafları kimse kullanamaz. Bu ülkenin her bireyi onurlu bir vatandaşdır. Her bireyine saygı

göstermek durumundayız. Kimliği ne olursa olsun, eğitim düzeyi ne olursa olsun, inancı ne olursa olsun, rengi ne olursa olsun bu ülkede yaşıyorsa benim kardeşimdir, benim başımın üstünde yeri var, ona her zaman saygı duyacağım ben.” (CHP, 2013)

Ancak bu popülist stratejinin bazı nedenlerden dolayı sınırlı kaldığı değerlendirilebilir. Birinci neden, içsel çelişkiler olarak ifade edilebilir. Özellikle Kürt meselesi gibi hassas konularda ulusalcı ve liberal kanatlar arasındaki gerilimin, tutarlı bir “halk” tanımını oluşturmayı güçleştirdiği görülmektedir. Partinin mevcut siyasal tabanı ile ulaşmayı hedeflediği siyasal kitle arasındaki uyumsuzluğun, bu stratejinin etkinliğini sınırlandırmış olabileceği düşünülebilir. İkinci neden ise örgütsel katılık olarak tanımlanabilir. Örneğin, CHP’nin merkeziyetçi yapısının, sokaktaki popülist enerjiyi kurumsal siyasete dönüştürmede yeterince esnek davranmadığı ileri sürülebilir. Parti içinde ise, yerleşik siyasal rejim anlayışının, yeniliğin kendisine uyum sağlaması gerektiği yönünde bir beklenti taşıdığı gözlemlenmektedir. Böyle bir tutumun, özellikle popülist siyaset koşulları altında sürdürülebilir bir siyasal politika oluşturmayı zorlaştırmış olabileceği söylenebilir. Sonuç olarak, bu söylemin geçici bir mobilizasyon sağladığı, ancak kalıcı bir hegemonya oluşturmakta sınırlı kaldığı değerlendirilebilir.

CHP’nin örgütsel dönüşümü ve liderlik dinamiklerinin yanı sıra, Kılıçdaroğlu’nun muhalefet dilinde ortaya çıkan zorluklar da siyasal süreci şekillendirmektedir. Kılıçdaroğlu’nun “Saray Yolsuzluğu” ve “Hırsızlar İktidarı” gibi söylemleri, Mouffe’un (2018) düalist siyaset teorisindeki “biz/onlar” ayrımını somutlaştırmakta olup, siyasal mücadeleyi iktidarın ahlaki meşruiyetini hedef alan bir düzleme taşımıştır. Ancak bu retorik stratejinin iki temel sınırlaması olduğu değerlendirilebilir. Birincisi, ahlaki suçlamaların mevcut iktidar seçmeni arasında savunma refleksi oluşturma riski, çünkü iktidar partisi bu söylemlerle siyasal kazanımlar elde etmiş ve böylece savunduğu tabanı harekete geçirmiştir. İkincisi, program eksikliğidir; eleştirel söylemin alternatif bir siyasal vizyon inşasını gölgelemesi nedeniyle, Kılıçdaroğlu’nun stratejisinin bir noktada tıkanma ihtimali bulunmaktadır. Bu bağlamda, yürütülen siyaset daha çok iktidarı eleştirme üzerine kurulmuş ve bu durum partinin muhalefet konumunu zedeleyici etkiler doğurmuştur. Sonuç olarak, bu yaklaşım hegemonik mücadelede etkili bir araç olmasına rağmen, Türkiye’nin derin siyasal kutuplaşması ve sağ-sol blokların sert ayrışması nedeniyle dönüştürücü gücünün sınırlı kaldığı ileri sürülebilir.

Önceki analizlerde Kılıçdaroğlu'nun muhalefet stratejisinin sınırlılıkları ele alınmıştı. Buna ek olarak, sol popülizmin taşıdığı yapısal çelişkiler de dikkate değerdir. Kılıçdaroğlu'nun sol popülizminin bazı yapısal çelişkiler barındırdığı değerlendirilebilir. Birincisi, Kemalist miras ile popülist söylem arasında var olan gerilimin belirginliği dikkat çekmektedir. Geleneksel CHP seçmeni ile yeni hedeflenen kitleler arasında denge kurmanın zorlukları mevcuttur; çünkü yaklaşık on yıl önce, Kılıçdaroğlu'nun ulaşmayı hedeflediği kitleye karşı geleneksel seçmenler farklı bir siyasi tutum sergilemişlerdir. Bu durum, hem mevcut seçmen tabanında bir huzursuzluğa hem de hedeflenen kitlede kafa karışıklığına yol açabilir. İkincisi, kurumsal muhalefetin sınırlılığıdır. Mevcut iktidar partisinin medya üzerindeki güçlü hegemonyası, muhalif hareketlerin topluma ulaşmasını zorlaştırmakta; zira muhalefetin alternatif iletişim kanalları sınırlı kalmaktadır. Popülist söylemin en etkili iletişim aracı olan medya alanının büyük ölçüde karşı partinin kontrolünde olması, Kılıçdaroğlu'nun siyasetini olumsuz yönde etkilemiştir. Son olarak, 2023 seçimlerindeki başarısızlık, Türkiye'de sol popülizmin etkinliği konusunda bazı soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştur. Bu başarısızlık, sol popülist anlayışın Türkiye siyasetinde tutunma çabalarının önemli bir denemesi olarak görülmekle birlikte, olumsuz sonuçları hem halk hem de siyasetçiler nezdinde sol popülünün konumuna dair şüphelerin artmasına katkı sağlamıştır. Bu durum, muhalefete ve sol popülist söylemlere güvenen seçmenlerin güveninde sarsılmalar yaşandığını düşündürmektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu döneminde CHP'nin sol popülist söylemle Türkiye siyasetinde yeni bir muhalefet dili oluşturma yönünde çaba gösterdiği söylenebilir. Ancak bu stratejinin etkisinin, partinin içsel ideolojik gerilimleri ile iktidarın medya ve siyaset alanındaki hegemonik konumu gibi faktörlerden etkilendiği görülür. Sol popülizmin Türkiye'deki geleceğinin, CHP'nin toplumsal tabanını genişletme kapasitesi ve iktidar karşıtı söylemlerini kurumsal düzeyde sürdürülebilir kılabilme becerisiyle yakından ilişkili olduğu düşünülebilir.

3.4. Kemal Kılıçdaroğlu Dönemi CHP'si Kürt Sorununa Yaklaşım

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kuruluşundan itibaren Türkiye siyasetinde merkezîyetçi ve ulusalcı çizgisiyle öne çıkan bir aktör olarak, Kürt meselesine yaklaşımında da uzun yıllar boyunca bu ideolojik tutumun izlerini taşımıştır (Güney, 2011, s: 59-60). Özellikle tekçi ulus-devlet anlayışının kurucu partisi olma rolü, CHP'nin etnik, kültürel ve dilsel

çoğulluk taleplerine mesafeli durmasına neden olmuştur (Zürcher, 2004: 310). Ancak 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlık görevine gelmesiyle birlikte, partinin bu meseleye dair yaklaşımında önemli bir dönüşüm süreci gözlemlenmiştir (Tosun, 2014).

Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP, Kürt sorununun yalnızca güvenlik eksenli bir mesele değil, aynı zamanda temel bir demokratikleşme sorunu olduğu yönündeki söylemi benimsemeye başlamıştır. Bu çerçevede parti, eşit yurttaşlık ilkesine dayalı hak temelli bir yaklaşımı ön plana çıkarmış; yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün genişletilmesi gibi reform başlıklarını Kürt meselesinin çözümüne dair politikalarında merkezî hale getirmiştir. Bu söylemsel ve politik dönüşüm, CHP'nin tarihsel çizgisiyle kıyaslandığında dikkat çekici bir kırılmaya işaret etmekte ve partinin sadece Kürt meselesine değil, genel olarak Türkiye'nin demokratikleşme sürecine dair pozisyonunun da yeniden tanımlandığını göstermektedir.

Kemalist ideolojinin kurucu partisi olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), uzun yıllar boyunca Türkiye'nin etnik meselelerine, özellikle de Kürt sorununa, üniter devlet yapısını korumaya yönelik merkeziyetçi ve ulusalcı bir perspektiften yaklaşmıştır. Bu tarihsel konumlanış, partinin Kürt meselesini büyük ölçüde güvenlik odaklı bir çerçevede değerlendirmesine yol açmış; kültürel haklar, kimlik talepleri ve yerel özerklik gibi konular uzun süre CHP gündeminin dışında kalmıştır (Zürcher, 2004: 310). Ancak 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlık görevine gelmesiyle birlikte, partinin bu konuya dair tutumunda gözle görülür bir değişim yaşanmıştır. Kılıçdaroğlu liderliğinde CHP, Kürt sorununu yalnızca bir güvenlik ve asayiş meselesi olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşme süreciyle doğrudan bağlantılı çok boyutlu bir sorun olarak ele almaya başlamıştır.

Bu doğrultuda, insan hakları, eşit yurttaşlık ve çoğulculuk gibi temel demokratik değerler parti söyleminde daha görünür hale gelirken; yerel yönetimlerin yetki ve kaynak bakımından güçlendirilmesi, kültürel hakların anayasal güvence altına alınması ve sosyal adaletin sağlanması gibi politika önerileri de parti programlarına dâhil edilmiştir. Bu dönüşüm, sadece CHP'nin Kürt meselesine yönelik yaklaşımında değil, aynı zamanda partinin genel siyasal vizyonunda da daha katılımcı, çoğulcu ve hak temelli bir yönelimin benimsendiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda Kılıçdaroğlu dönemi, CHP'nin tarihsel

pozisyonunu revize ederek daha kapsayıcı ve demokratik bir siyasal söylem geliştirdiği kritik bir evre olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Kürt meselesine yönelik tutumu, Türkiye'deki siyasal ve toplumsal dönüşümlerin etkisiyle zaman içerisinde çeşitli evrelerden geçmiştir. Parti, özellikle tek parti döneminde ve 1980 askeri darbesi sonrasında, ulus-devletin bütünlüğünü esas alan merkezîyetçi politikaları benimsediği ölçüde, Kürt kimliğini kamusal alanda tanımayan, çoğulculuğa mesafeli bir siyasal çizgi izlemiştir (Ahmad, 1994: 241). Bu dönemlerde CHP'nin söyleminde Kürt kimliğine dair herhangi bir tanıma ya da hak talebine yer verilmemiş, bunun yerine "bütün vatandaşların Türk olduğu" anlayışı üzerinden şekillenen bir yurttaşlık algısı öne çıkmıştır. Bu politik yaklaşım, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Kürt yurttaşlar nezdinde hem temsil sorununu derinleştirmiş hem de CHP'ye yönelik güven bunalımına yol açmıştır.

Bu tarihsel mirasın yarattığı kırılmaların, ilerleyen dönemlerde partinin bölge halkıyla kurduğu ilişkiler üzerinde etkili olduğu ve Kürt meselesine yönelik yapıcı çözümler üretme kapasitesini belli ölçüde sınırlandırdığı söylenebilir. Ancak 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa gelmesiyle birlikte, bu geleneksel yaklaşımın parti içinde daha fazla tartışılmaya başlandığı ve Kürt sorununa ilişkin politikalarda görece yeni bir yönelimin ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Kılıçdaroğlu liderliğinde CHP'nin, Kürtlerin kimlik taleplerini reddetmekten ziyade bu talepleri demokratikleşme süreci çerçevesinde ele almaya daha yakın bir yaklaşım benimsediği söylenebilir. Bu dönemde, kültürel hakların tanınmasını önceleyen daha kapsayıcı bir perspektife yönelme eğiliminin güç kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede, bölgeye yönelik dışlayıcı dilin aşamalı olarak terk edilmeye çalışıldığı, Kürt yurttaşların siyasal ve kültürel temsiline olanak sağlayabilecek reformların gündeme getirildiği ve partinin geçmişteki katı ulusalcı reflekslerinden mesafelenme arayışında olduğu değerlendirilebilir (Turan, 2024: 60; Altunoğlu, 2014: 84). Kılıçdaroğlu'nun bu değişimi yalnızca söylemsel bir dönüşümle sınırlı bırakmadığı; saha ziyaretleri, bölge temsilcileriyle yürütülen istişareler ve parti programına yansıyan bazı yenilikler aracılığıyla bu politikayı kurumsallaştırma yönünde adımlar atmaya çalıştığı da gözlemlenmektedir.

Kılıçdaroğlu'nun bu söylemsel ve kurumsal açılımlarının, partinin Kürt meselesine yaklaşımında daha derin bir perspektif geliştirme çabasının bir yansıması olduğu da

söylenebilir. Bu doğrultuda, Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) liderliğinde benimsediği politik vizyonun, Kürt meselesine ilişkin tarihsel olarak güvenlik eksenli çerçevenin ötesine geçmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu yaklaşım, sorunu yalnızca bir güvenlik meselesi olarak değil; aynı zamanda ekonomik kalkınma, demokratik hakların genişletilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması gibi çok boyutlu unsurlar üzerinden ele alma eğilimi taşımaktadır. Böylece Kılıçdaroğlu döneminde Kürt meselesine yönelik daha bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesine yönelik bir çaba ortaya konulmuştur.

Kılıçdaroğlu'nun bu perspektifi, hem parti politikalarının hem de kamuoyunun Kürt meselesine dair algısında belirli bir değişime neden olmuş; özellikle Kürt seçmen nezdinde umut vadeden bir açılım olarak algılanmıştır. Bu dönüşümün ilk adımı, CHP'nin "eşit yurttaşlık" ilkesini merkeze alarak, tüm yurttaşların kimlik farkı gözetilmeksizin anayasal düzeyde eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmasıyla başlamıştır. Parti, bu doğrultuda Kürt yurttaşların taleplerine duyarlı bir tutum sergileyerek, insan haklarını önceleyen yasal düzenlemelere destek vermeye açık bir pozisyon almıştır (Altunoğlu, 2014: 184).

İkinci olarak, CHP'nin merkezîyetçi devlet yapısına dair tutumunda da dikkat çekici bir esneklik gözlemlenmiştir. Parti, Türkiye'nin üniter yapısını koruma yönündeki temel ilkesini muhafaza etmekle birlikte, yerel yönetimlerin yetki ve kaynak açısından güçlendirilmesini savunarak bölgesel yönetim kapasitesini artırma eğilimi göstermiştir (Turan, 2024: 66). Bu sayede CHP, hem merkezi otoriteyi tamamen zayıflatmadan hem de yerel aktörlerin siyasal temsil ve katılım kapasitelerini artırarak daha katılımcı bir yönetim anlayışı geliştirmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Üçüncü olarak, anadil ve kültürel haklar meselesinde de partinin daha önceki dönemlerdeki katı ulusalcı çizgiden farklı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. CHP, Kürtçenin eğitim alanında ve kamusal hayatta kullanılmasına yönelik belirli açılımlar önermiş, ancak resmi dilin yalnızca Türkçe olması gerektiği yönündeki anayasal normun korunmasına da özel önem atfetmiştir (CHP, 2019: 8-9). Bu tutum parti tabanında bazı tereddütlere yol açsa da, anadil meselesinin ana muhalefet partisi tarafından siyasal gündeme taşınması, Kürt seçmen kitlesi tarafından önemli ve olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.

Son olarak, CHP'nin bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik politikaları da partinin Kürt sorununa yaklaşımında yaşanan dönüşümün bir diğer önemli göstergesidir. Parti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki yapısal eşitsizliklerin ve ekonomik geri kalmışlığın Kürt meselesini derinleştiren başlıca unsurlardan biri olduğunu vurgulamış ve bu nedenle bölgeye özgü teşvikler, yatırımlar ve istihdam projeleri önermiştir (Şen & Altın, 2019: 452). Her ne kadar bu söylem iktidar partisi tarafından uzun süredir kullanılmakta olsa da, muhalefet cephesinden yükselen benzer bir söylemin Kürt seçmen nezdinde dikkate değer bir yankı uyandırdığı gözlemlenmiştir. Tüm bu politika değişimleri, CHP'nin Kürt meselesine dair tarihsel pozisyonunu revize etme çabasının çok boyutlu bir yeniden yapılanmaya işaret ettiğini göstermektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığında CHP, Kürt seçmenle doğrudan iletişim kurmayı hedefleyen yeni politik stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejiler, CHP'nin geçmişte Kürt seçmenden aldığı sınırlı desteği artırma arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 2018 genel seçimlerinde Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) güçlü olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde düşük oy oranlarına ulaşan CHP, bu bölgelerdeki siyasal temsiliyetini artırmak ve Kürt seçmenle bağ kurmak amacıyla daha kapsayıcı bir söylem ve politika seti benimsemiştir. Bu değişimin en somut sonuçlarından biri, 2019 yerel seçimlerinde görülmüştür (Bezci, 2019). CHP, İstanbul ve Ankara gibi kritik büyükşehirleri kazanırken, HDP seçmeninin dolaylı desteği belirleyici bir rol oynamıştır.

CHP, bu süreçte HDP ile açık bir ittifak kurmaktan kaçınmış, ancak "sessiz ittifak" olarak nitelendirilebilecek bir strateji izlemiştir. Parti, HDP tabanını doğrudan hedefleyen söylemlerden uzak dururken, aynı zamanda Kürt seçmenin hassasiyetlerini gözetken bir siyasal dil geliştirmiştir. Bu yaklaşım, Kürt seçmenin desteğini almayı amaçlayan ancak milliyetçi seçmeni yabancılaştırmamak adına dikkatli biçimde yürütülen stratejik bir denge politikasıdır (Bezci, 2019). Böylece CHP, seçim kazanma potansiyelini artırırken, aynı zamanda Kürt meselesinde daha kapsayıcı ve demokratik bir çizgi izlediği mesajının verildiği görülür.

Öte yandan, 2013–2015 yılları arasında Ak Parti hükümeti tarafından yürütülen çözüm süreci, CHP tarafından eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Kılıçdaroğlu, sürecin meşruiyetinin ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altında sağlanabileceğini ifade ederek, yürütülen müzakerelerin şeffaflıktan uzak ve demokratik

denetimden yoksun olduğuna dikkat çekmiştir. CHP, çözüm sürecine doğrudan taraf olmamış; ancak çatışmasızlık ortamının korunması ve barışçıl çözüm yollarının benimsenmesi gerektiğini savunmuştur (T24, 2013). Bu bağlamda, CHP'nin tavrı ne tamamen dışlayıcı ne de doğrudan katılımcı olmuş; daha çok sürecin yöntemine ve uygulama biçimine yönelik kurumsal eleştiriler çerçevesinde şekillenmiştir. Parti, silahsızlanma ve demokratikleşme temelli çözüm yollarının önemine vurgu yaparken, bu sürecin anayasal sınırlar içinde ve parlamenter denetim mekanizmalarıyla yürütülmesinin gerekliliğini savunmuştur.

Kemal Kılıçdaroğlu liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), Kürt meselesine ilişkin söylemini yeniden yapılandırma yönünde bazı adımlar attığı söylenebilir. Bu süreçte parti, uzun yıllar boyunca benimsediği merkezîyetçi ve güvenlik odaklı yaklaşımdan kademeli olarak uzaklaşmaya çalışmış ve eşit yurttaşlık, demokratikleşme, kültürel haklar ile ekonomik kalkınma temelinde daha kapsayıcı bir politika seti geliştirmeyi amaçlamış gibi görünmektedir. Bu yönelim, özellikle Kürt meselesini yalnızca bir güvenlik sorunu olarak değil, aynı zamanda bir hak ve temsil meselesi olarak değerlendirme eğilimini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu politik açılımların, parti içinde yer alan ulusalcı kanadın zaman zaman direnç göstermesi ve geniş seçmen tabanının bazı hassasiyetleri nedeniyle sınırlı bir etki yarattığı düşünülebilir.

CHP'nin Kürt meselesinde daha reformcu bir çizgi benimsemeye çalıştığı söylenebilir. Ancak bu süreçte Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile mesafeli bir ilişki kurması, partinin bu alandaki stratejik yaklaşımını zaman zaman karmaşık bir görünüme büründürmüştür. Kılıçdaroğlu'nun, HDP ile açık bir ittifaka girmeksizin Kürt seçmenin desteğini kazanmayı hedefleyen dolaylı bir strateji izlediği anlaşılmaktadır. Bu stratejinin, bir yandan partinin milliyetçi ve muhafazakâr seçmen tabanını koruma arayışıyla bağlantılı olabileceği, diğer yandan ise Kürt seçmen nezdinde partinin güvenilirliğini sınırlayabilecek bir unsur olarak algılanabileceği değerlendirilmektedir. CHP'nin Kürt meselesine yönelik söylemi ve tutumu, bazı çevreler tarafından muğlak ya da yeterince cesur bulunmamış olabilir; bu nedenle Kürt seçmenin bir bölümünün partinin yaklaşımına temkinli bir mesafe ile yaklaştığı söylenebilir.

Kürt seçmenin, özellikle görünürlük ve temsil arayışı açısından CHP'den daha net ve kapsayıcı adımlar beklediği ifade edilebilir. Ancak partinin bu beklentileri tam olarak karşılayamadığı ve bu durumun Kürt seçmenin CHP'ye yönelik mesafeli tutumunu

sürdürmesine katkı sağladığı düşünülebilir. Kürt seçmenin bu süreçte CHP'ye karşı temkinli ve zaman zaman eleştirel bir yaklaşım geliştirdiği de değerlendirilmektedir. Her ne kadar CHP, 2019 yerel seçimlerinde Kürt seçmenin dolaylı desteğiyle İstanbul, Ankara ve Adana gibi kritik büyükşehirlerde önemli başarılar elde etmiş olsa da, bu desteğin daha çok iktidar karşıtı stratejik bir tercih çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Bu bağlamda, Kürt seçmenin kendisini bu süreçte “gizli ortak” olarak tanımladığı ve seçim sonuçlarında oynadığı belirleyici rolü kamuoyuna zaman zaman hatırlattığı da gözlemlenmektedir.

3.5. Kemal Kılıçdaroğlu'nun Kürt Sorununa Yaklaşımı: Diyalog ve Çözüm

Arayışları

Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanlığına seçilmesi, partinin geleneksel siyasal pozisyonlarında belirgin bir dönüşüm sürecinin başlangıcını temsil etmektedir. CHP, Cumhuriyet'in kurucu partisi olarak uzun yıllar boyunca devletin resmi ideolojisiyle örtüşen bir çizgide konumlanmış; Türk milliyetçiliği, üniter devlet anlayışı ve merkezîyetçilik gibi ilkeleri ön planda tutmuştur (Zürcher, 2004: 310; Güzel, 2019: 521). Bu tarihsel bağlam, partinin Kürt sorununa yönelik yaklaşımını da şekillendirmiştir. Özellikle Kürt kimliği, güvenlik eksenli politikalarla ilişkilendirilmiş ve kültürel hak talepleri çeşitli düzeylerde görmezden gelinmiştir (Ertürk, 2014: 99). Dolayısıyla, CHP'nin geleneksel çizgisi içinde Kürt meselesine yönelik bir demokratikleşme perspektifinden ziyade, devletin birliğini ve bütünlüğünü önceleyen bir anlayış hâkim olmuştur.

Ancak bu geleneksel yaklaşım, zamanla parti içinde eleştirilmiş ve değişim taleplerini gündeme getirmiştir. Nitekim Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde partinin söyleminde kademeli bir farklılaşma gözlemlenmiştir. Bu yeni yaklaşım, Kürt meselesini bir güvenlik sorunu olmanın ötesinde; sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla birlikte değerlendiren daha bütüncül bir çerçeveye doğru evrilmiştir (Ertürk, 2014: 103; Türkoğlu, 2023: 186-189).

Bu dönüşüm, partinin resmi belgelerinde, liderlik düzeyindeki söylemlerde ve çeşitli sivil toplum teması içeren etkinliklerde açıkça izlenebilir hale gelmiştir. Özellikle 2015 yılında yayımlanan "22 Soru 22 Cevap" belgesi, CHP'nin Kürt sorununa yaklaşımında önemli bir eşik olarak değerlendirilmektedir. Bu belgede, "Kürt sorununun varlığı" açıkça kabul edilmekte, çözüm için anayasal vatandaşlık, kültürel haklar, ekonomik kalkınma ve

demokratikleşme gibi unsurlar önerilmektedir. Bunun yanında, "terörle mücadele"nin gerekliliği vurgulanmakla birlikte, kalıcı çözüm için siyasal ve toplumsal yolların zorunluluğu dile getirilmektedir (CHP, 2015). Belge, bir yandan partinin klasik üniter devlet hassasiyetlerini sürdürürken, diğer yandan Kürtlerin kimlik taleplerine ilişkin daha yumuşak ve reformist bir dilin benimsenmesini içermektedir. Bu yönüyle, hem partinin geleneksel seçmenini hem de demokratikleşme taleplerini dillendiren geniş toplumsal kesimleri dengelemeyi amaçlayan bir siyasi söylem stratejisi izlenmiştir (Türkoğlu, 2023: 187).

Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP'nin Kürt meselesine yönelik söyleminde yaşanan bu değişim, yalnızca belgelerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda HDP ile kurulan temaslar ve kamuoyuna açık konuşmalarda da somutlaşmıştır. 20 Mart 2023'te gerçekleşen HDP ziyareti, partinin Kürt siyasi hareketiyle doğrudan temas kurmaya açık olduğunu göstermiştir (Anadolu Ajansı, 2023). Bu ziyaretin, 2023 seçimlerine yönelik muhalefet bloğu oluşturma çabalarının bir parçası olmasının ötesinde, CHP'nin demokratikleşme yönündeki stratejik vizyonunun da bir uzantısı olduğu değerlendirilmektedir (DİTAM, 2022).

Kılıçdaroğlu'nun bu meselenin çözümüne dair attığı bir diğer adım ise DİTAM tarafından düzenlenen "Tigris Diyalogları" adlı etkinliğe katılımıdır. 2021 yılının Temmuz ayında Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) tarafından Diyarbakır'da düzenlenen "Tigris Diyalogları" adlı etkinlik, Türkiye'nin temel toplumsal ve siyasal meselelerine ilişkin diyalog zeminleri oluşturmayı amaçlayan bir platform niteliği taşımaktadır. Farklı toplumsal kesimlerden kanaat önderlerini, siyasetçileri, akademisyenleri ve sivil toplum temsilcilerini bir araya getiren bu toplantılar, özellikle Kürt meselesi bağlamında barışçıl çözüm ve demokratikleşme ekseninde fikir alışverişine zemin hazırlamaktadır (DİTAM, 2021: 6). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun bu etkinlik kapsamında yaptığı konuşmalar, partinin geleneksel devletçi söylemini aşma yönündeki stratejik bir açılım olarak değerlendirilmiştir.

Etkinlikte Kılıçdaroğlu'nun yaptığı açıklamalar, CHP'nin Kürt meselesine ilişkin söyleminde gözlemlenen değişimi somutlaştıran önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Kılıçdaroğlu'nun eşit yurttaşlık vurgusu, Kürtçenin kamusal alanda kullanımıyla ilgili olumlu yaklaşımı ve bölgesel ekonomik adaletsizliklerin giderilmesine yönelik önerileri, onun bu meseleye reformist ve kapsayıcı bir bakış açısıyla yaklaştığını ortaya

koymaktadır (DİTAM, 2021, s: 7-17). Bu tutum ile CHP'nin kurumsal kimliğinde köklü bir kopuş yaratmaksızın, Türkiye'nin yapısal sorunlarından biri olan Kürt meselesine ilişkin daha çoğulcu, hak temelli ve diyalog yanlısı bir siyasal dil geliştirme çabasını yansıttığı görülür. Kılıçdaroğlu'nun bu yaklaşımı, aynı zamanda partinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde uzun yıllardır yaşadığı temsil krizini aşma yönünde sembolik ve stratejik bir adım olarak da değerlendirilmektedir.

Bu tür söylemsel ve sembolik açılımlar, CHP'nin liderlik düzeyinde şekillenen daha geniş bir ideolojik ve söylemsel değişimin parçası olarak değerlendirilebilir. Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde şekillenmeye başlayan “Yeni CHP” söylemi, partinin hem ideolojik hem de söylemsel düzeyde daha kapsayıcı ve çoğulcu bir çizgiye evrilmesini hedeflediği söylenebilir. Bu süreçte toplumsal taleplere duyarlılık, kimlik temelli sorunlara demokratik çözümler geliştirme ve sosyal adalet vurgusunu öne çıkarma yönelimleri belirginleştiği görülür. Özellikle Kürt meselesi bağlamında, CHP'nin tarihsel olarak dışlayıcı ve güvenlik eksenli tutumunun yerine, daha diyalogcu, hak temelli ve çoğulcu bir yaklaşımın inşası amaçlanmıştır (Türkoğlu, 2023, s: 94-95). Bu doğrultuda çeşitli somut adımlar da atılmış; 2015 yılında kamuoyuyla paylaşılan “22 Soru 22 Cevapta Kürt Sorunu” adlı broşür ile partinin bu meseleye ilişkin yaklaşımı sistematik bir biçimde ifade edilmiştir. Aynı şekilde, Kılıçdaroğlu'nun 2021 yılında Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi tarafından düzenlenen Tigris Diyalogları etkinliğine katılarak eşit yurttaşlık, dil hakları ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi gibi konularda reformist bir perspektif sunması, bu yeni yönelimin sembolik ve siyasal açıdan dikkat çekici örneklerinden biri olduğu ifade edilebilir. Bu tür açılımlar, hem CHP'nin geleneksel seçmen tabanını genişletme stratejisinin hem de Türkiye’de demokratikleşme ve toplumsal barış arayışlarına katkı sunma isteğinin somut yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Bu süreç içerisinde Kılıçdaroğlu, yalnızca söylem değil, muhatap kabul etme noktasında da önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Kılıçdaroğlu, Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile diyalog kurma noktasında önemli bir tutum değişikliği sergilemiştir. 2021’de yayımlanan bir belgeselde HDP’yi, Kürt sorununun çözümünde meşru bir muhatap olarak görmeye başladığını açıklamıştır. Bu açıklama, CHP’nin Kürt sorunu konusunda daha açık, kapsayıcı ve diyalog odaklı bir tutum geliştirmeye başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Cantak, 2021). Ayrıca, CHP Parti Programı’nda etnik kimliklerin tanınması ve yaşatılmasına yönelik somut politika önerilerine yer verilmiş,

devletin tüm vatandaşlara eşit davranması ve farklı etnik kimliklere saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır (CHP, 2018). Bu çerçevede, Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP'nin, Kürt sorununu, demokratikleşme ve toplumsal barışı güçlendirecek bir perspektiften ele aldığı söylenebilir.

Kılıçdaroğlu'nun 2022 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşmasında Kürt sorununun çözümüne dair beş temel ilke ortaya koyması, CHP'nin bu alandaki yaklaşımını daha da netleştirmiştir. Bu ilkeler arasında, sorunun çözümünün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) gerçekleştirilmesi gerektiği, çözüm sürecinin şeffaf bir biçimde yürütülmesi gerektiği ve halkın bu sürece dair bilgilendirilmesi gerektiği gibi demokratik değerler ön plana çıkmıştır. Kılıçdaroğlu, bu sürecin hiçbir gizli ajanda olmadan ve halktan gizli anlaşmalar yapılmadan yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kılıçdaroğlu, 2022). Bu söylem, CHP'nin Kürt meselesine dair yaklaşımındaki şeffaflık ve açıklık ilkesinin önemli bir yansıması olduğu görülür.

Kılıçdaroğlu'nun kayyum uygulamalarına karşı sergilediği tutum da, CHP'nin Kürt meselesine yönelik politikalarını şekillendiren önemli bir unsurdur. Kılıçdaroğlu, HDP'li belediyelere atanan kayyumları eleştirerek, yerel yönetimlerin halk iradesini yansıtması gerektiğini savunmuştur (CHP, 2023). Bu, CHP'nin yerel demokrasiye ve halkın iradesine verdiği önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda, CHP'nin Kürt meselesine dair tutumundaki dönüşüm, parti içindeki ideolojik sınırları aşarak, daha geniş bir demokratikleşme anlayışına dayanan bir siyasal dil geliştirmesine olanak sağladığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Kemal Kılıçdaroğlu liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kürt meselesine ilişkin söyleminde daha demokratik, kapsayıcı ve çözüm odaklı bir perspektif geliştirmeye yöneldiği gözlemlenmektedir. Bu yaklaşımın, partiye yönelik eleştirilerin yumuşamasına katkı sağlama ve daha geniş toplumsal kesimlerle iletişim kurma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu söylemsel dönüşüm, CHP'nin gelecekte Kürt meselesine dair daha fazla etkileşim ve çözüm arayışına girebileceğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, popülizmin ideolojik boyutları, liderlik ve medya ile etkileşimleri, demokrasiyle ilişkisi ve sağ/sol ayrımı çerçevesinde nasıl biçimlendiği teorik bir zemin üzerinden tartışılmış; bu teorik çerçeve, Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) liderliğinde yürüttüğü siyaset pratiği ve Kürt sorununa yaklaşımı bağlamında ampirik olarak sınanmıştır. Popülizm, genel kabul görmüş bir ideolojik omurgadan yoksun olmakla birlikte, “halk” ve “elit” arasındaki karşıtlık üzerine kurulu bir siyasal mantık olarak tanımlanmakta; farklı bağlamlarda, farklı ideolojik yönelimlerle biçimlenebilmektedir. Bu bağlamda tez, popülizmin hem demokratik katılımı teşvik edebilecek kapsayıcı yönlerine hem de çoğulculuğu tehdit edebilecek dışlayıcı potansiyeline dikkat çekmiştir.

Kılıçdaroğlu'nun CHP Genel Başkanlığı döneminde şekillenen siyasal çizgi, bu teorik çerçeveye birlikte ele alındığında, sol popülizmin Türkiye bağlamındaki özgün bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde CHP, tarihsel olarak sahip olduğu merkezî ve devletçi siyaset yapma biçiminden kademeli olarak uzaklaşmış; yerine daha katılımcı, çoğulcu ve kapsayıcı bir söylem geliştirme yönünde adımlar atmıştır. Bu dönüşüm yalnızca bir retorik değişimle sınırlı kalmamış, aynı zamanda pratikte, farklı kimlik gruplarına yönelik söylem repertuarının genişletilmesi ve toplumsal taleplere duyarlılık üzerinden yeni bir temsil siyaseti kurulması biçiminde tezahür etmiştir.

Kürt meselesi bu dönüşümün sınırdığı en kritik alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kılıçdaroğlu'nun bu meseleye ilişkin tutumu, üç ana ekseninde şekillenmektedir: kimlik temelli duyarlılık, stratejik kapsayıcılık ve demokratikleşme perspektifi. Kişisel kimliği nedeniyle Türkiye'deki kimlik temelli eşitsizliklere karşı daha derin bir empati geliştirdiği gözlenen Kılıçdaroğlu, bu empatiyi siyasal söylem düzeyine taşımış ve özellikle Kürt sorununun çözümüne ilişkin yaklaşımlarında belirli bir süreklilik ve tutarlılık sergilemiştir. Buna karşın, söylem düzeyinde geliştirilen kapsayıcı dilin ne ölçüde bir siyasal dönüşüme yol açtığı sorusu ise yanıtsız kalmaya devam etmektedir.

Öte yandan, Kılıçdaroğlu'nun bu meseleye dair pozisyonu sadece bir kimlik siyasetiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda daha geniş bir demokratikleşme vizyonunun parçası olarak inşa edilmiştir. Kürt sorununun bir etnik ya da güvenlik meselesi olmanın ötesinde, Türkiye'deki demokratik yapının derinleşmesiyle doğrudan ilişkili yapısal bir sorun

olarak ele alınması, bu dönemde CHP'nin söylemsel açılımlarının temelini oluşturmuştur. "Eşit yurttaşlık", "adil temsil", "dil hakları" gibi kavramların Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde öne çıkması, sadece etnik farklılıkların tanınmasına yönelik bir talep değil, aynı zamanda cumhuriyetin yeniden demokratikleştirilmesi yönünde bir iddiayı da beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda, 2021 yılında katıldığı "Tigris Diyalogları" ve 2022 yılında kamuoyuyla paylaşılan "22 Soru 22 Cevapta Kürt Sorunu" adlı belgesel broşür gibi örnekler, Kılıçdaroğlu'nun bu meseleyi hem toplumsal hem siyasal düzlemde yeniden çerçeveleme çabasının örnekleri olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çabaların, yalnızca bir oy stratejisi kapsamında mı şekillendiği, yoksa gerçek bir demokratikleşme vizyonunun parçası mı olduğu sorusu, bu tezin merkezinde yer alan temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır.

Bu soruya ilişkin elde edilen bulgular, Kılıçdaroğlu'nun yaklaşımının tek yönlü bir motivasyona indirgenemeyecek ölçüde çok katmanlı ve karmaşık olduğunu göstermektedir. Kimi söylemleri ve girişimleri, Kürt seçmenle kurulan stratejik bir yakınlık üzerinden okunabilirken; diğer bazı eylemler, siyasal bedel ödemeyi de göze alarak demokratik değerler adına atılmış ilkelerle örtüşen adımlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu tez çalışmasının sunduğu analiz, Kılıçdaroğlu'nun Kürt meselesine yaklaşımının yalnızca kimlik temelli ya da seçim odaklı bir siyasetin ürünü değil; aynı zamanda Türkiye siyasetinde daha eşitlikçi, katılımcı ve demokratik bir rejim inşa etme çabasının yansıması olduğunu ortaya koymaktadır.

Metaforik bir ifadeyle, Kılıçdaroğlu'nun Kürt meselesine yaklaşımı, Türkiye siyasetinde farklı toplumsal kesimler arasında kurulmaya çalışılan bir **köprü** olarak değerlendirilebilir. Bu köprü, bir yandan geçmişin devletçi ve merkezci siyaset pratiklerinden uzaklaşmayı temsil ederken, diğer yandan toplumun farklı kesimlerini ortak bir demokratik zeminde buluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak köprünün taşıyıcılığı, yalnızca mimarın iradesine değil, aynı zamanda toplumsal zeminlerin esnekliğine, siyasal aktörlerin işbirliğine ve demokratik kültürün kurumsallaşma düzeyine bağlıdır. Bu bağlamda, söz konusu siyasal açılımların başarısı kadar, sınırları ve kırılganlıkları da dikkate değer bir araştırma nesnesi olarak varlığını sürdürmektedir. Sonuç olarak, bu tez hem kuramsal hem de ampirik düzeyde popülizmin çok katmanlı doğasını, CHP'nin söylemsel dönüşümünü ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde Kürt

mesesine yönelik geliştirilen yaklaşımları bütüncül bir çerçevede ele almıştır. Ancak bu analiz, tüm yönleriyle tamamlanmış bir son söz olmaktan ziyade, gelecek araştırmalara açılacak soruların ve yeni tartışmaların zeminini oluşturmaktadır. Özellikle Kılıçdaroğlu'nun izlediği yolun, Türkiye'deki demokratikleşme sürecine uzun vadede nasıl bir katkı sunduğu, bu kapsayıcı söylemin siyasal davranışa ve parti örgütlenmesine ne ölçüde yansıdığı gibi sorular, yeni araştırma alanları olarak önümüzde durmaktadır. Bu anlamda, çalışma hem bir tartışmayı sonlandırmakta hem de yeni tartışmalara kapı aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1994). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. Kaynak Yayınları.
- Akman, C. A. (2010, June). *Beyond the ballot box: Turkish democracy under tension between idealism and populism* [Conference paper]. Canadian Political Science Association Annual Meeting, Montreal, Canada. <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2010/Akman.pdf>
- Altan, C. (2005). Genel seçimler yerel seçimler ilişkisi (1983–2004). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 174–190.
- Altıntaş, K. B., & Önder, Ö. (2021). Siyasetin halet-i ruhiyesi: Popülizm ve demokrasi dikotomisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 115–129.
- Altunoğlu, M. (2014). *Geçmişin yüküyle yenilik arayışı: CHP’de lider-taban-tavan analizi* (Rapor). SETA. https://file.setav.org/Files/Pdf/20140313173244_gecmisin-yukuyle-yenilik-arayisi-pdf.pdf
- Anadolu Ajansı. (2021, February 5). *CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, HDP Eş Genel Başkanı Sancar ile görüşti*. 25/05/2025 <https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-genel-baskani-kilicdaroglu-hdp-es-genel-baskani-sancar-ile-gorustu-/2135008>
- Arditi, B. (2010). *Liberalizmin kıyılarında siyaset: Farklılık, popülizm, devrim, ajitasyon* (E. Ayhan, Tran:). Metis Yayınları.
- Aslandaş, A., & Bıçakçı, B. (2006). *Popüler siyasi deyimler sözlüğü*. İletişim Yayınları.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2016). *60'tan günümüze: Türkiye tarihi*. İletişim Yayınları.
- Aytaç, E., & Elçi, E. (2019). Populism in Turkey. In D. Stockemer (Ed.), *Populism around the world: A comparative perspective* (pp. 89–108). Springer.
- Balcı, Ş. (2007). Türkiye’de negatif siyasal reklamlar. *Selçuk İletişim*, 4(4), 122–147.
- Baykan, T. (2017). Halkçılık ve popülizm: Türkiye vakası ve bir kavramın kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 157–194. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mulkiye/issue/37214/429474>
- Beriş, H. E. (2022). *Popülizm* (TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları, s: 1–5). TÜBİTAK.
- Bezci, B. (2019). CHP-HDP ittifakı. *Kriter Dergi*, 3(3). <https://kriterdergi.com/dosya-chp-ittifakinin-bilesenleri/chp-hdp-ittifaki>

- Cantak, G. (Producer). (2021, September 20). *Bay Kemal'in yol arkadaşı olmak zordur* [Video]. YouTube. 12/04/2025
<https://www.youtube.com/watch?v=dakyB1rKQDc&t=52s>
- Cantak, G. (Producer). (2021, September 20). *Bay Kemal'in yol arkadaşı olmak zordur* [Video]. YouTube. 12/04/2025
<https://www.youtube.com/watch?v=KdaGosJnhGI&t=620s>
- Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). (2015). *22 soru 22 cevap: CHP'nin Türkiye'nin Kürt sorununa bakışı, çözüm çerçevesi*.
https://content.chp.org.tr/file/chp_kurt_meselesi_kitapcik.pdf
- Cumhuriyet. (2013). CHP neden sürecin içinde değil? *Cumhuriyet*. 22/05/2025
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/420830/CHP_neden_surecin_icinde_degil_.html
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1935a). *CHP programı*. Ankara: Ulus Basımevi Yayını.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1935b). *CHP tüzüğü*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1962). *CHP 39. yıldönümü (9.9.1962)*. Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl İdare Kurulu. (1962). *Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihçesi*. İstanbul: Şevket Ünal Matbaası.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1963). *Millet hizmetinde 40 yıl CHP*. Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1938). *On beşinci yıl kitabı*. Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1962). *CHP 39. yıldönümü (9.9.1962)*. Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2018). *CHP parti programı*. 02/05/2025
<https://content.chp.org.tr/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2023, April 24). CHP lideri ve cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu: Kars'ta kayyum uygulamasına son vereceğiz. 02/05/2025
<https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-ve-cumhurbaskani-adayi-kemal-kilicdaroglu-karsta-kayyum-uygulamasina-son-verecegiz>
- Çamurcuoğlu, G. (2019). Çoğunlukçu demokrasiye yönelik olarak popülizm. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 277-291.
- Çarkoğlu, A., Elçi, E., Erol, F., & Paksoy, C. (2022). Popülizm teorileri ışığında Türkiye'de popülizmin tarihsel gelişimi: Siyasi partiler üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 323-348.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2339752>
- Çavdar, T. (1991). *Türkiye'de çok partili hayata geçiş*. Bilgi Yayınevi.

- Çelov, İ. (2022, Mart). *Challenging the liberal establishment and consolidating the authoritarian regime: Comparing populism(s) in contemporary Western Europe and Russia* [Yüksek lisans tezi, Middle East Technical University].
- DİTAM. (2021, November 26). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu DİTAM'ın Tigris Diyalogları'nda. *Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi*. 03/05/2025 https://ditam.org/tr_tr/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-ditamin-tigris-diyaloglarinda/
- Doğan, F. (2019). *Sağ popülizm fenomeni: Avusturya-FPÖ örneği* [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Doğan, M. G. (2022). *Bir kolektif eylem ana çerçevesi olarak popülizm* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].
- Engin, C. (2015). LGBT in Turkey: Policies and experience: *Social Sciences*, 4(6), 838-858.
- Erçetin, T., & Erdoğan, E. (2020). Popülist liderlerin başarısını medya sistemleri perspektifi ile karşılaştırma: Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve Türkiye. In *Ulusaldan küresele: Popülizm, demokrasi, güvenlik konferansı*. 47-63. Işık Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, N. (1998). Demokratik soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde sol popülizm üzerine notlar. *Toplum ve Bilim*, 78, 22-37. 03/05/2025 <http://www.korotonomedya.net/kor/index.php?id=6,39,0,0,1,0>
- Esmer, G. T. (2008). Propaganda, söylem ve sloganlarla ortanın solu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 69-85. <http://hdl.handle.net/20.500.12397/5369>
- Fassin, E. (2018). *Popülizm: Büyük hınç*. Heretik Basın Yayın.
- Fedayi, C., & Yıldırım, O. (2019). Popülizm: İdeolojisizliğin ideolojisi ya da iktidar ideolojisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 1857-1874.
- Finchelstein, F. (2019). *Faşizmden popülizme* (A. Karatay, Çev.). İletişim Yayınları.
- Gafarlı, O. (2018). Rusya'da populizm: Putin versus Navalny. *Birikim Dergisi*, 68-73.
- Nash, G. H. (2016, September). American conservatism and the problem of populism. *The New Criterion*. 04/05/2025 <https://www.newcriterion.com/issues/2016/9/populism-i-americanconservatism-and-the-problem-of-populism>
- Gould, J. J. (2016, July 2). Why is populism winning on the American right? *The Atlantic*. 04/05/2025 <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/07/populism-american-right/489800/>

- Gurbanlı, M. (2020). *Sol popülizm üzerine örnek olay incelemesi: Muharrem İnce'nin 2018 cumhurbaşkanlığı seçim sürecindeki mitinglerinin söylemsel analizi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Günar, A. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde McCarthy dönemi ve dış politika üzerindeki etkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 62-78.
- Güney, E. (2011). *Cumhuriyet Türkiye'si Kürt Sorunu* [Yüksek lisans tezi]. <https://acikkaynak.bilecik.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11552/96/401064.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hamsici, M. (2023). CHP'nin ideolojisi: Nasıl bir geçmişten geliyor? Nasıl bir geleceğe gidiyor? *BBC New*. 02/05/2025 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cy7yy1dy755o>
- Haspolat, E., & Yıldırım, D. (2021). Ecevit döneminde CHP halkçılığı ve yol siyaseti: Köylüye ulaşım projesi (KUP) örneği. *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.
- Gould, J. J. (2016, July 2). Why is populism winning on the American right? *The Atlantic*. 04/05/2025 <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/07/populism-american-right/489800/>
- Kalaycıoğlu, E. (1999). *Karşılaştırmalı siyasal katılma*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2019, Ekim 10). *Temsili demokrasinin bunalımları ve popülizm* [Video]. Medyascope. 04/05/2025 https://www.youtube.com/watch?v=cyIcPhDhclc&ab_channel=Medyascope
- Kaldırımoglu Türkoğlu, E. (2023). *Cumhuriyet Halk Partisi Kılıçdaroğlu dönemi ve sosyal demokrasi (2010-2017)* [Doktora tezi].
- Kalaycıoğlu, E. (2012). *Turkish democracy: Patronage versus governance*. Palgrave Macmillan.
- Kalkan, S. (2020). *Dünyada yükselen sağ popülizm: Macaristan'daki popülizmin dinamikleri* [Yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Karagül, B. E. (2020). Dış politikada popülist söylem ve girişimler: Trump siyaseti ve Brexit süreci. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1(2), 109-133.
- Karana, S., & Yangın, B. (2023). Venezuela'da popülist liderlik örneği olarak Hugo Chavez dönemi (1998-2013). *Journal of International Relations Studies*, 3(2), 101-111.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001). Tek parti döneminde halkevleri ve halkçılık. *Toplum ve Bilim*, 88, 163-187. <https://psi203.cankaya.edu.tr/uploads/files/Karaomerlioglu,%20Halkcilik.PDF>

- Kazancı, M. (2012). Althusser, ideoloji ve ideoloji ile ilgili son söz. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 24, 1–20.
- Kılıçdaroğlu, K. (2022, Eylül 13). Kılıçdaroğlu: Kürt sorununun çözümüne dair 5 temel ilkemiz var. *Evrensel*. 06/05/2025
<https://www.evrensel.net/haber/456870/kilicdaroglu-kurt-sorununun-cozumune-dair-5-temel-ilkemiz-var>
- Kıvrak Köroğlu, E. (2020). Farklı popülizm yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 73–87.
- Kiriş, H. M., & Gül, H. (2010). CHP’yi iktidara gelmekten alıkoyan nedenler üzerine. *Toplum ve Demokrasi*, 4, 199–202.
- Koçak, B. (2020). Laclau'da popülist mantığın antagonistik temelleri üzerine bir inceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 251–264.
- Kömürcü, D. (2011). Kılıçdaroğlu sonrası CHP. *İktisat Dergisi*, 5, 37–47.
- Kurtbağ, Ö. (2020). ABD’de yükselen popülist dalga ve Trumpizm: Neoliberal küreselleşme, ekonomik kriz, siyasetin işlevsizleşmesi ve elitizme karşı bir geri tepki mi? *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 13(25), 135–164.
- Laclau, E. (2005). *Popülist akıl üzerine*. Epos Yayınları.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm: Kısa bir giriş* (: E. Türközü, Çev.). Nika Yayınevi.
- Neziroğlu, İ., & Yılmaz, T. (2014). *Başbakanlarımız ve genel kurul konuşmaları: Cumhuriyet hükümetleri dönemi* (Cilt 4). TBMM Basımevi.
- Orhan, S., (2019). Popülizm, liberal demokrasi ve faşizm denklemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(4), 795–840.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055484>
- Ozulu, S., & Kösecik, M. (2016). “Anayasal vatandaşlık” ve Türkiye’de “yeni anayasa” yapım sürecinde siyasi partilerin vatandaşlık söylemleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 513–537.
- Özbudun, E. (2020). *Anayasa değişikliği ve siyasal sistem tartışmaları*. Yetkin Yayınları.
- Özger, O. (2021). AKP siyasetinde popülist bir inşa pratiği olarak milli irade söylemi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(1), 330–352.
- Özkan, F. (2004). 1950’lerin popülizm açısından bir incelemesi. *Journal of Historical Studies*, 2, 32–47.
https://www.academia.edu/24397949/1950lerin_Pop%C3%BClizm_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_Bir_%C4%B0ncelemesi

- Panebianco, A. (1988). *Political parties: Organization and power*. Cambridge University Pres:
- Salep, M. (2020). Çok partili hayata geçiş sürecinde CHP'nin siyasal politikası üzerine bir değerlendirme (1938-1950). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 1092–1126. <http://www.itobiad.com/tr/issue/54141/625415>
- Sarıkaya, M. Z. (2022). Popülizmin Türkiye varyantı: Genç Parti. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*, 11, 207–241.
- Selçuk, E. K. (2023). *CHP'nin 100 yılı*. İletişim Yayınları.
- Selçuk, O. (2016). Strong presidents and weak institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(4), 571–589. <https://doi.org/10.1080/14683857.2016.1242893>
- Sertkaya, S., (2022). *Türkiye'de sol bir popülizm anlayışı: Ekrem İmamoğlu örneği* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi].
- Sırma, E. (2019, Haziran). *24 Haziran seçimleri özelinde popülizm ve demokrasi ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Sunar, İ. (1983). Demokrat Parti ve popülizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 8, s: 2076-2086). İletişim Yayınları.
- Şahan, F. B. (2020). *Sağ ve sol popülizm: Fransa örneği üzerinden karşılaştırma bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Şen, A. F., & Altın, Ş. Y. (2020). Sosyal medya popülist söylemler: 31 Mart 2019 yerel seçim sürecinde adayların Twitter gönderilerinin analizi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 281-310.
- T24. (2013). Kılıçdaroğlu'ndan çözüm sürecine destek vermemelerinin dört nedeni. 06/05/2025 <https://t24.com.tr/haber/kilicdaroglundan-cozum-sureci-aciklamasi,229601>
- Taggart, P. (2004). *Popülizm* (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal alışma 2000).
- Telek, A. (2017, 25 Eylül). Popülizme karşı (II): Sol-dönüşüm örneği olarak Venezuela'nın sorunları. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/8526/populizme-karsi-ii-sol-donusumornegi-olarak-venezuelanin-sorunlari>
- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki boyutları. *Üniversite Öğretim Üyeleri*, 41-65.
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye'de popülizm 1908-1923*. Doğan Egmont Yayıncılık.

- Toprak, Z. (2014). Dünden bugüne popülizm ve demokrasi paradoksu. *Politik Kültür Dergisi*, 4(10), 22-27.
- Tosun, T. (2014). CHP, Kürt sorunu ve çözüm süreci. *Aljazeera Turk*. 06/05/2025 <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/chp-kurt-sorunu-ve-cozum-sureci>
- Tökin, F. H. (1965). *Türkiye’de siyasi partiler ve siyasi düşüncenin gelişmesi (1839-1965)*. Elif Yayınları.
- TRT Haber. (2021, Mart 9). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu: Elbette HDP’yi ziyaret edeceğim. 06/05/2025 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-elbette-hdpyi-ziyaret-edecegim-751829.html>
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakerici demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11, 1113-1132.
- Turan, A. (2024). Türk siyasal hayatında Kılıçdaroğlu dönemi ve CHP’nin ideolojik yönelişi; Millet İttifakı’na çıkan yol. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 48-73.
- Turan, Ş. (2000). *Kökeni ulusal direnişe dayanan bir devrim partisi: Cumhuriyet Halk Partisi*. Tüses Yayınları.
- Türk, H. B. (2017). A glance at the constitutive elements of the leader-centered perspective in Turkish politic: *Turkish Studies*, 18(4), 601-623. <https://doi.org/10.1080/14683849.2017.1326824>
- Türk, H. B. (2018). *Muktedir: Türk sağ geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İletişim Yayınları.
- Uyar, H. (2016). *100 soruda Cumhuriyet Halk Partisi tarihçesi (1923-2015)*. Ankara Yayınları.
- Uyar, H. (2023). Cumhuriyet ile yaşıt bir parti: CHP. *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/cumhuriyet-ile-yasit-bir-parti-chp/>
- Weber, M. (1978). *Economy and society* (G. Roth & C. Wittich, Ed:). University of California Pres: (Original work published 1922)
- Wiles, P. (1969). A syndrome, not a doctrine: Some elementary theses on populism. In G. Ionescu & E. Gellner (Ed:), *Populism: Its meanings and national characteristics* (pp. 166–179). Weidenfeld and Nicolson.
- Yetkin, B. (2010). *Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut Özal’ın "icraatın içinden" ve Recep Tayyip Erdoğan’ın "ulusa sesleniş" konuşmalarının karşılaştırmalı incelemesi* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi.
- Yetkin, B. (2016). Popülizm gölgesinde siyaseti ve siyasal iletişimi anlamak. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(3), 68-82.

- Yetkin, B. (2020). *Yeni popülizm ve yeni medya: Siyasal iletişim ve sosyal medya çerçevesinde bir tartışma*. *Academia*, 304-316.
- Yıldız, A. (2018). Liberalizm-muhafazakârlık sarkacında "informel" bir demokrat: Turgut Özal'dan kalan. *Muhafazakar Düşünce*, 15(55), 39-56. <https://dergipark.org.tr/en/pub/muhafazakar/issue/42797/704511>
- Yılmaz, A. G. (2019). Popülizm-demokrasi ilişkisi: Latin Amerika'dan örnekler. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 428-444.
- Yiğenoğlu, K. (2017). Finansallaşma sürecinde Amerika'da yükselen popülizm. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 106-116.
- Yücekök, A. N. (1983). *Siyaset sosyolojisi açısından Türkiye'de parlamentonun evrimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.
- APA(7) Kaynakça modeline göre düzenlenmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Şeyma ÇETİN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
1. Çetin, Ş. (2025). “Yeni Sol” ve Sol Popülizm Anlayışlarına Göre Cumhuriyet Halk Partisi’nin Gözünden ‘Kürt Sorunu’. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 81-100. https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1677023	